Når synet forsvinder...

- Et kvalitativt studie af senblindes oplevelser af mobilitet og hverdagsliv i en ny tilværelse

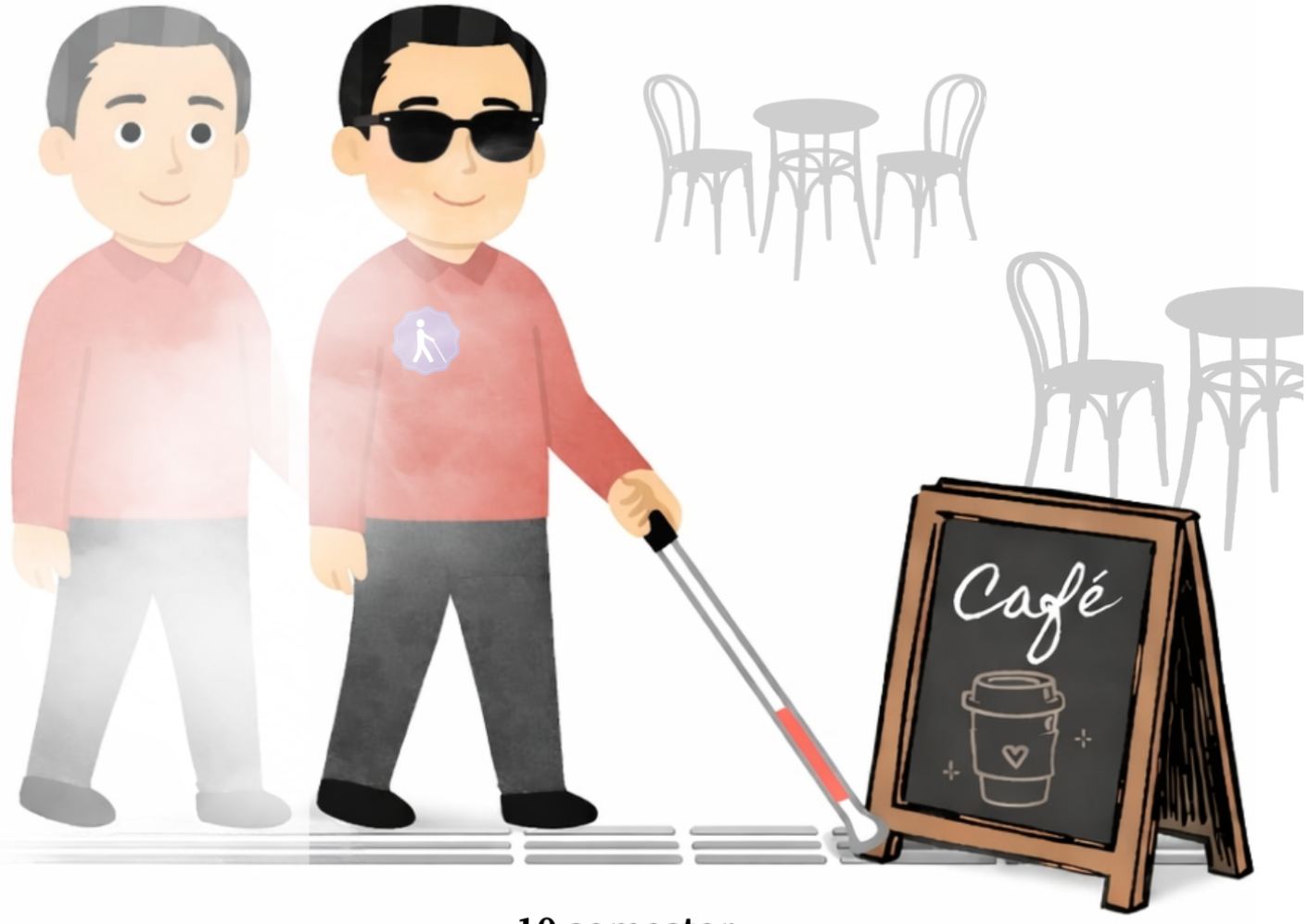

10 semester
Sociologi 2026

Emma Faulkner
Rosa Santos Buchholtz Jørgensen

Vejleder: Sune Qvotrup Jensen

Antal anslag: 191.832

Vi retter en særlig tak til vores informanter for at dele deres oplevelser med livet som senblind:

Anders, Christian, Claus, Henrik, Jørgen, Keld, Lisbeth, Marianne, Poul, Rolf, Rune og Svend

En stor tak til vores vejleder Sune Qvotrup Jensen for kyndig og motiverende vejledning

Summary

The purpose of this thesis is to examine how people experience losing their sight later in life and how this affects their everyday lives and navigation within urban space. Drawing on existing research on visual impairment and the still limited body of research on late blindness, particularly in sociology, the thesis specifically investigates the following research question: *How do people experience the transition to a life with vision loss, and what significance do experiences of mobility in urban space have for this new life situation?*

To investigate this phenomenon, a phenomenological approach was applied, in which experience is understood as both conscious and bodily grounded. This approach was chosen in order to gain nuanced insight into the informants' lifeworlds and their embodied experiences. The combination of participant observation during accompanied walks with informants and narrative interviews proved particularly useful for exploring both the informants' experiences of vision loss and their embodied experiences of navigating urban space. The mixed-methods approach resulted in comprehensive and detailed insight into people's experiences of losing their sight later in life. Hermeneutics was applied as an analytical framework for interpretation in order to understand how late-blind individuals create meaning in their new life situation and experience moving through urban space following vision loss. The theoretical development of the thesis can be characterised as abductive, as the continuous interaction between empirical material and theory contributed to the selection of theoretical perspectives. Together, these perspectives provide a coherent framework for understanding the field of study. Drew Leder's work is applied to understand the significance of the body for human beings' being-in-the-world, while Pierre Bourdieu's concepts of habitus and practical sense illuminate how late-blind individuals must restructure embodied practices and develop new ways of navigating urban space. Erving Goffman's concepts of impression management and stigma are used to understand how the informants present themselves in encounters with others and manage the risk of stigmatisation.

In order to examine how individuals experience the transition to life as late-blind, the analysis follows a chronological structure based on life before, during, and after the onset of vision loss. This makes it possible to understand vision loss as a rupture in already established bodily experiences, practices, and forms of mobility. The analysis focuses both on the informants' mobility within urban space and on the broader social practices of everyday life, as mobility is closely connected to participation in work life, leisure activities, and social relations.

The thesis concludes that vision loss is not experienced solely as a sensory loss, but as a biographical and bodily rupture in which previously taken-for-granted forms of mobility, participation, and self-understanding must be renegotiated. Across the narratives, vision loss is described as a turning point that creates disorientation and entails the loss of meaningful aspects of everyday life. At the same time, the thesis demonstrates how informants gradually attempt to re-establish independence, meaning, and participation through new strategies and mobility practices. Furthermore, the informants' mobility narratives demonstrate that urban space does not constitute a neutral framework for movement. On the contrary, the design of urban space and encounters with other people can both support and constrain opportunities for orientation and participation in social life. At the same time, it becomes evident that the informants actively orient themselves towards not appearing "dependent" in encounters with others and regulate their own reactions and behaviour in urban space. This may be discussed in relation to minority stress, in which burdens arise as a result of the norms and expectations of the majority.

Based on the analysis, the thesis argues for the need for a broader societal debate on inclusion and for placing greater responsibility for ensuring opportunities for participation with the majority and with dominant social structures.

It should be noted that AI was used as a tool for idea generation and suggestions for linguistic improvements.

Indholdsfortegnelse

Summary .....

1. Indledning **1**

2. Problemfelt **3**

2.1 Det levede liv som blind og senblind *3*

2.1.1 Den kropslige erfaring med synstab 5

3. Bevægelse i byrummet *6*

4. Afgrænsning *9*

5. Problemformulering **10**

6. Videnskabsteori **11**

6.1 Forholdet mellem teori og empiri *13*

7. Metode **13**

7.1 En følgetur som deltagende observation *14*

7.1.1 Den skærpede opmærksomhed som forsker 16

7.2 Det narrative interview *17*

7.2.1 Interviewguide 18

7.2.2 Det dynamiske møde med den senblinde 20

7.2.3 Transskription 22

7.3 Rekruttering *23*

7.4 Forskerens rolle og etiske overvejelser *26*

8. Teori **28**

8.1 Drew Leder: Den fraværende krop *28*

8.2 Pierre Bourdieu: Habitus og Den praktiske sans *30*

8.3 Erving Goffman: Indtryksstyring og stigma *31*

9. Analysestrategi **33**

10. Analyse **37**

10.1 Hverdagslivet før synstabet *37*

10.1.1 Arbejdsliv 37

10.1.2 Fritidsliv 39

10.1.3 Mobilitet 40

10.2 Overgangen til livet som senblind *41*

10.2.1 Reaktioner på synstabet 42
10.2.2 Brud og kamp i arbejde og fritidsliv 44
10.2.3 Desorientering og identitetsopbygning 46
10.2.4 Generobring af praksis 47
Førstegangsbevægelse 49
10.3 Hverdagslivet efter synstab *50*
10.3.1 Dagligdagen 51
10.3.2 Fritidsinteresser 53
10.3.3 Mobilitetserfaringer efter synstabet 54
Brugen af markeringer 56
Udfordringer i mobiliteten 58
Sansning og vejrets betydning for mobiliteten 59
Hjælp som mobilitet og stigma 60
Uhensigtsmæssig hjælp 63
De gode oplevelser i byrummet 65
11. Diskuterende konklusion 67
11.1 Specialets nuancering til eksisterende forskning *68*
Litteraturliste 72
Bilag 1 - Nvivo koder 78
Bilag 2 - Transskriptionsregler 79

1. Indledning

"Mennesker med handicap sidder altid i kørestol", "ADHD er da ikke et handicap", "Mennesker med handicap kan jo ikke arbejde lige så hårdt som os andre" (Olesen & Lindhard 2023). Dette er nogle af de fordomme, som Danske Handicaporganisationer (DH) og Det Centrale Handicapråd (DCH) har undersøgt, og som danskere med et handicap møder i hverdagen. Selvom disse fordomme sjældent er motiveret af ond vilje, kan de have konsekvenser for individer med et handicap og deres muligheder i samfundet. Ifølge DH forstås et handicap som et resultat af relationen mellem individets funktionsnedsættelse og samfundets strukturelle barrierer, eksempelvis på arbejdspladsen, i byrummet eller i sociale relationer. Denne pointe tydeliggøres i udsagnet: *Det er ikke dig, der er handicappet – det er samfundets manglende tilpasning, der skaber problemet.* Denne forståelse kaldes 'det relationelle handicapbegreb' (Danske Handicaporganisationer u.å).

Samfundets strukturelle barrierer og fordomme forsvinder ikke af sig selv. Derfor har DH og DCH forsket i danskernes viden om handicap, hvor mere end 4383 respondenter svarede på deres kendskab og holdninger til individer med et handicap (Olesen & Lindhard 2023). Respondenternes svar viste blandt andet, at *7 ud af 10 mener, at danskere er usikre på at omgås med mennesker med et handicap. 4 ud af 10 mener, at mennesker med handicap ignoreres og en tredjedel mener, at de behandles som mindre værd* (Olesen & Lindhard 2023:11-13).

Andelen af danskere med et handicap er dog ofte uklart, da det ikke registreres i danske registre. Desuden afhænger det af, hvordan der spørges og hvilken definition der fokuseres på. FNs definition på et handicap omfatter *personer, der har en langvarig fysisk, psykisk, intellektuel eller sensorisk funktionsnedsættelse, som i samspil med forskellige barrierer kan hindre dem i fuldt eller effektivt at deltage i samfundslivet på lige fod med andre* (Danske Handicaporganisationer u.å). Udviklingen i andelen af handicap i Danmark belyses i VIVEs årlige undersøgelse "Handicap og beskæftigelse 2024". Heri fremgår det, at andelen af personer med handicap i perioden fra 2014 til 2024 er steget fra 17 procent til 28 procent. Stigningen skyldes primært ændringer i den brede forståelse og definition af handicap, hvilket har medført en markant stigning i andelen med mindre handicap fra 7 procent til 17 procent, mens andelen med større handicap har været stabil i perioden. Disse tal udtrykker, at *cirka 1.024.000 16-64 årige har et handicap, hvoraf cirka 403.600 har et større handicap, mens cirka 620.300 har et mindre handicap* (Jakobsen et al. 2025:6). VIVEs undersøgelse belyser også, hvordan denne stigning indebærer en vækst i variationen af handicaptyper, herunder

‘mobilitetshandicap’, ‘psykisk handicap’, ‘kognitivt handicap’, ‘sygdomsrelateret handicap’, ‘sanse- og kommunikationshandicap’ og ‘andet handicap’ (Jakobsen et al. 2025:6). I perioden 2019-2024 er andelen af 16-64 årige med et handicap steget på tværs af alle handicaptyper med undtagelse af sanse- og kommunikationshandicap, der ikke har steget siden 2019 (Jakobsen et al. 2025:6; Danske Handicaporganisationer u.å). Ligesom manglende registreringer af personer med handicap er det også vanskeligt at dokumentere forekomsten af synshandicap, idet de ej registreres. Dog har professor og øjenlæge Toke Bek i en undersøgelse fra 2023, konkluderet, at der findes omkring 12.500 danskere med et svært synshandicap (Dansk Blindesamfund u.å). Selvom personer med et synshandicap udgør en relativ lille del af befolkningen og udviklingen har været stabil siden 2019, rejser dette en bekymring for, om gruppen af denne handicaptype risikerer at blive overset og dermed tildeles mindre forskningsmæssig opmærksomhed. Derfor har nærværende speciale fokus på senblindes oplevelser og meningsskabelse i tilværelsen efter synstab. Oplevelsen af selvet er tæt knyttet til individets praktiske handleevne, men når synet ophører, kan det have betydningsfulde konsekvenser i hverdagslivet. I forlængelse heraf har et studie af Enoch et al. (2019) netop undersøgt, hvor højt synet værdisættes i den generelle befolkning sammenlignet med andre sanser samt menneskers frygt for at miste syn og hørelse (Enoch et al. 2019:1317). Studiet viste, at flertallet vurderede synet som den vigtigste sans, efterfulgt af hørelse og balance. Derudover fremhævede resultaterne, at deltagerne i gennemsnit foretrak 4,6 år i perfekt helbred frem for 10 år med fuldstændigt synstab (Enoch et al. 2019:1317).

Selvom danskere med et synshandicap udgør en relativt lille numerisk minoritet i samfundet, indikerer ovenstående eksisterende forskning, at synet indtager en særstilling i menneskets sanseapparat, og har en central betydning i deres oplevelse af sig selv, det sociale liv og omverdenen. Synets særskilte rolle kan betragtes som betydningsfuld for etablering af adgang til bevægelse, orientering og deltagelse i hverdagslivets sociale praksisser. Denne adgang udfolder sig i de sammenhænge, hvor hverdagslivet leves, herunder i byen. Adgangen til byen kan således forstås som en betingelse for deltagelse i sociale fællesskaber og for oplevelsen af tilstedeværelse i verden. Når evnen til at se forsvinder, udfordres dermed både den sansemæssige orientering og det rum, hvori individet kan bevæge sig. Det er ikke kun den geografiske mobilitet, der indskrænkes, men også det sociale og eksistentielle rum, hvorigennem individet kan handle, deltage og erfare sig selv som et kompetent subjekt. Mobilitet fremstår dermed som mere end et praktisk anliggende; den træder frem som et eksistentielt vilkår, tæt forbundet med oplevelsen af at skabe mening i det levede liv. Denne sammenhæng mellem sansning, mobilitet, deltagelse og selvforståelse danner rammen for

nærværende speciale, der fokuserer på personer, som mister synet senere i livet efter en etableret tilværelse.

2. Problemfelt

2.1 Det levede liv som blind og senblind

Forskning peger på, at synstab ikke alene er forbundet med funktionelle begrænsninger, men også har betydelige konsekvenser og øget sårbarhed for den enkeltes livskvalitet og trivsel, særligt i form af ensomhed og lav livstilfredshed.

Studier peger på, at blinde og stærkt svagsynede oftere oplever ensomhed end personer uden handicap (Savikko et al. 2005:231; Tarvainen 2020:879). En rapport fra Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd (VIVE) dokumenterer eksempelvis, at 17,6 procent af blinde og stærkt svagsynede uden andet større handicap ofte eller meget ofte føler sig ensomme, mens andelen blandt personer uden handicap blot er 7,8 procent (Amilon et al. 2017:59). Dette gør sig gældende, selvom personer med synshandicap hyppigere er i selskab med familie og venner og hyppigere deltager i foreningsaktiviteter end både personer uden handicap og personer med andre større fysiske handicap (Amilon et al. 2017:45,63). Tilsvarende fandt et norsk studie, at personer med synshandicap har en forhøjet risiko for ensomhed på tværs af alle aldersgrupper. Ensomhed fremstår således som en indikator, der medvirker til en lavere grad af livstilfredshed, hvilket har betydning for trivsel og livskvalitet (Brunes et al. 2019:6; Brunes et al. 2018:44). Andre studier har nuanceret, at trivsel i højere grad kan være påvirket af sociale og relationelle forhold knyttet til selve synshandicappet. Et amerikansk studie finder eksempelvis, at oplevet isolation for personer med synshandicap er forbundet med lavere livstilfredshed og øget angst, mens større integration i handicapfællesskaber hænger sammen med højere livstilfredshed (Zapata 2022:42). Tilsvarende viser nyere undersøgelser, at lav tilfredshed med livet er generelt udbredt blandt personer med synshandicap (Gogate et al. 2024:90). Samtidig peger forskning på en bredere psykisk sårbarhed, idet social isolation og lav oplevet social støtte er forbundet med højere niveauer af depressive symptomer blandt personer med synshandicap (Brunes & Heir 2020:1).

Samlet set synliggør ovenstående studier, at personer med synshandicap generelt oplever betydelige udfordringer i forhold til trivsel og livskvalitet. For personer, der først mister synet senere i livet, kan konsekvenserne imidlertid antage en særlig karakter, idet synstabet indebærer et brud, der medfører en grundlæggende omstilling af selvforståelse, identitet samt

deltagelse og selvstændighed, der tidligere har været en selvfølgelighed. Synstab kan således forstås som en proces, hvor tidligere bevægelsesfrihed, roller, handlemuligheder og forestillinger om selvet må genforhandles. Studier peger på, at denne tilpasning indebærer ændringer i selvopfattelse og selvidentifikation med funktionsnedsættelsen som led i en gradvis tilpasningsproces (Senra et al. 2011:1140; Ahulló-Fuster et al. 2025:269; Lee & Brennan 2006:289). Dette understøttes af en kvalitativ undersøgelse af Ferrey et al. (2024), der viser, hvordan personer med en diagnose, som fører til synstab, oplever at måtte aktiv (gen)forhandle deres identitet efter diagnosen. Informanterne bevæger sig mellem deres tidligere identitet før diagnosen og en ny, ofte påtvunget identitet som "den blinde" (Ferrey et al. 2024:1,7). I denne proces må de samtidig tage stilling til, hvordan og hvornår de præsenterer sig selv som synshandicappet over for andre i forskellige sociale kontekster, herunder i mødet med familie, kolleger og fremmede. Fælles for dem er en usikkerhed om, hvorvidt synshandicappet skal anerkendes eller forsøges skjult (Ferrey et al. 2024:1,7). Processen er ikke en enkeltstående begivenhed, men kontinuerlig, der medfører en øget kognitiv og følelsesmæssig belastning i forståelsen og fremstillingen af sig selv, som lægger sig oven i de praktiske udfordringer ved synstabet (Ferrey et al. 2024:1). Synstabet fremstår dermed som en form for biografisk omstilling, hvor individet må rekonstruere sin forståelse af sig selv. Denne dimension er særlig relevant i relation til personer, hvor synet først er mistet senere i livet, idet forandringen influerer i et allerede etableret selv og en tidligere levet tilværelse. Flere studier peger desuden på, at tilpasningen til synstabet er forbundet med øget psykisk belastning, herunder symptomer på depression, angst samt reaktioner som chok og sorg (Kempen et al 2012:1405; Thurston et al. 2010:91; Nyman et al. 2012:971). Synstabet har således en negativ indvirkning på mental sundhed og livskvalitet, idet det samtidig vanskeliggør opretholdelsen af et meningsfuldt socialt liv. Studier belyser, at deltagelse i aktiviteter efter synstabet både opleves som vigtigere og samtidig vanskeligere (Girdler et al. 2008:117). Det er imidlertid ikke alene aktivitetsdeltagelsen, der udfordres, men også selve den sociale interaktion. Når personer med synstab ikke kan genkende ansigter eller aflæse andres mimik og kropssprog, kan det give anledning til misforståelser i sociale situationer og medføre, at de eksempelvis opfattes som arrogante (Amilon et al. 2021:77). I forlængelse heraf beskriver Magnus og Vik (2016), hvordan senblinde oplever et liv præget af usikkerhed, hvor ændringer i sociale og daglige aktiviteter medfører, at tidligere aktiviteter opgives, og andre opleves som mere generende og tidskrævende (Magnus & Vik 2016:303). Samtidig udtrykker de en frygt for yderligere synstab, som ville true deres uafhængighed og mulighed for fortsat deltagelse i aktiviteter (Magnus & Vik 2016:296). Samlet fremstår synstabet som en gennemgribende biografisk og social

omstilling, der omstrukturerer både selvforståelse, livskvalitet og hverdagsliv. Omstillingen påvirker både identitet, sociale relationer og mulighederne for at deltage og færdes selvstændigt i hverdagen. Evnen til at orientere sig i kendte og ukendte omgivelser kan derfor forstås som tæt knyttet til identitetsarbejdet efter synstabet. Strategier for at navigere i verden bliver dermed ikke kun praktiske løsninger, men også livsstrategier i arbejdet med at genskabe et stabilt og handlende selv.

2.1.1 Den kropslige erfaring med synstab

Synstabet påvirker identitet og trivsel og kommer samtidig til udtryk som en kropslig erfaring. Den kropslige erfaring kan blandt andet vise sig som desorientering, usikkerhed og en oplevelse af at miste den umiddelbare adgang til omgivelserne. Kroppen må genlære sin måde at navigere på, og denne proces rummer både praktiske og identitetsmæssige dimensioner. Disse aspekter beskriver Krieger i "Things No Longer There: A Memoir of Losing Sight and Finding Vision" (2005), hvor hun gennem en narrativ fremstilling undersøger og formidler sin egen kropslige erfaring med gradvist at miste synet. Bogen tager udgangspunkt i den levede erfaring af sansetab og fokuserer på de sociologiske dimensioner af at miste en sans. Krieger viser, hvordan synstabet ikke blot er en fysisk forandring, men indebærer en omfattende identitetsmæssig, social og erkendelsesmæssig omstilling (Krieger 2005:3). Hendes sigte med bogen er at vise, at selvom objekter ikke længere eksisterer for øjet i den ydre verden, så bevarer mennesket et rigt indre landskab af billeder, minder og følelser; et indre syn, som fortsætter længe efter, at synet i verden udenfor er forsvundet. Ved at dele denne indre verden inviterer hun læseren ind i sin langsomme tilpasning til en verden, der i stigende grad må føles og sanses frem for at ses (Krieger 2005:3-5). Krieger beskriver perioder med dyb ensomhed og en følelse af at være nedbrudt og bevæge sig rundt i en mærkelig og delvist ødelagt verden, som hun oplever på måder, andre ikke kan se eller forstå: *The outer world looked to me like it had been in an accident, or car wreck (...) I felt damaged and very alone, and as if I were walking around in an unusual and partly destroyed external world, seeing what no one else was seeing* (Krieger 2005:96). Hun fremhæver især, at et af de mest smertefulde tab er evnen til at kunne se andre menneskers ansigter, mimik og de små nonverbale signaler (Krieger 2005:97). I dette tab opstår der samtidig en indre fortvivlelse over hendes eget selv, idet hun ikke længere kan se sit eget ansigtsudtryk, samtidig bliver hun mere opmærksom på, hvordan andre ser hende (Krieger 2005:98). Denne personlige skildring peger dermed på, hvor grundlæggende synet er for menneskets forhold til både sig selv, andre og verden. De kropslige konsekvenser af synstabet

begrænser ikke blot individets oplevelse af sig selv, men påvirker også mulighederne for at orientere sig uden for hjemmet. Når de visuelle indtryk af verden forsvinder, ændres også relationen til den. Omgivelser, der tidligere var selvfølgelige, må sanses og forhandles på ny. Den kropslige erfaring af synstabet kan synes at blive en oplevelse af at miste stabiliteten i både selvet og bevægelsen i verden. I det følgende afsnit rettes blikket mod, hvordan denne kropslige omstilling konkret former individets muligheder for at orientere sig og bevæge sig i byens materielle og sociale omgivelser.

3. Bevægelse i byrummet

Som beskrevet i ovenstående afsnit kan synstabet forstås som en konsekvenskæde, der indebærer omfattende identitetsmæssige og sociale omstillinger og samtidig får betydning for individets mulighed for at orientere sig og færdes i byrummet. Når identitet og krop omstilles, aktualiseres spørgsmålet om mobilitet; ikke alene som bevægelse fra A til B, men som adgang til deltagelse og samvær i byrummet. Som tidligere nævnt rangerede deltagerne i Enoch et al.'s studie synet som den vigtigste sans for at være i verden (jf. *1. Indledning*), hvilket understreger synssansens centrale betydning for orientering og bevægelse. En undersøgelse af Schinazi et al. (2016) viser imidlertid, at der er markante forskelle mellem seende og personer med synshandicap i deres muligheder for at navigere i byrummet (Schinazi et al. 2016:37,47). Forfatterne påpeger hertil, at personer med et synshandicap bevæger sig i miljøer, der favoriserer synet (Schinazi et al. 2016:38). Det fysiske miljø er således i høj grad struktureret omkring visuel information, hvor 'wayfinding' primært understøttes af visuelle signaler, såsom skilte, symboler eller farvemarkeringer. Seende får dermed bedre forudsætninger for at orientere sig end personer med et synshandicap (Heydarian et al. 2025:516). Moderne bymiljøer er i vid udstrækning organiseret omkring visuel information og dermed omkring den seende krop. Når synet mistes senere i livet, brydes de tidligere orienterings- og bevægelsesmønstre, og individet må udvikle nye strategier for at generobre sin praktiske kunnen og dermed genvinde adgang til byens liv og fællesskaber.

I forlængelse heraf bliver det centralt at skildre, hvordan byrummets fysiske indretning kan understøtte eller begrænse individets muligheder for bevægelse og social deltagelse. Indenfor arkitekturen tager 'universelt design' udgangspunkt i det centrale princip om, at alle mennesker skal have mulighed for at deltage i samfundets institutioner med samme vilkår på tværs af forskelligheder. Et vellykket universelt design muliggør, at alle mennesker kan deltage i ønskede sociale aktiviteter i hverdagslivet, herunder beskæftigelse, kultur, uddannelse og

civilsamfundet (Frandsen et al. 2023:12; Hamraie 2013:286). I henhold til nærværende speciale om synshandicap kan universelt design blandt andet komme til udtryk i form af tydelige lydsignaler, ledelinjer og kontrastmarkeringer i byrummet. For blandt andre senblinde kan sådanne tiltag bidrage til øget selvstændighed, sikker mobilitet og adgang til information, det offentlige og sociale rum, hvilket kan modvirke isolation og afhængighed af andre.

Selvom universelt design understøtter bevægelsesmuligheder og inklusion for alle mennesker i byrummet, kan der samtidig være elementer i byrummet, som kan virke begrænsende. Bænke, vandsprinklere, stålspyd og pigtråd er blandt andet nogle af de designinterventioner, som forhindrer socialt sårbare grupper i at opholde sig i det offentlige rum. Disse design er med til at ekskludere og bidrager til *atmosfærer af afvisning* og henleder til mønstre for menneskelig mobilitet i byen (Jensen 2023:206). Dette er det fænomen, som professor Ole B. Jensen betegner som 'Dark design', hvor fokus er på, hvordan en bænk i det offentlige rum er et af de mest dominerende dark designs. Jensen pointerer, hvordan designet af bænken har en symbolsk betydning såvel som en material artefakt, der signalerer hvile og ophold (Jensen 2023:206). Hovedformålet med denne type design er at synliggøre, hvordan der forekommer bestemte designvalg i byrummet, der aktivt udelukker bestemte grupper. Jensen har fokus på, hvordan sociale grupper i samfundet, herunder hjemløse, oplever bænken som et ekskluderende design. I denne sammenhæng betoner han begrebet 'mobility affordances', der henviser til de måder, hvorpå byens rum og infrastrukturelle systemer både kan muliggøre eller forhindre bestemte former for bevægelse og bevægelsesmønstre (Jensen 2023:208). Skønt Jensen primært analyserer eksklusion af hjemløse, peger perspektivet bredere på, hvordan byens fysiske indretning medproducerer bestemte former for mobilitet og deltagelse, mens andre begrænses. Selvom fokus i disse design ofte er rettet mod bestemte grupper, kan de samtidig få utilsigtede konsekvenser for andre, herunder blinde og senblinde, for hvem orientering og bevægelse i forvejen er udfordret. Selv mindre designmæssige barrierer kan få omfattende konsekvenser for muligheden for at færdes selvstændigt i byrummet. Begrebet dark design bliver således relevant som en måde at forstå, hvordan fysiske omgivelser eksempelvis former senblindes adgang til bevægelse og social deltagelse i byrummet. Byrummet fremstår dermed ikke som en neutral ramme, men som en aktiv medvirkende faktor i produktionen af handicap.

Disse utilsigtede konsekvenser fører til, at personer med et synshandicap oplever vanskeligheder med at bevæge sig i byrummet. Der forekommer begrænset forskning på senblindes orientering i byrummet, hvorfor nærværende speciale i overvejende grad fokuserer på den samlede gruppe af personer med et synshandicap. Nedenstående bliver derfor et

analytisk afsæt for at kunne illustrere de udfordringer, som senblinde møder i deres daglige bevægelser. En undersøgelse fra VIVE (2017) viste, at der er langt færre personer med et synshandicap (25,9 procent), der benytter bus og tog uden besvær, når man sammenligner med personer uden et fysisk handicap (89,9 procent), men også hvis man sammenligner med personer med et andet større fysisk handicap (47,4 procent) (Amilon et al. 2017:41). Ydermere oplever personer med et synshandicap i betydelig grad (19,6 procent) end personer med et andet større handicap (5,2 procent) at have problemer med at have adgang til bygninger, herunder offentlige butikker, lægehuse, sundhedscentre med mere (Amilon et al. 2017:41). Et overraskende fund i undersøgelsen er, at lidt mere end hver femte blinde og stærkt svagsynede føler sig utrygge ved risikoen for uheld eller for at fare vild, når de bevæger sig i deres lokalområde. Samtidig angiver 36,1 procent af personer med et synshandicap, at de undlader at bevæge sig uden for hjemmet, fordi de har vanskeligheder ved at finde vej. Heraf oplever 44,2 procent af personer med et synshandicap, at de ikke kan færdes i deres lokalmiljø uden problemer (Amilon et al. 2017:41,44). Tallene indikerer således, at mobilitet ikke kan reduceres til fysisk fremkommelighed, men må ses som adgang til hverdagslivets sociale arenaer. Dette peger dermed i retning af, at byrummet for mange, herunder senblinde, kan fremstå som en barriere for at opbygge og opretholde et selvstændigt og socialt forankret liv. I et studie undersøgte Bredmose og Hansen 34 fysiske elementers betydning for blinde og svagsynedes orientering og tryghed i byrummet, herunder gangbaner, fælles stier, ledelinjer, signal- og uregulerede kryds, trapper og belysning (Bredmose & Hansen 2020:33-34). Med udgangspunkt i vurderinger fra orienterings- og mobilitetsinstruktører, viste resultaterne fra 3000 respondenter, at samtlige elementer blev vurderet som væsentlige for personer med synshandicap. Studiet peger dermed på, at tilgængelighed for synshandicappede bør tænkes helhedsorientereret i byrummets udformning frem for gennem enkelte, afgrænsede løsninger (Bredmose & Hansen 2020:7-8).

Ovenstående litteratursøgning på området illustrerer, at eksisterende forskning imidlertid er præget af både tekniske og designmæssige perspektiver, mens der fortsat er begrænset sociologisk viden om synshandicap i en dansk kontekst. Specialets problemfelt afgrænses derfor med afsæt i et af de få danske sociologiske bidrag på området.

4. Afgrænsning

Den begrænsede sociologiske opmærksomhed på synshandicap tematiseres eksplicit af Jacobsen et al. (2024) i artiklen "Dansk handicapsociologi og det oversete syn – teoretiske potentialer og empiriske muligheder", hvori forfatterne argumenterer for, at handicap og særligt synshandicap bør tillægges langt større opmærksomhed som sociologisk fænomen (Jacobsen et al. 2024:10). De påpeger, at der inden for sociologien, herunder dansk sociologi, hersker en særdeles begrænset interesse for handicapforskning, og at synshandicap i særlig grad er underbelyst (Jacobsen et al. 2024:10). Dette har ligeledes vist sig i nærværende speciales gennemgang af eksisterende forskning. Denne manglende opmærksomhed undrer Jacobsen et al., idet synet i handicapforskningen tillægges stor betydning, eftersom synssansen udgør en central del af menneskets sanseapparat og er afgørende for, hvordan mennesker kommunikerer, orienterer sig og skaber en relation til omverdenen (Jacobsen et al. 2024:28). Selvom handicap som forskningsområde er underbelyst i sociologien, indgår det i en række studier i andre forskningsøjemed, såsom uddannelses- og arbejdsmarkedsforskning. I disse studier fungerer handicap imidlertid primært som baggrundsfaktor frem for som selvstændigt genstandsfelt. Genstandsfeltet er her eksempelvis undervisning eller arbejdsmarked, mens handicap indgår som én variabel blandt flere, såsom køn og alder, ofte med henblik på at analysere stigmatisering og diskrimination (Jacobsen et al. 2024:12). Jacobsen et al. peger i denne sammenhæng på et paradoks i sociologien og samfundsvidenskaben, hvor forskning i mental sundhed og mistrivsel, såsom ADHD, er stærkt fremtrædende, mens mere grundlæggende motoriske, kognitive og sensoriske handicap i vid udstrækning overses (Jacobsen et al. 2024:28). Selvom de understreger vigtigheden af den eksisterende forskning, argumenterer de for et nødvendigt perspektivskifte: fra studier *i* synshandicap til studier *om* synshandicap. Hermed forstås et skifte fra undersøgelser af konsekvenserne af at leve med synshandicap til analyser, hvor synshandicap betragtes som genstandsfelt og selvstændigt sociologisk fænomen, der undersøges i sine sociale, institutionelle og kulturelle sammenhænge. Formålet er at fremme sociologisk forskning om synshandicap i en skandinavisk kontekst (Jacobsen et al. 2024:12, 14, 28). Afslutningsvis opfordrer de sociologer til at anskue handicap og synshandicap som betydningsfulde sociologiske fænomener, på lige fod med andre sociologiske fænomener (Jacobsen et al. 2024:29). I forlængelse af denne opfordring placerer nærværende speciale sig direkte inden for det videnshul, som Jacobsen et al. identificerer. Frem for at betragte synshandicap som baggrundsfaktor undersøger vi synshandicap som genstandsfelt i sig selv. Specialet fokuserer således på, hvordan synstab erfares, forhandles og

håndteres i hverdagslivet, samt hvordan senblinde oplever deres orientering og bevægelse i byrummet. Herved rettes blikket samtidig mod, hvordan fysiske omgivelser og samfundets indretning skaber handicap, og hvem disse omgivelser grundlæggende er indrettet for. Vi mener, at en forståelse af menneskers liv efter synstabet forudsætter en belysning af livet før og under synstabets forandringer. Derfor muliggør specialets narrative og kvalitative tilgang en dybere forståelse af den kropslige og identitetsmæssige erfaring ved at miste synet. Herved adskiller specialet sig metodisk fra størstedelen af den eksisterende forskning på området, som primært er kvantitativt baseret. Nærværende speciale bidrager således med et erfaringsnært og analytisk nuanceret perspektiv på synshandicap, idet analysen tager afsæt i senblindes egne fortællinger og hverdagslivserfaringer frem for statistiske kortlægninger af gruppen. I forlængelse heraf undersøges mobilitet hermed både som fysisk bevægelse og som en central del af den selvfortælling, hvori individet søger at forstå og forhandle sin tilværelse efter synstabet. Derfor retter specialets nedenstående problemformulering sig mod, hvordan senblindhed kropsligt erfares, og hvordan livet før og overgangen til synstabet former individets nuværende hverdagsliv og bevægelse i byrummet.

5. Problemformulering

Hvordan oplever mennesker overgangen til et liv med synstab, og hvilken betydning får mobilitetserfaringer i byrummet for den nye tilværelse?

6. Videnskabsteori

Byrummet fremstår organiseret omkring det visuelle blik og synes primært indrettet til den seende krop. Situationer, hvor skilte, caféborde og andre genstande placeres på ledelinjer, der forstyrrer personer med synshandicap bevægelse, synliggør, at orientering i byen tager udgangspunkt i synet som primær orienteringsform. Disse iagttagelser aktualiserer et spørgsmål om, hvordan byrummet fremtræder og erfares i fraværet af synet og dermed uden en primært visuel orientering. Fokus bliver på byens fysiske indretning, og hvordan den sanses, bevæges i og gives mening for den enkelte efter synstab. Specialets opmærksomhed rettes dermed mod senblindes levede og kropslige erfaringer samt de mobilitetserfaringer, hvorigennem en ny tilværelse integreres og forstås. På denne baggrund positionerer specialet sig i fænomenologien, idet denne videnskabsteoretiske tilgang placerer subjektet centralt i verden og hævder, at *den verden, der fremtræder for os, er den eneste virkelige verden* (Fuglsang et al. 2013:262; Juul & Pedersen 2012:66). Et grundlæggende fokus i fænomenologien er ikke at udvikle ny viden i traditionel forstand, men at synliggøre de meninger og betydninger, der allerede udspiller sig i hverdagen og i livsverdenens strukturer (Brinkmann & Tanggaard 2020:284-285). Dette forudsætter, at forskeren møder feltet med åbenhed og interesse over for fænomenet. Denne bestræbelse betegnes som epoché og indebærer, at forskeren søger at sætte sin forforståelse, egen væren og omverdenens eksistens i parentes (Heinskou 2017:108; Fuglsang et al. 2013:261). I forlængelse heraf er det vigtigt at inddrage personer, der selv lever med senblindhed, frem for fagprofessionelle, hvis perspektiv vil være præget af deres faglige position. Da specialet søger at belyse, hvordan verden erfares og fremtræder for disse personer, er det dermed afgørende, at undersøgelsen tager udgangspunkt i deres egne levede erfaringer og beskrivelser. Dette styrker ligeledes specialets troværdighed (Juul & Pedersen 2021: 65-66; Bryman et al. 2021:291). I fænomenologien fremhæves det, hvordan følelser ikke må ignoreres, idet de er betydningsfulde for forståelsen af samfundet og den sociale livsverden. Menneskets erfaring af verden forstås her som en sammenvævning af kognitive og emotionelle dimensioner. Følelser udgør derfor et bærende element i vores erkendelse og meningsdannelse i mødet med verden og bidrager dermed til en dybere forståelse af den sociale verden (Fuglsang et al. 2013:280). I dette speciale bliver følelser derfor et særligt opmærksomhedspunkt i undersøgelsen af genstandsfeltet. I erfaringen af at bevæge sig i byrummet efter et synstab og i tilpasningen til en ny tilværelse kan følelser, såsom sårbarhed, styrke, mestring, tryghed og utryghed forme, hvordan bevægelse, orientering og samspillet med omgivelserne samt relationen til sig selv opleves og tillægges mening. Skønt

følelser er et nøgleaspekt for meningsdannelsen, er det i nærværende speciale ikke tilstrækkeligt at forstå erfaring alene som noget, der udspiller sig i bevidstheden. I denne undersøgelse rettes blikket tillige mod senblindes kropslige eksistens i verden, hvor erfaring forstås som uløseligt forbundet med kroppens sanselige og praktiske væren i verden. Derfor inddrager vi Maurice Merleau-Pontys kropsfænomenologi, som netop udvider fænomenologien ved at placere kroppen som grundlag for perception og meningsdannelse. Bevidstheden er ifølge Merleau-Ponty ikke adskilt fra kroppen, men forankret i den, hvorfor verden fremtræder gennem menneskets levede krop (Fuglsang et al. 2013:266; Thøgersen 2004:22). Når synet mistes senere i livet, indebærer det ikke blot et tab af en sans, men også en reorganisering af, hvordan verden erfares og opleves (Thøgersen 2004:22). Dette vedrører en genetablering af kropsskema og vaner. Hos Merleau-Ponty betegner kropsskemaet den måde, hvorpå kroppen som helhed automatisk organiserer sine dele i meningsfulde handlinger. Når synet forsvinder, forstyrres denne enhed, idet samspillet mellem sanser og kropslige funktioner ændres (Thøgersen 2004:111,114,118). Herved opløses etablerede vaner, som er kropsligt indlejret viden, og nye må dannes. Vaner opretholdes og stabiliseres gennem gentagelser, der skaber bestemte rytmer i kroppens bevægelser, hvorfor disse ligeledes må tilpasses i mødet med nye betingelser for orientering og handlen i hverdagslivet (Thøgersen 2004:108). I individets generobring af fortrolighed med verden åbner byrummet sig anderledes for den senblinde, da de øvrige sanser og kropslige erfaringer får en bærende rolle. Den kropslige oplevelse og mestring af byrummet omstruktureres og får en ny karakter (Thøgersen 2004:21, 114, 128, 130-131). På denne baggrund udspringer specialets metodiske valg af en fænomenologisk tilgang, hvor erfaring forstås som både bevidst og kropsligt funderet. Undersøgelsen retter sig derfor ikke udelukkende mod det, de senblinde fortæller, men også mod deres kropslige væren og bevægelse. Derfor bliver det nødvendigt at tilgå genstandsfeltet, som det fremtræder. Deltagende observation i form af følgetur muliggør en indsigt i, hvordan orientering, navigering og samspillet med omgivelserne udspiller sig i praksis. Vi observerer således ikke kun det, der fortælles på følgeturen, men også hvordan verden fremtræder for dem i bevægelse. I forlængelse heraf giver narrative interviews adgang til de måder, disse erfaringer efterfølgende forstås, fortolkes og integreres i den enkeltes livsverden. Metodevalgene hviler dermed på en fænomenologisk forståelse som den primære videnskabsteori, hvor erfaring ikke reduceres til det sagte, men må undersøges med afsæt i krop, sansning og fortællinger. Vi vil dog også inddrage den hermeneutiske videnskabsteori som en sekundær videnskabsteori i specialets analytiske del, hvilket vil blive udfoldet senere.

6.1 Forholdet mellem teori og empiri

For at forstå, hvordan senblinde oplever livet efter synstabet, og hvilken betydning mobilitetserfaring har for den nye tilværelse, har vi arbejdet med en åben og kreativ proces, hvilket også kendetegnes som teoretisering (Swedberg 2012:7). Centralt i denne forståelser er, at teoretisering forudsætter et empirisk udgangspunkt, hvor fænomenet undersøges gennem observation (Swedberg 2012:10). Dette indebærer, at vi forinden genstandsfeltet ikke har fastlagt os på en bestemt teoretisk tilgang. I stedet har vi ladet vores empiriske materiale være styrende for de mønstre, der har dannet grundlag for vores valg af teori. Vores teoretisering kan dermed karakteriseres som abduktiv, idet teorierne er udviklet i en løbende dialog med empirien frem for at fungere som en på forhånd fastlagt forklaringsramme. Som følge heraf forstås teorien ikke som noget, der mekanisk udvælges og anvendes på empirien, men derimod som noget, vi aktivt har arbejdet med og tilpasset i takt med, at bestemte temaer og mønstre trådte frem. Samspillet mellem vores metodevalg, herunder deltagende observation og narrativt interview og de identificerede mønstre fra empirien danner således grundlag for udvikling af en fortolkende og teoretisk forståelse af de fænomener, der analyseres (Brinkmann & Tanggaard 2020:574). Ydermere er vores teoretiseringsproces forenelig med vores primære fænomenologiske tilgang, idet den dynamiske proces har muliggjort en erfaringsnær iagttagelse af fællestræk i det empiriske materiale. Med afsæt heri har vi inddraget teorier, der understøtter en videre fortolkning og forståelse af informanternes fortællinger. Dette knytter sig til vores hermeneutiske videnskabsteoretiske perspektiv, som udfoldes nærmere senere.

7. Metode

For at undersøge, hvordan senblinde oplever tilværelsen efter synstabet, og hvilke mobilitetserfaringer, der integreres i den nye tilværelse, har vi anvendt en metodekombination bestående af deltagende observation i form af en følgetur samt et efterfølgende narrativt interview. Valget af denne metodekombination er begrundet i specialets fænomenologiske tilgang, idet den muliggør indsigt i både den levede, kropslige praksis og den efterfølgende meningsskabende fortælling i det narrative interview. Følgeturen giver adgang til situerede handlinger, kropslige orienteringer og hverdagslige strategier, som ikke nødvendigvis ville have vist sig i et interview, idet praksissen her kommer til syne i situationen frem for udelukkende at blive genfortalt (Dinesen et al. 2023:130). Det narrative interview gør det samtidig muligt at undersøge, hvordan informanterne efterfølgende organiserer og tillægger mening til deres erfaringer fra byrummet, samt hvordan disse erfaringer forbindes med deres

øvrige hverdagsliv. Da specialet interesserer sig for mobilitetserfaringer, anvendes mobilitetsfortællinger som en måde at få adgang til disse på. Fortællingerne giver sproglig form til erfaringer, der ellers er kropsligt og situeret forankrede. Dette muliggør dermed indsigt i, hvordan informanterne erfarer byrummet efter synstabet. Metodekombinationen muliggør dermed en undersøgelse af både konkrete erfaringer med at færdes i byrummet og deres oplevelse af livet som senblind. Herved åbnes der for en analyse af, hvordan forholdet mellem krop, bevægelse og omverden løbende genforhandles efter synstabet. Afsnittet redegør endvidere for det dynamiske møde med informanterne under følgeturen og det narrative interview, retningslinjer for transskription, rekruttering af informanter, forskerens rolle samt de etiske overvejelser, der har været centrale for undersøgelsen.

7.1 En følgetur som deltagende observation

Deltagerobservation er en metode, der bruges til at undersøge sociale situationer og skabe indsigt i, hvordan mennesker handler og orienterer sig i konkrete og foranderlige relationer og miljøer (Baarts 2015:57-58). For at komme tættere på informanternes erfaringer med senblindhed anvendte vi denne tilgang gennem følgeture i byrummet. Forud for de narrative interviews blev informanterne fulgt af to observatører på en selvvalgt hverdagsrute. Den korteste varede 10 minutter, mens den længste varede 45 minutter. Formålet var at indfange informanternes bevægelses- og orienteringspraksisser gennem situationsnær dialog om navigering og brug af hjælpemidler. Da vores tilstedeværelse kunne påvirke praksisserne, valgte informanterne selv rute og varighed for at sikre, at observationen tog udgangspunkt i deres hverdagspraksis og oplevede tryghed. En velkendt rute reducerede samtidig behovet for ekstra orienteringsarbejde og kognitiv belastning, hvilket bidrog til en mere tryg situation for den deltagende. Informanterne havde forskellige grader af synshandicap, og følgeturene blev derfor tilrettelagt efter den enkeltes præmisser. Inden turen blev det afklaret, om informanten ønskede spørgsmål undervejs eller foretrak stilhed med mulighed for at stoppe op og tale om deres bevægelses- og orienteringspraksis.

Konkret tog informanternes valgte ruter udgangspunkt i deres nærområde og omfattede blandt andet stier og veje omkring deres bopæl, strækningen fra Aalborg Kennedy til Toldbod Plads samt ruten fra et busstoppested til deres uddannelsessted. Alle 12 informanter ønskede dialog undervejs, hvilket krævede opmærksomhed på ikke at overtage samtalen eller forstyrre deres orientering i byrummet. Spørgsmål blev derfor stillet i mindre krævende situationer frem for under komplekse passager. Denne opmærksomhed på samspillet mellem informanten og os

medførte, at følgeturene udviklede ofte en rolig og situeret rytme, hvor samtalen vekslede mellem spørgsmål, spontane beskrivelser og stilhed. Stilheden blev ikke betragtet som fravær af empiri, men som en mulighed for at fokusere på informanternes tempo, orienteringsstrategier og navigation i byrummet. Spørgsmålene tog udgangspunkt i konkrete situationer, eksempelvis: "På en skala fra 1-10, hvor let er denne rute?" eller "Hvordan gør du, når du skal krydse vejen her?" Denne type spørgsmål gjorde kropslige og rutineprægede praksisser mere eksplicitte og refleksive i samspillet med os.

Opmærksomheden på samspillet mellem observation og deltagelse kom også til udtryk i den måde, rollerne mellem os blev organiseret på under følgeturene. Med henblik på at minimere forstyrrelser og belastning for den enkelte informant blev det planlagt, at én observatør førte dialogen, mens den anden anvendte en 'shadowing'-tilgang. Dette indebar, at forskeren fungerede som en 'skygge', der fulgte informantens daglige rute med minimal indgriben. Rollerne blev dog fordelt skiftevis mellem forskerne fra følgetur til følgetur. (Dinesen et al. 2023:129). Når forskeren opererede som 'skygge' under følgeturen, nedskrev vedkommende 'scratchnotes' på mobilen, der betegnes som hurtige, kortfattede notater. Disse gav mulighed for at vende tilbage og genopleve feltarbejdet senere i forskningsprocessen (Baarts 2015:69,80). Disse scratchnotes kan læses i bilag 3. Vedhæftning af disse notater styrker specialets gennemsigtighed, da de afspejler, hvordan den etnografiske viden om genstandsfeltet blev dannet. Brugen af scratchnotes tjente to formål. Dels dannede den grundlag for udformningen af spørgsmål i interviewguiden, hvilket gjorde det muligt at indfange yderligere nuancer i informanternes oplevelser af bevægelse og orientering i byrummet under det efterfølgende interview. Det andet formål var at bidrage som en supplerende metode til den efterfølgende analyse. Selvom noterne kunne have været fastholdt i deres korte form i relation til det første formål, blev de skrevet ud umiddelbart efter hjemkomst fra hvert møde med den enkelte informant for at indgå i den videre analyse (Baarts 2015:80). Ved den efterfølgende bearbejdning udviklede noterne sig til beskrivelser med træk af både 'headnotes' og 'tykke beskrivelser' i varierende grad. Omfanget blev i alt 23 normalsider, som kan læses i bilag 3 (Baarts 2015:76-77). Headnotes dækker over kropslige og sanselige erindringer, som først blev formuleret efter feltarbejdet. Selvom disse erindringer ikke blev nedfældet undervejs i feltet, har de fortsat haft betydning, idet de har lagret sig kropsligt såvel som i forskerens hukommelse. Tykke beskrivelser er derimod fortolkende gengivelser af handlinger og situationer (Baarts 2015:76, 78, 81). Der var dog fokus på ikke at tillægge informanterne bestemte intentioner, men i stedet beskrive deres handlinger og efterfølgende fortolke dem (Brinkmann & Tanggaard 2020:111). For at illustrere, hvordan de udfoldede scratchnotes

fremstår i praksis, præsenteres nedenfor to eksempler fra feltarbejdet. Eksempelvis beskrives en situation således: *På vores gåtur bevæger vi os ind på en smal sti, da en cyklist kommer imod os. Vi gør Rolf opmærksom på, at der kommer en cykel forbi, men trods vores verbale guidning fortsætter han frem i sin egen bane uden at reagere på cyklisten, mens vi stopper op og afventer, at cyklisten passerer* (Bilag 3:9). Et andet eksempel viser, hvordan notaterne også indeholder refleksive elementer: *Under ruten observeres det, at når han bevæger sig, bevæger han sig meget flydende. Med en vis lethed kan han føre samtaler med Emma, imens han bruger de øvrige sanser og markeringsstok til at navigere videre* (Bilag 3:7). Disse eksempler illustrerer, hvordan scratchnotes i deres udfoldede form både rummer beskrivelser af situationer og mere fortolkende observationer, hvilket understøtter deres anvendelse i både interview og analyse.

7.1.1 Den skærpede opmærksomhed som forsker

Følgeturen gav os ikke blot mulighed for at bevæge os tættere på de sanselige og kropslige orienteringsprocesser, der prægede informanternes færden i byrummet. Metoden åbnede også op for en skærpet opmærksomhed på vores egen kropslige væren i feltarbejdet. Allerede på den første følgetur erfarede vi, hvordan vores blik på byrummet forskød sig, idet byrummet trådte frem på en uvant måde. Lyde, overflader og rytmer, som normalt overses, trådte tydeligere frem. Vi blev i stigende grad optaget af cyklister, ujævn asfalt, manglende lydfyr, skilte, der blokerede fortovet samt lastbiler, der bakkede. Samtidig voksede der en ængstelighed i os for den enkelte senblindes bevægelse gennem disse omgivelser. Denne øgede opmærksomhed på omgivelserne var ikke blot en enkeltstående reaktion, men fortsatte på de efterfølgende ture og etablerede sig som en vedvarende del af vores måde at være i feltet på. Følgeturene gav dermed en større forståelse for de orienteringspunkter og udfordringer, som senblinde navigerer efter, og synliggjorde samtidig, hvor central synssansen er for vores egen væren i verden. Disse erfaringer peger samtidig på følgeturens metodiske styrker som tilgang. Metoden gav indsigt i informanternes konkrete bevægelses- og orienteringspraksisser i byrummet og styrkede dermed specialets økologiske validitet (Bryman et al. 2021:41). I forlængelse heraf tog de efterfølgende narrative interviews udgangspunkt i konkrete og fælles oplevede situationer fra følgeturen frem for alene retrospektive beskrivelser.

7.2 Det narrative interview

Narrativ forskning har fokus på forskellige tilgange, der muliggør at forske i fortællinger, tekster eller repræsentation af enkelte individer eller grupper i samfundet. Metoden fokuserer *typisk på individers liv via individernes egne fortællinger, kollektive erfaringer eller fælles diskussioner* (Thomsen et al. 2016:13). Nærværende speciale indebærer fortællinger om senblindes oplevelser, både i overgangen til en ny tilværelse og mobilitetserfaringer fra byrummet, hvor disse fortællinger danner rammen for det meningsskabende 'plot', der refererer til den senblindes sammenhængende storyline. Et fokus på plottet gør det muligt at undersøge, hvordan den senblinde retrospektivt skaber mening gennem mobilitetsfortællinger ved at organisere erfaringer i en sammenhængende fortælling. Dette medvirker til en helhedsforståelse af livet som senblind. Den narrative tilgang fokuserer også på 'vendepunkter', som henviser til 'skæbnesvangre øjeblikke', hvor usædvanlige situationer medfører en redefinering af selvet. I henhold til dette speciale betragtes synstabet som et skelsættende vendepunkt, der udgør et betydningsfuldt og omvæltende brud i individets livsforløb (Bo 2022:148-149). I forlængelse af den narrative metode kan plot og vendepunkter lette en forståelse af, hvordan den senblinde konstruerer sin identitet og etablerer sin væren i verden (Thomsen et al. 2016:14). Den narrative tilgang giver adgang til senblindes fortællinger om deres levede erfaringer, men disse fortællinger fremstår ikke som umiddelbare gengivelser af erfaringer. De er derimod meningsskabende fremstillinger af den enkeltes livsverden, hvor erfaringer organiseres og gives sammenhæng gennem fortælling. På denne baggrund inddrages den hermeneutiske videnskabsteori som et analytisk redskab i nærværende speciale til at fortolke, hvordan senblinde skaber mening i deres nye tilværelse, oplever bevægelsen i byrummet efter synstabet og gennem mobilitetsfortællinger organiserer disse erfaringer. I forlængelse heraf forstås erfaring således som noget, der er fortolket, hvorfor forståelse og fortolkning går forud for forklaring (Fuglsang et al. 2013:289). Dette står ikke i modsætning til specialets fænomenologiske forankring, men udgør derimod et nødvendigt supplement, idet undersøgelsen netop retter sig mod, hvordan erfaringer fremtræder og gives mening gennem fortællinger. Gennem narrative interviews frembringes informanternes fortællinger om konkrete oplevelser ved synstab, hvorved der i analysen arbejdes med den hermeneutiske cirkel, hvori forståelsen udvikles i en vekselvirkning mellem del og helhed. Det er i denne bevægelse, at det meningsskabende træder frem, og hvor senblindes oplevelser kan forstås og fortolkes (Fuglsang et al. 2013:292). Vores analysestrategi bevæger sig således i et samspil mellem specialets fænomenologiske ståsted, hvor fokus er på den levede og kropslige erfaring,

og den hermeneutiske fortolkende praksis. Formålet er at opnå en indsigt i senblindes oplevelser af byrummet samt at forstå, hvordan deres mobilitetsfortællinger bidrager til at skabe mening og sammenhæng i den nye tilværelse. Vi erkender, at der er tale om to forskellige videnskabsteoretiske positioner, hvor hermeneutikken tillader en mere fortolkende tilgang til informanternes fortællinger, men vi ser ikke dette som en hindring for at kombinere dem. Analysens konkrete fremgangsmåde og struktur ekspliciteres yderligere i specialets analysestrategi.

7.2.1 Interviewguide

Det narrative interview anvendes som metode til at opnå forståelse af informanternes personlige oplevelse af at være senblind, idet interviewformen giver mulighed for, at den enkelte frit kan udfolde sine erfaringer og refleksioner over den nye tilværelse. For at understøtte dette blev der anvendt en semistruktureret interviewguide, hvor "livet som senblind" fungerede som den overordnede ramme for samtalen. Inden for denne ramme blev der særligt spurgt ind til informanternes oplevelse af at blive senblind samt deres erfaringer med at bevæge sig i byrummet og de mobilitetsfortællinger, der knytter sig til det at færdes efter synstabet. Interviewguiden havde således både fokus på mobilitetserfaringer og på informanternes bredere hverdagsliv og levede erfaringer med at være senblind. Valget af en semistruktureret interviewguide er således begrundet i et ønske om at møde forskningsfænomenet med åbenhed og nysgerrighed, hvilket er i overensstemmelse med vores positionering i fænomenologien. Denne tilgang muliggør fleksibilitet i samtalen og giver os mulighed for at afvige fra interviewguiden, når informanten bringer værdifulde fortællinger eller perspektiver i spil (Brinkmann & Tanggaard 2020:42-43). Den semistrukturerede interviewform styrker desuden specialets troværdighed, da interviewet ikke er underlagt en fast struktur, hvor informanten i mindre grad ville have mulighed for frit at udtrykke sine erfaringer på egne præmisser (Brinkmann & Tanggaard 2020:42-43, Bryman et al. 2021:291).

Forud for udformningen af interviewguiden blev der taget afsæt i eksisterende forskning samt indhentet faglig sparring fra personer med indsigt i området. Disse fungerede ikke som informanter og bidrog derfor ikke med empirisk materiale, men med faglig ekspertise til specialet. Som en indledende tilnærmelse til feltet har vi konsulteret følgende eksperter: Jørgen Bak som er tovholder for Tilgængeligheds- og Hjælpemiddelpolitiskudvalg. Finn Amby, som er lektor og ph.d i Forskningscenter for social udsathed og forsker blandt andet i handicap og beskæftigelse. Annette Bredmose, som er tilgængelighedsrådgiver hos Aalborg Universitet

København. De har en særlig autoritet inden for feltet, idet de både har et synshandicap og arbejder professionelt med området i deres daglige virke. Vi har desuden snakket med en ansat fra Syn og Hørelse i Aalborg, som var behjælpelig til at fortælle om de fysiske og teknologiske redskaber inden for synshandicap. Denne faglige sparring havde til formål at kvalificere spørgsmålene og sikre en etisk tilgang til et sårbart forskningsfelt. Denne sparring bidrog desuden til en refleksion over teknologiske redskaber, kommunale ydelser, terminologi og begrebsanvendelse i specialet, herunder hvordan betegnelser som senblind, synshandicap og svagsynet forstås, anvendes og opleves af målgruppen. Herved blev der skabt grundlag for et respektfuldt og kontekstbevidst sprogbrug i mødet med informanterne. Selvom specialet er forankret i en fænomenologisk tilgang, indebærer dette valg ikke fravær af forforståelse, men en bevidst refleksion over arbejdet med den. Den faglige forberedelse har således ikke haft til hensigt at fastlægge forudbestemte fortolkninger, men at skabe et velfunderet udgangspunkt for at møde informanternes livsverden åbent og på bedste vis. Interviewguiden fungerede således som et fleksibelt værktøj, der sikrede temamæssig sammenhæng på tværs af alle interviews, samtidig med at informanterne havde plads til at formulere deres erfaringer på egne vilkår. Desuden tog interviewspørgsmålene afsæt i iagttagelser og scratchnotes fra den deltagende observation med informanterne, som tidligere beskrevet (jf. *7.1 En følgetur som deltagende observation).* Informantens udsagn og praksisser under observationerne medvirkede til at nuancere interviewet og gjorde det muligt at undersøge det bredere perspektiv af livet som senblind, herunder hverdagspraksisser, identitetsmæssige forhold og erfaringer.

Konkret er interviewguiden struktureret omkring en livsfase, hvor der både spørges ind til "Livet før synstabet", "Overgangen til livet som blind" og "Livet i dag som senblind" (Bilag 4) Inden for disse tematiske overskrifter undersøges, hvordan informantens hverdag og mobilitet så ud før, under og efter synstabet. Forud for de tematiske spørgsmål blev interviewene indledt med det samme åbne spørgsmål: *Det kan være, du vil starte med at præsentere dig selv?* (Bilag 4). Dette blev valgt for at give informanterne mulighed for selv at definere fortællingens retning. Under overskriften "Livet før synstabet" indgik blandt andet følgende spørgsmål: *Kan du fortælle om, hvordan du plejede at bevæge dig rundt før dit synstab?* og *Kan du fortælle, hvordan din hverdag så ud dengang?* (Bilag 4). Disse spørgsmål havde til formål at få indblik i informanternes hverdagspraksisser og mobilitet før synstabet samt at understøtte en narrativ udfoldelse af deres tidligere livssituation. I "Overgangen til livet som senblind" blev følgende spørgsmål stillet: *Kan du huske første gang, du skulle bevæge dig rundt alene efter synstabet?* (Bilag 4). Spørgsmålet blev stillet med henblik på at fremkalde konkrete erfaringer fra overgangsfasen og belyse, hvordan informanterne oplevede og

håndterede nye mobilitetsmæssige udfordringer. Et eksempel på et spørgsmål under overskriften "Livet i dag som senblind" var: *Kan du fortælle om, hvordan din hverdag ser ud i dag efter du har mistet dit syn?* (Bilag 4). Spørgsmålet var åbent og sigtede mod at belyse, hvordan informantens hverdagsliv aktuelt udfoldede sig. I udformningen af interviewguiden var det endvidere centralt at belyse både de vanskelige og udfordrende aspekter ved synstabet og mobilitet samt nye eller genfundne værdier og perspektiver, der kan opstå i den efterfølgende meningsskabelsesproces. Dette kom blandt andet til udtryk i spørgsmål som: *Kan du huske nogle konkrete situationer, hvor det gør det sværere for dig at være senblind?* og omvendt *Kan du huske nogle konkrete situationer, hvor du har følt dig tilpas i at have mistet synet?* (Bilag 4). Når vi her redegør for interviewspørgsmålenes opbygning og giver eksempler, er det med henblik på at øge specialets gennemsigtighed, idet det tydeliggøres for læseren, hvordan empirien er indsamlet og struktureret. Samtidig styrkes troværdigheden ved at synliggøre de overvejelser, der har ligget til grund for interviewguidens tilrettelæggelse.

7.2.2 Det dynamiske møde med den senblinde

For at skabe en tryg interviewsituation lod vi informanterne selv vælge, hvor interviewet skulle foregå. De fleste interviews fandt sted i informanternes hjem, mens to blev gennemført på henholdsvis et uddannelsessted og på en café. På trods af, at offentlige rum potentielt kan påvirke informanternes åbenhed, vurderer vi ikke, at dette havde væsentlig betydning for deres fortællinger, da informanterne selv havde valgt rammerne for interviewet. Da flere interviews fandt sted i hjemmet, deltog enkelte familiemedlemmer sporadisk i samtalen ved at supplere eller uddybe informantens svar. Dette vurderede vi ikke påvirkede fortællingerne negativt, da der var tale om nære relationer præget af tryghed. Vi oplevede tværtimod deres bidrag hjalp informanten med at erindre situationer eller detaljer, der måske ikke længere stod klart for informanten, og dermed berigede samtalen og deres fortællinger.

Ligesom ved følgeturene skiftede vi mellem rollerne som interviewer og sekundær interviewer. Mens intervieweren styrede samtalen og fulgte op på fortællingerne, havde den sekundære interviewer en mere tilbagetrukket rolle med fokus på at observere interaktionen og den nonverbale kommunikation samt understøtte, at interviewguidens temaer kunne udfolde sig naturligt gennem samtalen. Selvom rollerne blev fordelt forud for interviewet, var de ikke fastlåste og den sekundære interviewer kunne løbende supplere med opfølgende spørgsmål. Denne arbejdsfordeling skabte både nærvær i interviewsituationen og løbende metodisk opmærksomhed. Desuden bidrog det til at skabe et mere sammenhængende og roligt

samtaleforløb med færre afbrydelser, hvilket sikrede en mere dybdegående og tryg interviewsituation for informanten.

Selvom interviewguiden indeholdt tematiske overskrifter, blev den ikke fulgt rigidt. Allerede efter det indledende spørgsmål om informantens baggrund var det informanten selv, der styrede fortællingens retning og prioritering. Dette stemmer overens med den narrative tilgang, hvor informantens egen strukturering af fortællingen tillægges central betydning. Fortællingerne udviklede sig derfor ud fra informanternes egne erfaringer og det, de selv tillagde betydning. I den indledende del af interviewene beskrev flere informanter deres synsstatus gennem konkrete og billedlige forklaringer. En informant havde eksempelvis fået fremstillet briller, der simulerede hans syn, mens andre sammenlignede deres syn med *en sæk over hovedet med små huller* eller *et gammelt TV med sort-hvid støj* (Claus:3; Lisbeth:2; Rolf:2). Disse beskrivelser fungerede som en måde at oversætte en kropslig erfaring til en fælles referenceramme, der gør det muligt at komme så tæt som muligt på informantens livsverden.

Selvom interviewene generelt gav adgang til nuancerede fortællinger, opstod der også enkelte situationer, hvor vores tilgang udfordrede informanterne. Det gjaldt særligt ved personlige og sårbare emner. En informant bemærkede humoristisk, at et spørgsmål burde være sendt '14 dage tidligere', så han kunne have forberedt sig, mens en anden beskrev et spørgsmål som 'irriterende', fordi det krævede refleksion over tab og forandringer i hverdagslivet (Keld:29; Anders:20). Dette viser, at vores nysgerrighed til tider bragte os ind på nogle områder, som informanterne ikke var umiddelbart parate til at udfolde. Tendensen kom desuden til udtryk, når vi spurgte ind til konkrete situationer, hvor informanten enten følte sig tilpas eller udfordret i sin tilværelse som senblind. Her havde flere informanter brug for længere tænkepauser, hvilket pegede på, at sådanne erfaringer ikke var umiddelbart tilgængelige, men krævede refleksion i selve interviewsituationen. Disse erfaringer fremstod således ikke som færdigformulerede, men blev skabt og artikuleret i interaktionen med os. Det skal dog pointeres, at vi ikke forsøgte at presse informanterne til at frembringe en konkret situation, men spurgte nysgerrigt og åbent ind til potentielt følsomme emner.

Skønt vi forud for interviewet havde konsulteret eksperter for at møde informanterne med den rette terminologi, opstod der alligevel en situation, hvor en informant satte en grænse for vores brug af betegnelsen 'synshandicap': *Jeg plejer at bruge ordet synsudfordret. Det der handicap, så er man stemplet med det samme. Så er man hverken intelligent, klog eller kan finde ud af noget selv* (Rune:5). Selvom informanten understregede, at han forstod den faglige terminologi, tydeliggjorde hans respons, at betegnelsen fortsat kan være vanskeligt at

identificere sig med. For ham var det forbundet med negative forestillinger om afhængighed og manglende kompetence, hvilket ikke stemte overens med hans eget selvbillede. Situationen kan dermed pege på, at vi kom for tæt på en personlig grænse.

Flere informanter gav desuden udtryk for savn og længsler i hverdagen, eksempelvis ønsket om at cykle igen eller få en besøgsven. I disse situationer stillede vi blide, refleksionsskabende spørgsmål om mulige handlemuligheder, såsom at søge støtte fra personale eller deltage i aktiviteter. Dette åbnede op for dybere samtaler, hvor informanterne fik mulighed for at udforske egne ønsker og muligheder. Desuden vurderede vi, at denne tilgang styrkede relationen mellem os og informanterne og samtidig medvirkede til at skabe et trygt rum.

7.2.3 Transskription

I følgende afsnit redegøres for transskriptionsprocessen af de gennemførte 12 interviews. Formålet med transskription er at omdanne lydoptagelser fra interviews til et skriftligt format, hvilket muliggør en systematisk kodning og danner grundlag for en dybdegående analyse af specialets empiri (Bryman et al. 2021:441). For at lette transskriptionsprocessen er der gjort brug af programmet Transcriber. Programmet er udviklet til internt brug på Aalborg Universitet og overholder gældende GDPR-regler, hvilket sikrer en forsvarlig opbevaring af data (Aalborg Universitet, u.å.). Som følge af anvendelsen af et transskriptionsprogram, er alle lydfiler efterfølgende blevet gennemlyttet for at sikre, at transskriptionerne stemmer overens med udtalelserne fra interviewet. Transskriberingsprocessen er desuden foretaget kort tid efter interviewenes gennemførelse, hvilket bidrager til at fastholde væsentlige nuancer og detaljer i materialet. Der er blevet udarbejdet transskriberingsregler for at gøre alle interviews sammenlignelige samt at kunne beskrive kropssprog og stemninger, der ellers ville være vanskeligt at læse i en transskription (Brinkmann & Tanggaard 2020:50-51). Disse transskriberingsregler kan læses i bilag 2. Heraf bliver det muligt for læseren at gennemskue interviewsituationen samt informanternes oplevelser med senblindhed. En redegørelse for de analytiske argumenter styrker således specialets gennemsigtighed og medvirker til en pålidelig og empirisk analyse. Transskriptionen af hvert interview er vedlagt i 12 separate bilag (Anders, Christian, Claus, Henrik, Jørgen, Keld, Lisbeth, Marianne, Poul, Rolf, Rune og Svend).

7.3 Rekruttering

Specialet har til formål at undersøge, hvordan senblinde erfarer og færdes i byrummet efter synstabet, samt hvordan deres mobilitetsfortællinger udvikler sig og indgår i hverdagslivet. I tråd med specialets fænomenologiske ståsted er der fokus på både levede erfaringer og kropslige praksisser, hvilket også afspejles i et ønske om, hvilke informanter vi gerne vil rekruttere. Målgruppen blev derfor defineret relativt bredt med hensyn til alder, køn, beskæftigelse og grad af synsnedsættelse. Dette blev gjort for at skabe rum for variation i erfaringer og måder at navigere i byrummet på. Et centralt kriterium var dog, at informanterne havde haft syn tidligere i livet. Tidspunktet for synstabet og graden af resterende syn blev derfor ikke afgrænset yderligere. Derimod blev det prioriteret, at informanterne havde haft en etableret tilværelse forud for synstabet, så forandringer i hverdagsliv, vaner og mobilitetspraksisser kunne træde tydeligere frem i deres beskrivelser. På den baggrund anvender vi denne definition af ordet 'senblinde'. Dette indebærer dog også, at det er individerne selv, som har henvendt sig til os og vurderet, at de opfylder kriterierne.

Det samlede antal informanter er påvirket af undersøgelsens ressourcer og disponeringen af tid til empiriindsamling (Brinkmann & Tanggaard 2020:36). Da specialet både var begrænset af disse faktorer og fokuserede på en specifik undergruppe inden for blinde og svagsynede, antog vi, at målgruppen var forholdsvis snæver og dermed vanskeligere at rekruttere fra. Vi opererede derfor med et forsigtigt skøn på 4-5 informanter. I løbet af rekrutteringsprocessen af informanter var opslag, målrettet blinde og svagsynede i forskellige Facebook-grupper, det mest succesfulde sted. Disse grupper tilhørte Dansk Blindesamfund og omfattede blandt andet "Dansk Blindesamfund-Synspunktet", "Svagtsynet og blinde gruppen", "Dansk Blindesamfund Nordjylland" og "Dansk Blindesamfund Østjylland". En mulig forklaring på Facebook-gruppernes succes er, at de gav direkte adgang til en allerede etableret målgruppe af blinde og svagsynede. Samtidig fungerede grupperne som fællesskaber, hvor medlemmer deler erfaringer og engagerer sig i relevante emner, hvilket kan have øget både tillid og motivation for deltagelse i undersøgelsen. Rekrutteringen af informanter foregik blandt andet også gennem en kontakt i Dansk Blindesamfund, hvor det blev muligt at afholde et kort oplæg i forbindelse med en af deres aktiviteter ved den lokale afdeling i Aalborg. Derudover blev familie og bekendte i vores eget netværk kontaktet og opfordret til at videreformidle budskabet i deres omgangskreds. Endvidere henvendte familiemedlemmer til potentielle informanter sig til projektet. For eksempel kontaktede en datter projektet med henvisning til sin mor. I et andet tilfælde formulerede et familiemedlem sig således: *"Hej, prøv at kontakte min mand*

[anonymiseret]. Måske er han interesseret." Derudover opstod en 'snowball effect', hvor en af informanterne kontaktede og anbefalede projektet til en anden. På denne baggrund modtog projektet henvendelser fra potentielle informanter. Kontakten foregik hovedsageligt telefonisk og var præget af en tydelig interesse for projektets emne. Eksempelvis udtalte en af informanterne: *Jeg vil gerne deltage i jeres undersøgelse. Dejligt at det bliver taget op, da det er relevant for os som har den livssituation.* Personer, der var født blinde, henvendte sig desuden til projektet og udviste stor interesse. For eksempel skrev en person på et af Facebook opslagene: *Hej, jeg har godt nok altid været blind, men kan jeg på nogen måde hjælpe jer alligevel må I sige til.*

Selvom vi opererede med et forsigtigt skøn, resulterede rekrutteringsprocessen i et højere antal end forventet. Det var muligt at rekruttere 12 informanter i alderen 30-90 år som kommer fra henholdsvis Region Nordjylland og Region Midtjylland. Som allerede nævnt blev størstedelen af informanterne rekrutteret gennem Facebook-grupper tilknyttet Dansk Blindesamfund. Da det oftest er den ældre generation, som benytter Facebook, er det ikke overraskende, at vores målgruppe har en overvægt af ældre. Samtidigt skyldes synstabet ofte aldersrelaterede sygdomme. Overvægten af ældre var desuden forventelig, fordi deltagelsen krævede en etableret tilværelse før synstabet, hvilket typisk kendetegner ældre frem for yngre. Da målgruppen også omfatter personer i begyndelsen af 50-årsalderen, indfanger vi en bred aldersvariation af senblinde, der har etableret en tilværelse. Dermed vurderer vi, at gruppen af senblinde er repræsentative til at belyse specialets problemformulering. Rekrutteringsprocessen resulterede i en overvægt af mænd, hvoraf 10 af de senblinde er mænd, mens kun to af informanterne er kvinder. Desuden varierer informanternes hverdagsliv med hensyn til familiesituation, idet nogle er gift, andre er enlige eller i et parforhold, og nogle har børn, mens andre ikke har. Endvidere er størstedelen af de rekrutterede senblinde enten på førtidspension eller pension, mens tre fortsat er i beskæftigelse i varierende grad. Informanternes synsgrad spænder også fra cirka 20% syn eller derunder til intet syn, hvor evnen til at opfatte lysindfald og kontraster dog fortsat er til stede. Vi er bevidste om, at informanternes synsgrad har betydning for deres oplevelse af livet som senblind. Dog anser vi ikke dette som en hindring, men derimod en styrke, idet den muliggør et nuanceret indblik i forskellige erfaringer som senblind, herunder deres levede liv og mobilitetserfaringer. For at give et overblik over de senblindes individuelle livssituation i relation til deres fortællinger, præsenteres de 12 rekrutterede senblinde i tabellen nedenfor.

Tabel 1: Oversigt over informanterne

Pseudonym	**Alder**	**Synsstatus**	**Region**	**Arbejde**	**Familie**
Christian	I slut 30'erne	Ser lysindfald	Nordjylland	I beskæftigelse	Gift og har to børn
Marianne	I slut 90'erne	10% restsyn	Midtjylland	Pensionist	Enke og har to børn
Jørgen	I slut 60'erne	3% restsyn	Nordjylland	Pensionist	Gift og har to børn
Rolf	I midt 50'erne	Under 10% restsyn	Nordjylland	Førtidspensionist	Gift
Svend	I start 80'erne	20 % restsyn	Nordjylland	Pensionist	Gift
Henrik	I slut 50'erne	1% restsyn	Midtjylland	I beskæftigelse	Skilt og har tre børn
Rune	I start 50'erne	10% restsyn på det ene øje og intet på det andet	Nordjylland	Førtidspensionist	Gift
Anders	50-60	Intet syn på det ene øje har omkring 12% restsyn på det andet	Nordjylland	I beskæftigelse	Single
Poul	70-80	Ser lysindfald og kontraster	Nordjylland	Førtidspensionist	Gift
Keld	60-70	5% restsyn	Nordjylland	Førtidspensionist	Single og har tre børn
Claus	50-60	Intet syn på det ene øje og 7% restsyn på det andet	Midtjylland	Førtidspensionist	Gift og har tre børn
Lisbeth	50-60	Intet syn	Midtjylland	Førtidspensionist	I et par-forhold

7.4 Forskerens rolle og etiske overvejelser

Undersøgelsen af individers fortællinger om synstab og dets betydning for hverdagslivet berører potentielt følsomme erfaringer. På baggrund af dette havde vi et særligt fokus på forskerens rolle i mødet med informanterne. Forskerens position, fremtoning og væremåde havde betydning for empiriindsamlingen og den efterfølgende analyse, idet disse havde indflydelse på, hvor åbent informanternes delte deres oplevelser. Vi var forinden interviewet opmærksomme på asymmetrien mellem os som seende og informanterne som senblinde. Som følge heraf repræsenterede vi en majoritetsgruppe, som ønskede indsigt i en minoritetsgruppes livsverden, hvilket dermed skabte et særligt etisk hensyn i interviewsituationen. Vi forsøgte derfor at balancere mellem en dybdegående indsigt, men samtidig en respekt for informanternes grænser og sårbarhed. Vi har derfor bevidst arbejdet med at skabe en tryg og nærværende interviewsituation, hvor informanterne havde mulighed for at dele deres oplevelser på egne præmisser. Dette indebar blandt andet, at de selv kunne vælge varighed samt rammerne for følgeturen og interviewet, herunder hvor det skulle foregå, og om der skulle indlægges pauser undervejs. Denne frihed indebar samtidig en refleksiv opmærksomhed på, hvordan forskerens tilstedeværelse og tilgang indgik som en del af den producerede empiri. Under empiriindsamlingen blev der derfor arbejdet bevidst med at fremstå imødekommende fra mødets start og afslutning. Dette kom blandt andet til udtryk ved at anerkende informantens hjem og indretning samt ved at give opmærksomhed til eventuelle kæledyr, herunder førerhunde og fugle. Der blev ligeledes taget hensyn til informantens syn ved at spørge ind til, hvor det var mest hensigtsmæssigt at placere sig, så lysindfaldet ikke virkede generende. Endelig blev der forud for interviewet orienteret om, hvad informantens deltagelse i specialet indebar, herunder anonymisering gennem brug af pseudonym, sløring af alder og øvrige identificerbare oplysninger, samt intentionen om at offentliggøre specialet. Informanterne blev også informeret om, at specialet ville overholde gældende GDPR-regler (Bryman et al. :2021:116). Herefter blev der foretaget et mundtligt samtykke via lydoptagelse, hvor informanterne bekræftede deres deltagelse. En informant ønskede dog at stå frem uden nogen form for anonymisering og gav samtykke til brug af både fulde navn og endda et billede af ham i specialet. Dette begrundede han således: *Jeg mener, at det jeg siger, det vil jeg gerne stå ved* (...). *Jeg svarer 100% ærligt. Jeg har ikke noget at gemme* (Claus:1-2). Alligevel valgte vi at følge standardetiske retningslinjer og opretholde fuld anonymisering af hensyn til informantens beskyttelse.

I mødet med informanterne berørte vi personlige erfaringer med synstab, identitet og bevægelse i byrummet. Dette rejste et etisk dilemma mellem ønsket om dybdegående indsigt og hensynet til informanternes sårbarhed og potentielt personlige grænser. I rekrutteringsprocessen stillede vi ikke krav til informanternes nuværende livssituation som senblinde, herunder om de oplevede den som tilfredsstillende eller ej. Vi kunne derfor komme i kontakt med individer, som fortsat befinder sig i overgangen til livet som senblind. På baggrund heraf er det muligt, at nogle informanter kan befinde sig i ensomme eller nødstedte livssituationer og derfor kan opfatte interviewsituationen som en mulighed for social kontakt ud over det forskningsmæssige formål. Vi besøgte blandt andet en informant, som på baggrund af sit synstab flyttede for at komme tættere på familien. Vi oplevede, at hun i nogen grad opfattede interviewsituationen som en mulighed for social kontakt, idet hun delte lange dybdegående fortællinger, som ofte bevægede sig ud over det forskningsmæssige formål. Dette betød, at samtalen til tider bevægede sig ind i mere hverdagslige og personlige emner som eksempelvis hendes interesse for skønlitteratur, politik eller radioudsendelser. Hendes længere passager om sine interesser gav samtidig anledning til refleksioner om savnet efter en besøgsven, som hun kunne dele sådanne interesser med. Hun fortæller eksempelvis: *Man kunne jo også godt have en besøgsven, der gik tur og snakkede om bøger. Altså jeg skulle måske prøve igen med en besøgsven. Så jeg kunne få afløb for noget af det snakke* (Marianne:39). Ydermere oplevede vi en generel tendens blandt de øvrige informanter til at dele længere og detaljerede fortællinger. En informants kone afbrød eksempelvis interviewet ved humoristisk at spørge, om vi havde taget en sovepose med, som en hentydning til, at hendes mand var meget fortællende og havde meget på hjerte. Informanternes dybdegående fortællinger tolkede vi som et udtryk for et stort engagement i emnet og en vedholdende ihærdighed på at formidle deres livssituation som senblind samt et underliggende ønske om at blive set, hørt og forstået.

Denne fortællelyst afspejlede muligvis den måde vi tilrettelagde interviewet på. Her spillede vores kropssprog og nonverbale tilstedeværelse en afgørende rolle for, hvordan og hvor detaljeret informanterne fortalte. Da informanterne havde et synshandicap i varierende grader og derfor i begrænset omfang kunne aflæse forskerens kropssprog, blev der i forlængelse heraf arbejdet bevidst med verbale anerkendelser og bekræftelser i form af gentagende "ja" og "mhm" fra forskeren imens informanten talte. Det stod klart, at dette medvirkede til en vis tryghed, som også bidrog til, at informanten delte længere og mere detaljerede passager om deres liv. Efter endt interview blev der prioriteret at sikre, at informanterne havde haft en god oplevelse og fortsat var trygge ved deres deltagelse i specialet. Der blev desuden lagt vægt på ikke at afslutte kontakten abrupt, men i stedet give plads til uformel samtale og interesse for

informanten, eksempelvis ved at lade dem vise deres hjem eller dele fritidsinteresser heraf egne håndværksprojekter eller lydoplevelser fra deres højttaler. Dette valg synes at have haft en gennemgående betydning på tværs af informanterne. Vi oplevede, at de fremstod ivrige i deres fremvisning af fritidsinteresser og genstande i hjemmet, hvilket indikerer, at det havde værdi for dem at dele disse aspekter af deres liv. De uformelle samtaler og rundvisninger kan, ligesom længden og detaljegraden i deres fortællinger, betragtes som et udtryk for et ønske om at blive forstået og anerkendt.

8. Teori

På baggrund af vores abduktive teoretiseringsproces er følgende teorier blevet udvalgt, da de bidrager til at belyse de mønstre, der er identificeret i det empiriske materiale. Rækkefølgen på de tre teoretiske perspektiver er ikke tilfældig, men afspejler en analytisk helhed, der indfanger de kropslige, praktiske og interaktionelle aspekter af senblindes bevægelse og tilværelse efter et synstab. På denne måde danner teorierne tilsammen en sammenhængende forståelsesramme for genstandsfeltet. Først inddrages Drew Leder til at forstå, hvordan individet er rettet mod verden gennem kroppen, hvorfor kroppen bliver et fravær i hverdagslivet. Pierre Bourdieus teorier om 'habitus' og 'praktiske sans' bruges til at forstå, hvordan individet i denne tilværelse må omstrukturere sine indlejrede praksisser og udvikle nye måder at færdes og deltage i byrummet på. Slutteligt anvendes Erving Goffmans teori om 'indtryksstyring' og 'stigma' til en forståelse af, hvordan senblinde i deres nye tilværelse og genetablerede praksisser fremstiller deres selvbillede i interaktion med andre, samt hvordan de i mødet med andre kan blive stigmatiseret.

8.1 Drew Leder: Den fraværende krop

I bogen "The Absent Body" indleder filosoffen Drew Leder med at beskrive, hvordan mennesket erfarer verden gennem kroppen, da sanserne former dets opfattelse og forståelse. Kroppen er kompleks og sammensat af forskellige dele, der hver især integrerer aspekter af verden i dens erfaringsrum (Leder 1990:1-2). Skønt menneskets erkendelse er kropsligt medieret gennem sansning, fremhæver Leder, at den i sin grundform er karakteriseret ved fravær. Kroppen træder i baggrunden for bevidstheden, da opmærksomheden er rettet mod den omkringliggende verden frem for mod kroppen selv. Hos Leder beskrives dette gennem begrebet om kroppens ekstatiske karakter (Leder 1990:1, 21–22). Forinden refleksion er kroppens lyde, ansigtsudtryk og gestus allerede meningsskabende, og følelser og stemninger

udgør måder, hvorpå verden træder frem for os. Dermed er kroppen ikke blot et objekt, men en måde at være i verden på, kendetegnet ved et samspil mellem nærvær og fravær. Den levede krop er, som følge af sin ekstatiske karakter, ikke lukket om sig selv, men overskrider sig selv ved kontinuerligt at være rettet mod verden gennem handling og perception. Leder understreger dog, at kroppen ikke er ophævet fra den erfarede verden, men fortsat til stede i erfaringen: *It is thus never fully eradicated from the experiential world. Otherwise I would not even know I had a body* (Leder 1990:21-22). Leder fremhæver synet som et eksempel på, hvordan menneskets erfaring organiseres omkring et kropsligt centrum, hvorfra det visuelle felt, herunder objekter, struktureres og tilskrives mening. Det bidrager dermed til, at kroppen træder i baggrunden for bevidstheden og fungerer som en bagvedliggende betingelse for erfaring. Leder tilføjer hertil, at selvom der forekommer et skel mellem sanserne, giver de på forskelligvis adgang til en ydre verden, der viser sig som andet end kroppen selv. De muliggør således, at en ydre verden fremtræder som noget, der erfares (Leder 1990:12, 15). Leder pointerer imidlertid, at kroppen ikke nødvendigvis forbliver fraværende i løbet af et menneskes livsforløb. I situationer som sygdom, aldring og smerte træder kroppen tydeligt frem i menneskets bevidsthed og gør sig bemærket. I sådanne tilfælde kan kroppen opleves som delvist fragmenteret og i mindre grad kontrollerbar (Leder 1990:88-89). Det kan medføre en reorganisering af menneskets forhold til verden, til andre og til sig selv. Kroppens hidtidige naturlige samspil med omgivelserne forstyrres, og kan fremstå som fremmed for den enkelte. Mennesket bevæger sig fra at være forankret i kroppen til at forholde sig til kroppen som et objekt. Disse livsforandringer skaber således en kløft mellem kroppen og selvet. Denne opdeling muliggør samtidig en distanceringsproces, hvor kroppen aktivt objektiveres og fremtræder som adskilt fra selvet, hvilket kan bidrage til at opretholde en oplevelse af integritet (Leder 1990:77). Når kroppen forandrer sig, bliver det ikke længere muligt for den enkelte at tage den for givet, og dermed brydes dens usynlighed (Leder 1990:71,89). Som følge heraf hæmmes kroppens sædvanlige, praktiske anvendelse, når den træder i forgrunden. Leder beskriver, hvordan påvirkninger kan få konsekvenser for menneskets handlen og orientering i verden: man kan eksempelvis miste fokus på igangværende aktiviteter, have vanskeligheder ved at genoptage dem, eller undlade dette af frygt for yderligere ubehag eller forværring. Den disharmoniske krop kan således resultere i, at livsprojekter synes at miste deres umiddelbare betydning, samtidig med, at selvforståelsen kan blive udfordret og betvivlet. Desuden kan de vante rutiner og mål, hvorigennem individet definerer sin identitet, blive truet. Hermed omstruktureres menneskets oplevelse af verden, særligt i forbindelse med større kropslige forandringer og svære sygdomme (Leder 1990:73-74, 77, 92). Bevægelsen mellem fravær og nærvær synliggør,

hvordan kroppens væren ikke er statisk, men snarere dynamisk og foranderlig, hvorfor den skal betragtes som en levende proces (Leder 1990:30). At miste synet senere i livet kan være et eksempel på en kropslig forstyrrelse, hvor kroppen ikke længere er fraværende i bevidstheden, men i stedet et centralt opmærksomhedspunkt. I denne situation bliver individet bevidst om kroppen og må derfor finde nye måder at færdes i verden på, idet den nu kan fremstå som fremmedgjort. Denne omstilling kan også ses i relation til Pierre Bourdieus begreber om 'habitus' og 'praktisk sans', hvor individet må udvikle nye handlingsmønstre til at være i verden på.

8.2 Pierre Bourdieu: Habitus og Den praktiske sans

Med begreber som habitus og den praktiske sans søger Pierre Bourdieu at begribe, hvordan handlinger kan være både situerede, fleksible og subjektivt meningsfulde, og samtidig være underlagt strukturelle rammer (Bourdieu 2007:10,14). I det følgende behandles disse begreber analytisk adskilt, men forstås som gensidigt konstituerende.

Ifølge Bourdieu kan habitus forstås som et system af kropsligt forankrede dispositioner, der formes af menneskers opvækst og sociale vilkår og præger, hvordan mennesker orienterer sig, opfatter og handler i verden (Bourdieu 2007:92; Prieur & Sestoft 2006:39). Habitus udgør således indlejrede sociale erfaringer, der fungerer som et handlingsrepertoire, som individet i praksis løbende trækker på (Bourdieu 2007:94; Prieur & Sestoft 2006:39). Skønt habitus kan anskues som en form for før-refleksiv handlen, understreger Bourdieu, at individets handlinger og valg ikke er determineret på forhånd. Derimod udspilles det inden for et mulighedsrum, hvor variation og kreativitet kan udfolde sig (Prieur & Sestoft 2006:40). I takt med, at individets livsbetingelser ændrer sig, er habitus under udvikling. Den er dog præget af en grundlæggende stabilitet, idet nye erfaringer forstås gennem allerede etablerede dispositioner (Bourdieu 2007:103; Prieur & Sestoft 2006:42). I relation til specialet kan habitusbegrebet bidrage til at belyse, hvordan et senere synstab indebærer en gennemgribende forandring i individets liv, hvor tidligere erfaringer fortsat danner grundlag for, hvordan nye måder at færdes og orientere sig integreres.

Hvordan habitus kommer til udtryk i handling, kan forstås gennem det, Bourdieu betegner som den praktiske sans. Den praktiske sans er en intuitiv, kropslig viden*, der ikke læres via et regelsæt, men gennem en aktiv tilstedeværelse i det sociale felt* (Bourdieu 2007:9). Det er en umiddelbar måde at forholde sig til verden på, hvor erfaringer kommer til udtryk i en selvfølgelig handlen uden bevidst planlægning. Den praktiske sans udvikles gennem individets

deltagelse i feltet og fungerer som en kropsliggjort orientering, der muliggør hensigtsmæssig handling i den givne sammenhæng (Bourdieu 2007:16,110). Bourdieu understreger, at individet socialiseres i opbygningen af den praktiske sans. Individets praktiske sans kan dog afbrydes under livsforandrende omstændigheder, hvilket medfører en opløsning af den selvfølgelige oplevelse af mening, som den praktiske sans ellers skaber. I sådanne situationer kan tilværelsen fremstå meningsløst og absurd, og der opstår spørgsmål til ens egen væren og til verdenen, som ikke sædvanligvis stilles (Bourdieu 2007:111). Menneskers kroppe er i denne sammenhæng ikke neutrale, men bærer erfaringer, som kommer til udtryk i handlinger uden bevidst refleksion. Den praktiske sans er derfor ikke blot en form for viden, som individet besidder. Den tilegnes gennem deltagelse, efterligning og kropsliggøres som en del af individets måde at være i verden på; den er således *noget, man er* (Bourdieu 2007:115,120). I dette speciale kan den praktiske sans bidrage til en forståelse af, hvordan tidligere kropslige bevægelser og orienteringsformer mister deres selvfølgelighed som følge af synstab, hvilket indebærer, at bevægelse og social deltagelse i byrummet må genforhandles. For at illustrere, hvordan denne deltagelse udfolder sig i sociale interaktioner, inddrages Erving Goffmans teori om indtryksstyring og stigma.

8.3 Erving Goffman: Indtryksstyring og stigma

Den canadisk-amerikansk sociolog Erving Goffman har i sin bog "Hverdagslivets rollespil" kreativt illustreret, hvordan hverdagens ansigt-til-ansigt interaktioner kan forstås som en dramaturgisk teatermetafor, hvor mennesker skiftevis er skuespillere og tilskuere til hinandens iscenesatte optrædener (Goffman 2014:23). Goffman argumenterer for, hvordan individets selvpræsentation ikke udspringer af en medfødt karakter, men skabes i samhandlen med andre. På denne måde skal selvet forstås som et produkt af den sociale scene, hvor individet optræder og tilskuerne løbende be- eller afkræfter individets fremtræden (Goffman 2014:27). Ifølge Goffman forsøger individet at udtrykke og opretholde en bestemt definition af en situation ved hjælp af 'indtryksstyring'. Her forsøger individet at påvirke andres definition af situationen ved hjælp af forskellige rekvisitter, såsom påklædning, kropssprog, kommunikation og adfærd. Der er dermed tale om en bevidst styring, hvoraf individet prøver at kontrollere de indtryk, som det fremkalder hos andre. Individet afgiver hermed indtryk, der modtages, fortolkes og vurderes af andre, og det er netop denne situation som Goffman er særligt optaget af (Goffman 2014:20, 24-25). I relation til nærværende speciale kan ovenstående bruges til at forstå, hvordan senblinde aktivt indtryksstyrer i sociale interaktioner i byrummet. De kan eksempelvis anvende

forskellige strategier til at kontrollere, hvordan de vil opfattes af andre med henblik på at fremstå i overensstemmelse med det selvbillede, de ønsker at opstille. Selvom individet gør brug af bevidste handlinger til at gennemføre sin selvpræsentation, kan vedkommende komme ud for en situation, hvor det ikke har fuld kontrol over sine handlinger i en situation. Disse kaldes 'utilsigtede gestus' og refererer til de ukontrollerede handlinger af den optrædende, som bliver synliggjort for andre, hvilket kan frembringe forlegenhed og disharmoni hos individet (Goffman 2014:228). Tilskuerne til denne utilsigtede gestus kan dog også reagere og blive forvirret, flove eller nervøse. Både individet og tilskuerne anvender dermed strategier til at opretholde 'forestillingen' ved enten at undgå potentielle forstyrrelser eller ved at genoprette situationen (Goffman 2014:252). I relation til specialet kan dette bringes i spil til at forklare, hvordan senblinde i deres fortællinger fra byrummet beskriver situationer, hvor de mister kontrollen over deres selvpræsentation, eksempelvis som følge af en utilsigtede gestus.

Det handler dog ikke kun om de strategier, som anvendes i interaktionen, men også om, hvilke egenskaber individet tilskrives af tilskuerne. Som følge heraf bliver det væsentligt, hvordan bestemte egenskaber kan føre til, at individet opfattes som afvigende. Dette kan forklares i lyset af Goffmans begreb om 'stigma'. Skønt et synshandicap typisk er synligt for omgivelserne grundet hjælpemidler, såsom stok, badges eller førerhund, kan senblinde i byrummet overvejende blive stemplet som afvigende og anderledes og dermed risikere at blive stigmatiseret. Når et individ skiller sig ud fra andre, og bliver stemplet som værende et nedgjort og lavt rangeret menneske, kan det bringes i betydelig miskredit; *af og til bliver det også kaldt for en svaghed, en brist, et handicap* (Goffman 2009:44). Dette bliver udløst på grund af en udviklet uoverensstemmelse mellem det Goffman kalder 'den tilsyneladende identitet' og 'den faktiske identitet'. Den førstnævnte indebærer, at individer på baggrund af andres udseende, kropssprog eller påklædning danner forhåndsforestillinger om et andet individ. Den sidstnævnte dækker derimod over den stigmatiserede reelle egenskaber, såsom personlighed, kompetencer og evner, som dermed ikke harmonerer med den tilsyneladende identitet (Goffman 2009:44).

Goffman sondrer mellem tre forskellige typer stigma: det kropslige, det karaktermæssige og det tribale stigma. Sidstnævnte er ikke relevant for nærværende speciale. Det kropslige stigma handler om kroppens fysiske afvigelser, såsom et handicap. Det karaktermæssige dækker over forestillinger om individets karakter som værende afvigende, eksempelvis svag vilje, hjælpeløs eller uintelligent. En person kan nemlig i udgangspunktet optræde helt 'almindelig', men hvis vedkommende besidder en bestemt egenskab, kan denne tiltrække sig opmærksomhed og dominere andres opfattelse. Dermed risikerer de at blive afvist og ikke længere anset som en

hel person. I stedet bliver de reduceret til sit stigma, som kommer til at overskygge de øvrige aspekter af identitet. De bliver hermed forhindret i at opnå almen social anerkendelse (Goffman 1986:9). Hvis det lykkes en stigmatiseret person at skjule sit stigma, kan vedkommende 'passere' som ikke-stigmatiseret. Denne proces er dog forbundet med risiko, idet der kan opstå pinlige situationer, hvis tilskuerne til den stigmatiserede afslører vedkommendes faktiske sociale identitet (Goffman 2009:113-114). Hvis senblinde oplever en stigmatisering, såsom hjælpeløs, kan de anvende strategier til at skjule synstabet og dermed undgå at fremstå stigmatiserede. De kan eksempelvis undlade at anvende synlige hjælpemidler, prøve at skille sig ud udseendemæssigt eller engagere sig i aktiviteter, der typisk forbindes med seende. Selv når mennesker prøver at være høflige eller neutrale over for den stigmatiserede, så er man tilbøjelig til alligevel at behandle vedkommende under det givne stempel. Dette gælder, uanset om den stigmatiserede behandles som et mere eller mindre anset menneske, end det formodes det er. I sociale sammenhænge, hvor et individ bærer et stigma, kan interaktionen være præget af ubehag og pinlighed. Som en måde at håndtere dette kan mennesker forsøge at undgå situationen ved at behandle den stigmatiserede som en "ikke person", hvilket indebærer, at vedkommende i praksis udelukkes fra interaktionen (Goffman 2009:59-60).

9. Analysestrategi

Da vi er interesserede i informanternes livsforandringer, følger analysen en kronologisk struktur, der tager udgangspunkt i interviewguidens fokus på livet før, under og efter synstabet. Ved at analysere disse livsfaser bliver det muligt at forstå, hvordan synstabet opleves som et brud i informanternes allerede etablerede kropslige erfaringer, praksisser og mobilitet. Analysen fokuserer derfor ikke alene på informanternes nutidige mobilitet i byrummet, men også på bredere aspekter af deres hverdagsliv, såsom arbejdsliv, fritidsaktiviteter og sociale praksisser før, da mobilitet er tæt forbundet med deltagelse i disse dele af hverdagslivet. Informanternes mobilitetserfaringer kan dermed ikke forstås isoleret, men må analyseres i relation til de bredere livsforandringer, som synstabet medfører. Samspillet mellem de forskellige livsfaser skaber på den baggrund en helhedsforståelse af informanternes hverdagsliv og mobilitet i overgangen til et liv med synstab. Med dette udgangspunkt er analysen opdelt i tre dele, hvor Leder, Bourdieu og Goffman anvendes til at forstå forskellige dimensioner af informanternes oplevelser som senblind. Scratchnotes fra følgeturene inddrages i analysens tredje del, da de indfanger informanternes nutidige hverdagsmobilitet i byrummet. Konkret belyser analysens første del informanternes liv før synstabet, herunder deres

arbejdsliv, fritidsaktiviteter og tidligere mobilitet. Anden del analyserer overgangen til livet som senblind, herunder informanternes synsforløb, reaktioner på synstabet samt brud i arbejds- og fritidsliv. Derudover analyseres informanternes identitetsopbygning og generobring af praksisser i deres mobilitet. Tredje del analyserer informanternes nutidige hverdagsliv med fokus på deres orientering og mobilitetserfaringer i byrummet.

For at fremanalysere empiriens mønstre har vi anvendt en kodningsstrategi bestående af henholdsvis empirisk drevne koder og teoridrevne koder, som tager udgangspunkt i vores fænomenologiske ståsted. Indledningsvist udarbejdede vi empirisk drevne koder med afsæt i de mønstre og temaer, der fremtrådte i empirien. Dette medvirkede til at tage udgangspunkt i informanternes egne fortællinger til den efterfølgende analyse. Eksempler på sådanne koder var "Mantra" eller "Andres uvidenhed", hvor førstnævnte omhandler informanternes grundlæggende tilgang til livet, mens sidstnævnte vedrører andres manglende forståelse for informanternes liv som senblind. Parallelt med udvælgelsen af relevante teoretiske perspektiver, udviklede vi derefter teoridrevne koder. Eksempelvis blev koder som "Stigma" eller "Indtryksstyring" udviklet på baggrund af Goffmans teori. Vi har dermed anvendt en dobbeltkodning, idet empiriske indsigter og teoretiske perspektiver blev udviklet i samspil med teoretisering og kodning. Vi har gjort brug af kodningsprogrammet Nvivo, hvor vi oprettede 'attributes' til at organisere overordnede temaer på tværs af informanternes fortællinger samt teoretiske perspektiver (Brinkmann & Tanggaard 2020:605). De opstillede koder er vedhæftet i bilag 2.

Det empiriske materiale består af scratchnotes fra følgeture samt narrative interviews med 12 senblinde. Scratchnotes udgør 23 normalsider svarende til omtrent 5 timer deltagerobservation, mens de transskriberede interviews samlet set udgør omtrent 337 normalsider eller 16 timer og 33 minutter lydoptagelse. Omfanget af det empiriske materiale fra følgeturene og de efterfølgende narrative interviews fremgår i nedenstående tabeller.

Tabel 2: Omfang af det empiriske materiale fra følgeturen

Informant	**Varighed**	**Rute**
Christian	30 minutter	Aalborg: Kennedy Arkaden til Toldbod Plads.
Marianne	10 minutter	Stier omkring hendes bopæl
Jørgen	15 minutter	Fra en station til hans bopæl
Rolf	15 minutter	Fra hans bopæl til en købmand og tilbage
Svend	15 minutter	På stier omkring hans bopæl
Henrik	30 minutter	Fra et center og hjem til hans bopæl
Rune	20 minutter	Fra et busstoppested og hjem til hans bopæl igennem stier
Anders	30 minutter	På en stier omkring hans bopæl
Poul	40 minutter	På stier omkring hans bopæl
Keld	30 minutter	På en stier omkring hans bopæl
Claus	25 minutter	På stier omkring hans bopæl
Lisbeth	45 minutter	Fra et busstoppested igennem gader til deres uddannelsessted
305 minutter = 5 timer og 5 minutter		

Tabel 3: Omfanget af det empiriske materiale fra de narrative interviews

Informant	**Varighed**	**Transskriberet længde (antal sider i tegn)**
Christian	1:02:53	47519 tegn
Marianne	1:52:33	101892 tegn
Jørgen	1:40:55	78236 tegn
Rolf	55:06	53292 tegn
Svend	40:13	32306 tegn
Henrik	1:35:54	78869 tegn
Rune	1:13:34	67246 tegn
Anders	1:47:45	86092 tegn
Poul	1:37:17	67497 tegn
Keld	1:32:26	62203 tegn
Claus	1:31:16	92604 tegn
Lisbeth	1:03:20	41563 tegn
I alt	16:33:12	809319 tegn = 337 normalsider

10. Analyse

På tværs af analysens tre dele træder en udvikling i informanternes hverdagsliv og praksisser frem. Livet før synstabet synes at være præget af en kropslig selvfølgelighed og handlekraft, hvor kroppen uden videre muliggør handling og deltagelse. Som en informant formulerer det: *Jeg nød livet lidt mere. Der var ikke så store besværligheder og bekymringer, som der måske godt kan være i dag* (Rolf:8). Overgangen til synstabet er imidlertid et vendepunkt, hvor tidligere selvfølgelige hverdagspraksisser udfordres og må gentænkes. Som følge heraf forsøger informanterne på forskellige vis at generobre disse praksisser og udvikle nye måder at navigere i hverdagen. En informant beskriver eksempelvis, hvordan centrale aspekter af hverdagen måtte genlæres, herunder mobiliteten: *Der var rigtig mange ting som jeg skulle opfinde igen* (Henrik:5). Informanternes hverdagsliv i dag synes samtidig at være præget af en gradvis etablering af hverdagslige rutiner og handlemuligheder. Som en informant fortæller: *Jeg synes, jeg lever som alle andre mennesker* (Rune:19). Selvom informanterne har udviklet strategier til at orientere sig i byrummet, træder fortællinger om udfordringer og forhindringer særligt frem som forhold, der påvirker deres mobilitet.

10.1 Hverdagslivet før synstabet

10.1.1 Arbejdsliv

Gennem informanternes fortællinger fremstår arbejdet ikke blot som en aktivitet, men som en naturligt integreret del af deres væren. Dette kommer blandt andet til udtryk i Henriks udsagn: *Jeg har faktisk kun været arbejdsløs i meget kort tid. Jeg har altid fået arbejde* (Henrik:6). Udsagnet indkapsler, hvordan arbejdet for flertallet af informanterne både har været tilgængeligt og selvfølgeligt, hvorfor det træder frem som et bærende element i deres livsverden. Claus beskriver eksempelvis, hvordan hans tilværelse i høj grad var centreret om rutinepræget arbejde: *Jeg står op klokken 3-4 stykker om morgenen (...) Jeg var altid på arbejde. Jeg var aldrig hjemme* (Claus:10,11). Rune fortæller tilsvarende, hvordan hans arbejde indgik som en selvfølgelig del af hverdagen, hvor han arbejdede 8 timer om dagen (Rune:5). For en anden informant, Anders, havde hans arbejdsliv en betydningsfuld rolle i hverdagen: *Jeg havde et job, jeg elskede. Jeg havde et job med vanvittig stor frihed (...) Jeg var vanvittigt god til at undervise* (Anders:9, 22). Hans dedikation begrænser sig ikke til tiden op til synstabet; allerede fra barnsben fremstår han som arbejdsom og karriereorienteret, hvilket peger på, at arbejdet har været en grundlæggende del af hans væren i verden (Anders:18). På tværs af

informanterne ses desuden en tilknytning til praktiske erhverv som fisker, håndværker og butiksindehaver, ligesom flere har bevæget sig mellem forskellige jobs, ofte sideløbende. Ud fra ovenstående udsagn fra informanterne fremstår arbejdet dermed ikke som noget, der kræver refleksion eller planlægning, men som en selvfølgelighed. Med afsæt i Bourdieus habitusbegreb kan dette forstås som udtryk for, hvordan tidligere erfaringer er blevet internaliseret og kropsliggjort, således at arbejdet træder frem som en indlejret praksis. Gennem det, Bourdieu betegner som den praktiske sans, udføres diverse arbejdsopgaver på baggrund af en kropslig viden, hvor handlinger fremstår naturlige og umiddelbare snarere end bevidst overvejede.

Det er imidlertid ikke kun arbejdets tilstedeværelse, der træder frem i informanternes fortællinger. Informanterne beskriver desuden også, hvordan arbejdet samtidig udføres med tempo og intensitet. Claus' hverdag er eksempelvis præget af en konstant veksel mellem flere jobs, både i hverdage og weekender, hvilket vidner om en vedvarende høj arbejdskapacitet (Claus:6). Anders beskriver tilsvarende et arbejdsliv med høj effektivitet:

Jeg var væk sådan en uge ad gangen fra mandag til fredag typisk. Jeg kunne faktisk have 4-5 uger i træk, hvor alle weekenderne gik med at forberede til næste uge (...) Jeg arbejdede cirka 20 uger om året ud af de der 52 uger (Anders:9).

I forlængelse heraf fremstår arbejdet som omfangsrigt og strukturerende for dagligdagen. Denne måde at være i arbejdet på peger samtidig på, hvordan kroppen ikke træder frem som et opmærksomhedspunkt i udførelsen af arbejdsopgaverne. Med Leders teori om kroppens ekstatiske karakter kan dette forstås som en tilstand, hvor informanternes bevidsthed har været rettet mod verden snarere end kroppen selv. Netop denne kropslige tilbagetrukkenhed muliggør, at handlingerne kan udføres gnidningsfrit og med høj intensitet. I samspil med Bourdieus begreb om den praktiske sans bliver det således tydeligt, hvordan informanternes arbejdsliv er båret af en kropsligt forankret kunnen, hvor arbejdspraksisser udføres som automatiserede og indlejrede handlinger. Dette vidner om, at mobilitet før synstabet har foregået ubesværet og muliggjort deltagelse i forskellige arbejdsmæssige sammenhænge samt en høj grad af effektivitet og selvstændighed.

Denne selvfølgelige kunnen og kroppens fravær gør sig imidlertid ikke kun gældende i arbejdslivet, men også i informanternes øvrige hverdagsliv, herunder fritidsliv og mobilitet.

10.1.2 Fritidsliv

I informanternes fortællinger om fritidsliv og sociale relationer før synstabet fremstår deres hverdagsliv som præget af en aktiv og engageret måde at være i verden på. Kroppen træder her frem som praktisk orienteret, hvilket kommer til syne gennem et væld af betydningsfulde aktiviteter og projekter. Marianne beskriver eksempelvis, hvordan hun selv har varetaget omfattende opgaver i hjemmet, herunder ombygning: *Så lavede jeg nyt køkken. Så lavede jeg bad (...) Så ryddede jeg hele loftet (...) og lavede jeg det til et stort væveloft* (Marianne:16) Tilsvarende fortæller Keld, hvordan hans hverdag også var præget af at renovere og arbejde på sit hus: *Jeg har bygget udestuen der hvor jeg bor* (Keld:5). Deres måder at gå til disse opgaver på vidner om en praktisk orientering, hvor det at renovere og vedligeholde fremstår som en del af deres hverdag. På tværs af deres fortællinger tegner der sig et mønster, hvor en praktisk og handlekraftig tilgang til at skabe forandringer i de fysiske omgivelser fremstår som en selvfølgelig måde at forholde sig til verden på.

Den praktiske orientering begrænser sig imidlertid ikke til hjemmet, men udfolder sig også i en bred vifte af fritidsaktiviteter, hvor kroppen er centralt involveret. Rune og Henrik dyrkede eksempelvis i høj grad cykling, henholdsvis på mountainbike og racercykel. Henrik beskriver sin glæde ved aktiviteten således: *Jeg cyklede ekstremt meget og kørte ræs og sådan noget* (...) *Jeg skulle mindst have 30 kilometer om dagen eller 25 eller sådan noget, ikke? Så jeg elskede det, og jo flere gange jeg kunne komme ud, jo bedre* (Henrik:6,31). Ligeledes var Claus' fritidsliv præget af en konstant bevægelse mellem forskellige aktiviteter, hvilket forudsat, at han aldrig var hjemme: *Jeg tager op i idrætsforeningen enten for selv at spille eller træne min datter (...) Eller tager bilen og kører ud og fiske. Eller tager bilen og kører over til nogle kammerater, for at køre videre derfra ind og se noget fodbold* (Claus:10-11). Hans fravær fra hjemmet knytter sig således ikke alene til arbejdslivet, men også til en række fritidsaktiviteter, der kontinuerligt engagerer ham. Mens nogle informanter primært havde lokalt forankrede aktiviteter, orienterede andre sig mod at rejse (Anders, Lisbeth, Poul og Svend). Anders fandt stor glæde i at bruge rejser som en mulighed for at dyrke sin interesse for fiskeri (Anders:23). Poul tillagde også rejser stor betydning og lagde vægt på variation i destinationer. Hans tilgang til ferier var samtidig præget af en opsøgende og aktiv orientering mod omgivelserne: *Førhen, da vi var på ferie, så gad jeg jo ikke at ligge på strande (...) Så tog de jo på stranden og så gik jeg jo op i byen (...) Der rendte jeg rundt og egentlig så meget af byen* (Poul:8-9). Rejserne er således kendetegnet af en vedvarende bevægelse og en nysgerrig tilgang til verden. Denne orientering mod aktivitet afspejles også i informanternes sociale deltagelse. Fem ud af de 12

informanter fremhæver eksplicit, hvordan deres hverdag var struktureret omkring samvær med andre (Claus, Rolf, Christian, Rune og Anders). Rune beskriver, hvordan samværet enten foregik med familie, med venner eller i bylivet (Rune:5). Tilsvarende fortæller Rolf, hvordan han ubesværet kunne indgå i sociale sammenhænge: *Jeg kunne jo gøre lige præcis, hvad jeg havde lyst til. Jeg kunne gå i byen, selvom jeg havde et problem med at se om natten, så stadigvæk kunne jeg jo godt gøre det* (Rolf:7-8). I relation til Leder, kræver deres deltagelse i fritidsaktiviteter og sociale interaktioner ikke væsentlig opmærksomhed, idet kroppen forbliver fraværende i deres handlen. Derfor bliver det ikke nødvendigt med strategiske overvejelser.

Ovenstående skildring af informanternes fritidsinteresse og sociale liv illustrerer et hverdagsliv præget af en form for praktisk mestring, hvor forskellige projekter, aktiviteter, og relationer håndteres uden refleksion. Med afsæt i Bourdieus begreber om habitus og praktisk sans kan dette forstås som en afspejling af en fælles disposition mod at være aktivt handlende i verden. Her har mobiliteten været en selvfølgelighed, som har muliggjort en ubesværet deltagelse i sociale sammenhænge. Samspillet med andre har hermed forløbet uden synlig anstrengelse. Med Goffmans begreb om indtryksstyring kan dette ses som et eksempel på, at håndteringen af sociale situationer er så indarbejdet, at den ikke træder frem som noget, der aktivt skal reguleres, men snarere forløber ubemærket i interaktionen. Endelig kommer denne selvfølgelige måde at være i verden på sig også til kende i måden, informanterne bevæger sig på.

10.1.3 Mobilitet

Alle informanter har haft de samme transportformer i deres hverdagsliv før synstabet, herunder gang, cykling, bilkørsel og offentlig transport. Dette peger på en mobilitet, der har været fleksibel og i høj grad internaliseret. Rune beskriver eksempelvis, hvordan han bevæger sig 'som alle andre' (Rune:4), mens Marianne fremhæver mobilitetens ubesværede karakter: *Jeg kørte jo bare. Jeg tog min bil. Så kørte jeg til Frankrig, hvis det passede mig* (Marianne:14). I Poul og Lisbeths fortællinger træder det frem, hvordan orientering og navigation hviler på en sanselig viden. Poul beskriver sin stedsans som noget, der 'sidder på rygraden' (Poul:6). Hos Lisbeth formes orienteringssansen gennem gentagne rejseerfaringer før synstabet. Hun fortæller eksempelvis, hvordan denne mobilitet er en integreret del af hendes barndom, idet hun er opvokset med et rejsegen som hun selv betegner som en 'gave i rygsækken' (Lisbeth:13).

Rejserne træder således frem som en måde at erfare og indlejre steder på, hvorigennem en kropsligt forankret orienteringssans tager form. Denne uhindrede bevægelse kan med Leders begreb om kroppens ekstatiske karakter anses som en tilstand, hvor kroppen bliver usynliggjort og muliggøre en uhindret orientering i verden. Samtidig kan Bourdieus begreber om habitus og praktisk sans belyse, hvordan informanternes bevægelse på tværs af transportformer ikke opleves som noget refleksivt, men som en indlejret kunnen. Mobilitet er derfor ikke noget, informanterne blot besidder, men noget de udøver gennem kropslig væren i verden.

10.2 Overgangen til livet som senblind

Gennem informanternes fortællinger fremstår en tydelig diskrepans mellem deres tidligere hverdagsliv og den hverdag, der gradvis træder frem som følge af deres synstab. Selve synsforløbet har dog varieret betydeligt blandt de 12 informanter. For fire af informanterne har det været en forventet udvikling som følge af øjensygdommene grøn stær eller retinitis pigmentosa, hvor de var bevidste om en gradvis forværring af synet. Christian fortæller eksempelvis: *Så det har cirka taget mig 10 år, inden jeg mistede hele mit syn* (Christian:1). En anden informant, Keld, betoner: *Men jeg har sådan været forberedt op gennem livet* (Keld:6). For de resterende otte informanter fremstår synstabet derimod som en pludselig forandring i forbindelse med et sygdomsforløb som diabetes, blodprop, tumor eller som en bivirkning til behandling. I lyset af disse sygdomsforløb fremhæver informanterne, at de første tegn på synstab viste sig pludseligt og midt i velkendte aktiviteter som læsning, undervisning, bilkørsel eller arbejde. Anders fortæller eksempelvis, hvordan et sløret syn bliver en betydelig udfordring i hans virke som underviser: *Jeg står og underviser nede i Kolding. Der står jeg ret tæt på mit eget powerpointshow. Jeg skal stå og læse noget op derpå. Der kunne jeg faktisk ikke læse, hvad der stod, selvom jeg stod nærmest klods op ad det der* (Anders:7-8). Anders oplever synstabet som et uventet brud, hvilket ligeledes kommer til udtryk i Lisbeths fortælling om en læsesituation i skolen, hvor hun ellers anvender et forstørrende apparat som hjælpemiddel: *Jeg sad og læste, og lige pludselig, så gled det hele bare ud fuldstændigt. Det blev sort. Fuldstændigt* (Lisbeth:3). Andre oplever det pludselige synstab en morgen, når de vågner. Jørgen fortæller eksempelvis, hvordan han på trods af sit allerede nedsatte syn normalt kunne fornemme hjørnet i sit soveværelse, men en morgen vågner med et markant mere utydeligt syn (Jørgen:3). Med udgangspunkt i Leders teori fremkalder de første tegn en kropslig opmærksomhed, som ikke længere er tavs og fraværende. I stedet træder den frem som en nærværende og påtrængende tilstedeværelse. På tværs af informanternes fortællinger bliver

kroppen dermed noget, de må forholde sig til. Dette abrupte hverdagsliv skildrer Claus i sin beskrivelse af at vågne op med en forventning om en normal arbejdsdag:

Jeg skal møde klokken tre. Da vækkeuret ringer, der kan jeg overhovedet ikke se noget. Jeg åbner øjnene, og så er der bare to røde felter i begge øjne, der banker ind i mit øje. (Siger bankelyde med munden). Og jeg kan slet ikke se noget (Claus:13).

Claus' beskrivelse af synstabet som noget, der 'banker ind i mit øje', peger på, hvordan de første tegn opleves som en kropslig fornemmelse. Andre informanter beskriver tilsvarende, hvordan de første tegn på synstabet er en form for irritation eller forstyrrelse i øjet (Anders, Rune, Jørgen). Anders beskriver eksempelvis, hvordan han under en ferie på Rhodos oplevede gener ved lyset og derfor måtte knibe øjnene sammen. Han fortæller, hvordan han oplevede en 'tåget hinde' og tænkte: *Det er sku mærkeligt. Jeg har nok bare fået noget factor 50 solcreme i øjnene eller noget og det går over, når jeg kommer hjem* (Anders:6).

Ovenstående uddrag peger på, at synstabet opleves som et markant brud i informanternes livsforløb og kan betragtes som et skelsættende vendepunkt. Ifølge Leder er det netop i dette vendepunkt, at kroppens vante og selvfølgelige væren i verden ophører, og i stedet træder frem som noget påtrængende og delvis fremmed for informanterne. I takt med de første tegn på et synstab forstyrres informanternes sædvanlige kropslige orientering og handleevne, idet de ikke længere kan trække på deres sædvanlige og praktiske kunnen i hverdagslivet. På den måde træder kroppen frem som noget, informanterne må rette deres opmærksomhed mod og forholde sig refleksivt til.

10.2.1 Reaktioner på synstabet

I forbindelse med synstabet står informanterne ikke blot over for en ændret kropslig erfaring, men også over for en proces, hvor de må genfinde sig selv i tilværelsen. Overgang er præget af forskellige grader af arbejdsmæssige, følelsesmæssige, sociale og praktiske forhindringer, som udfordrer deres mulighed for at genetablere en meningsfuld hverdag. I informanternes fortællinger beskrives overgangen som det de senblinde selv betegner som 'det sorte hul', hvilket refererer til en overgangstilstand, hvor individet mister sin orientering i tilværelsen. Dog kommer denne til udtryk i varierende grad, idet nogle informanter aktivt forsøger at modstå den, mens andre beskriver, hvordan de oplever at blive truet af den og efterlader

kroppen handlingslammet. De informanter, som aktivt kæmper imod at befinde sig i det sorte hul, beskriver det som en nødvendighed. Poul fortæller eksempelvis, hvordan han bevidst selv lærte at anvende sin blindestok frem for at modtage mobility træning. Dette begrunder han med en indre drivkraft og et ønske om selvstændighed i denne overgang som senblind: *Jeg kan selv. Det er nok også godt nok, at der er en drivkraft i sig selv, at man siger, tror jeg. For ellers det der sorte hul* (Poul:15). Samtidig fremhæver han humor og det 'at more sig' som en central strategi i håndteringen af denne overgang. Svend beskriver ligeledes de første måneder efter synstabet som vanskelig, men at en ændret indstilling på tilværelsen hjalp. Han fortæller eksempelvis, hvordan han valgte at fokusere på *det, vi kan, i stedet for det vi ikke kan* (Svend:12). Dette er i tråd med Mariannes tilgang til synstabet, hvor hun fortæller, at hun sagde til sig selv: *Det her det går du bare ikke ned på. Det kan ikke nytte noget. Det klarer du bare* (Marianne:21). Derfor valgte hun at opretholde en form for kontinuitet i hverdagen ved at fastholde sine vante rutiner (Marianne:21). Informanterne forsøger derfor aktivt at modstå det sorte hul, hvilket kan forstås gennem Bourdieus teori om habitus og praktisk sans. Af ovenstående citater fremgår det nemlig, at informanterne trækker på allerede indlejrede erfaringer, herunder humor, selvstændighed og fokus på muligheder: Pouls humoristiske tilgang, Mariannes forsøg på at opretholde sine hverdagsrutiner og Svends fokus på muligheder frem for begrænsninger kan forstås som måder, hvorpå de søger at skabe retning i en ellers desorienteret overgang til livet som senblind. Selvom synstabet indebærer en gennemgribende forandring af informanternes livsbetingelser, trækker de fortsat på et indlejret handlingsrepertoire, som ifølge Bourdieu danner grundlag for, hvordan de orienterer og handler i denne overgang. Dette kan samtidig forstås i lyset af Leder, der peger på, at kroppen træder frem i bevidstheden og forstyrrer individets væren i verden, hvilket nødvendiggør en reorganisering af forholdet til verden og sig selv.

Hos andre er tidligere erfaringer ikke længere tilstrækkelige i overgangen til livet som senblind. I stedet fremstår synstabet som en tilstand, der efterlader dem i 'det sorte hul', hvilket tager flere informanter lang tid at komme ud af. Rune opfattede eksempelvis overgangen som en invaliderende periode: *Jeg havde en lang periode, hvor jeg bare sad derhjemme, og var deprimeret og [havde] selvmordstanker* (Rune:12). For Rune bliver synstabet således uhåndgribelig og særlig vanskelig at befinde sig i. Det er dog ikke alene Rune, der oplever det som en ukontrollerbar periode. Anders beskriver eksempelvis, hvordan han kom i en voldsom depression, da han blev opsagt fra et job:

Da jeg blev sagt op fra det job der, der havde jeg det rigtig, rigtig skidt. Og det havde jeg delvis på grund af det med synet, men også på grund af, at jeg ikke følte, at det var berettiget, at det var mig, der skulle skæres væk. Jeg knoklede røven ud af bukserne, og jeg sagde aldrig nej til nogle opgaver (...) Det var sådan noget, hvor det var dybt, dybt uretfærdigt (Anders:21).

I forlængelse af ovenstående fortæller Anders, hvordan synstabet sammen med opsigelse som følge af nedskæringer, førte til en så svær periode, at hans daværende kæreste fjernede piller fra hjemmet, når hun tog på arbejdet. Han beskriver i den forbindelse, hvordan han *gennemtænkte nogle planer af, hvordan kan det her ende bedst muligt. Altså hvordan kan jeg gøre en ende på det selv* (Anders:21-22). Ovenstående udtalelser fra Anders peger på, hvordan synstabet og tabet af arbejdet tilsammen gør overgangen til livet som senblind til en kamp (Anders:21). Flere informanter peger desuden på, at bruddet med arbejdsmarkedet opleves som vanskelig i overgangen, hvilket analyseres nærmere i næste afsnit.

10.2.2 Brud og kamp i arbejde og fritidsliv

Når informanterne fortæller om deres overgang til livet som senblind, fremgår det, at arbejdsmæssige forhindringer får en central betydning for deres proces, samt hvordan denne overgang udfolder sig. Dette gør sig særligt gældende i mødet med kommunen og jobcenteret, hvor flere informanter beskriver oplevelser præget af modstand og manglende forståelse (Henrik, Claus, Jørgen, Anders). Claus fortæller, at det *at komme fra et normalt leveliv og så over på en førtidspension, det er absolut ikke sjovt. (...) Og for at komme over på en førtidspension skal man igennem rigtig rigtig meget arbejdsprøvning* (Claus:3). Forinden førtidspension beskriver Claus, hvordan han gentagende gange blev presset ud i arbejdsprøvninger, hvor kommunen fastholdt, at hans fysiske funktionsevne stadig burde gøre det muligt for ham at arbejde. Til møderne fortalte de Claus: *"Jamen det er jo kun dit syn. Det kan da ikke passe, at du ikke kan bruge de her arme og ben, som du har kunnet før?"* (Claus:16). Dette efterlader Claus i en situation, hvor han i syv år gennemgår gentagne arbejdsprøvninger, hvilket han beskriver som en vedvarende kamp, der rækker ud over selve synstabet. Han beskriver det i følgende: *Det var jo oppe i toppen lige pludselig, at det gjorde ondt. Det med øjnene, tænkte man knap så meget over lige pludselig* (Claus:16). Det fremstår klart, at overgangen for Claus var præget af store udfordringer. Disse arbejdsmæssige forhindringer ses ved Jørgen, Anders og Henriks fortællinger, hvori de beskriver, at det kan være svært at finde arbejde, når man har et synshandicap. Anders beskriver eksempelvis,

hvordan han gentagne gange blev afvist fra de ønskede jobs. Dette skete på trods af stærke faglige kompetencer, fordi han ikke kunne arbejde på fuld tid (Anders:10). En lignende problematik ses hos Jørgen, der tidligere har arbejdet med IT, men oplever, at hans færdigheder mister deres anvendelighed. Hos Henrik kommer denne udfordring til udtryk i jobsamtalen med potentielle arbejdsgivere. På trods af positive tilbagemeldinger om hans kvalifikationer, hvor de fortæller Henrik: *Dit CV sidder lige i skabet, det er lige dig vi skal have fat i, men hvordan gør du? Hvordan kan du se?* (Henrik:9). I interviewet beskriver han ligeledes, hvordan han i den første tid på arbejdspladsen oplevede et stort pres for at demonstrere sin arbejdsevne over for de nye kollegaer gennem brugen af teknologiske hjælpemidler. Dette uddyber han i følgende: *De første tre uger der var jeg meget… Jeg var ikke afslappet, fordi jeg ville bare så gerne* (Henrik:9).

Samlet set peger informanternes fortællinger på, at mødet med arbejdslivet udgør et centralt brud i overgangen til livet som senblind. Det er dog ikke alene de arbejdsmæssige forhindringer, som udfordrer informanternes overgang til livet som senblind. Informanternes fortællinger peger også på, at tabet af tidligere sociale praksisser i form af fritidsaktiviteter vanskeliggør accepten af deres nye tilværelse og overgangen til livet som senblind. 6 ud af 12 informanter beskriver, hvordan synstabet medfører, at de må ophøre med tidligere fritidsaktiviteter, herunder fiskeri, vævning, fodbold, cykling, badminton og atletik (Anders, Marianne, Claus, Henrik, Christian, Jørgen). Dette kommer blandt andet til udtryk hos Christian, der fortæller: *Der havde jeg nemlig også problemer med at se fjerbolden, så det stoppede jeg med efter et halvandet år eller sådan noget. Jeg synes egentlig, det var hyggeligt nok at komme der* (Christian:5). I stedet tilbragte han i højere grad tiden derhjemme, hvor han spillede computer og så film.

Med afsæt i Bourdieus teori om habitus kan ovenstående udtalelser om de arbejdsmæssige og sociale forhindringer være med til at forklare, hvordan der er opstået en uoverensstemmelse mellem informanternes tidligere indlejrede erfaringer og de udfordringer, de nu møder i arbejdslivet og fritidsaktiviteter. Deres habitus er etableret under andre kropslige betingelser, hvorfor deres tidligere handlemønstre ikke længere stemmer overens med kravene i arbejdslivet og sociale fritidsaktiviteter. De arbejdsmæssige udfordringer, som informanterne beskriver, kan i forlængelse heraf også forstås i lyset af Leders teori. I mødet med arbejdsprøvninger og arbejdsgivere bliver de ikke primært mødt som fagpersoner, men som kroppe med en begrænsning. Desuden oplever de, hvordan kroppen ikke længere kan udføre de samme vante fritidsaktiviteter som før. Det er på baggrund heraf muligt at udlede, hvordan synet har været tæt forbundet med deres praktiske udførelse af arbejde og fritidsinteresser.

Derfor indebærer tabet ikke blot et sansetab, men et opgør, hvor informanterne kontinuerligt må forholde sig til kroppens begrænsninger. Med Leders perspektiv bliver det muligt at forstå, hvorfor de oplever vanskeligheder ved at opretholde arbejde og fritidsinteresser, idet kroppen forskyder deres mulighed for at handle i verden. Kroppen bliver dermed ikke blot en fysisk forandring, men en grundlæggende betingelse, der påvirker deres handlemuligheder samt deres selv- og arbejdsidentitet.

10.2.3 Desorientering og identitetsopbygning

For flere informanter indebærer overgangen til livet som senblind et brud med tidligere praksisser som arbejde og fritidsaktiviteter, hvilket igangsætter en genforhandling af identiteten og selvforståelsen. Dette kommer eksempelvis til udtryk i Anders' fortælling, hvor han finder det vanskeligt at anvende hjælpemidler i sin hverdag, herunder en lampe og en lup. Han betoner: *Jeg kunne ikke bruge det til noget som helst. Jeg var jo ikke et sted hvor jeg ligesom var blevet den anden Anders. Jeg var stadigvæk den gamle Anders* (Anders:10). Ovenstående fortælling tyder på, at han endnu ikke har oparbejdet en ny praktisk sans eller integreret synstabet i sin selvforståelse. Dette peger på en spænding mellem en vedvarende selvforståelse og en kropslig forandring i form af synstabet, idet Anders fortsat forstår sig selv som 'den gamle Anders'. I lyset af Leders teori kan dette forstås som et udtryk for en distanceringsproces, hvor kroppen træder i forgrunden og skaber en kløft mellem Anders' tidligere selvforståelse og hans igangværende etablering af selvet efter synstabet. Senere i hans fortælling beskrives tabet af arbejdet som en erfaring, der medfører en tvungen erkendelse af, at han må etablere en *ny Anders med det her syn* (Anders:22). Denne erkendelsesproces træder ligeledes frem i Pouls fortælling om tiden efter synstabet, hvor et lægebesøg bliver anledning til et nyt perspektiv på hans tilværelse:

Han tog et stykke hvidt papir, så siger han "her stod du inde i midten og der vidste du, hvilken vej du skulle gå ud, til hvilke døre. Nu er du ikke engang på papiret. Nu skal du finde ud af, hvordan får du det ark flyttet over, så du står på midten igen." Det tror jeg da, det var sådan en øjenåbner (...) Jeg fik sagt til mig selv, "kom nu i gang, sømand. De stegte duer kommer heller ikke flyvende til sig selv, bare fordi man er blevet blind" (Poul:11).

Ovenstående fortælling fra Pouls lægebesøg viser, hvordan han i sin overgang til livet som senblind mister sin orientering og retning i tilværelsen. Lægens metaforiske forklaring tydeliggør, at hans tidligere måde at leve på ikke længere er tilstrækkelig, hvorfor han derfor

må genfinde fodfæste i tilværelsen. En lignende erfaring kommer til udtryk i Rolfs fortælling, hvori han beskriver, hvordan startfasen af synstabet fører til manglende selvværd. Han forklarer eksempelvis: *I starten, der skulle jeg jo begynde at forme mig selv. Fordi når du er blevet dårlig til at se, så ryger ens selvværd rigtig meget ned til at starte med, fordi man skal finde ud af, hvad gør du i de her situationer?* (Rolf:14). Efter en længere periode præget af bekymringstanker og tvivl på egen kunnen, begynder Rolf langsomt at tage kontrol over situationen. Han erkender nemlig, at bekymringstankerne vil opstå uanset omstændighederne, hvilket får ham til at tænke: *Nej, det skal ikke styre mig det her (...) Og stille og roligt, så bygger jeg mig op. Du ved, så bliver jeg lidt mere (...) vant til, at der kommer noget udbrud* (Rolf:14). Gennem bevidste beslutninger begynder han gradvist at acceptere livet som senblind. Denne form for kontrol over eget liv kommer ligeledes til udtryk i Claus' fortælling, hvor han året før sin førtidspension traf en beslutning om at tabe sig som følge af et liv med sukkersyge. Denne omfattende livsstilsændring medførte en oplevelse af øget kontrol over sit eget liv: *Nu er det mig, der bestemmer over sukkersygen. Og det er jeg glad for* (Claus:13). Selvom denne oplevelse af kontrol tager udgangspunkt i en håndtering af hans sukkersyge, peger den også på en bredere forandring i hans måde at forholde sig til tilværelsen som senblind. Ved aktivt at tage styring over sin sygdom genvinder Claus en følelse af handlekraft i en ellers vanskelig tilværelse. Denne øgede oplevelse af kontrol kan ses som en måde, hvorpå han lettere kan acceptere tilværelsen som senblind, idet han i højere grad oplever sig selv som handlekraftig frem for at lade sit synshandicap dominere. Ovenstående udtalelser peger på, at informanterne oplever en desorientering, da kroppen træder i bevidstheden og nu forstyrrer deres væren i verden. Som følge heraf må de aktivt udvikle nye måder at forholde sig på i deres forandrede tilværelse. I takt med at denne situation erkendes og håndteres gennem handling, genoprettes en vis kontrol over eget liv. Dette kan forstås som en gradvis etablering af nye praksisser og en genopbygning af sin nuværende habitus, hvor en ny kropslig og praktisk forståelse af tilværelsen indlejres og gør overgangen lettere at være i.

10.2.4 Generobring af praksis

Overgangen til synstab indebærer en forskydning fra generobring af selvet til en gradvis genopbygning af praksisser og kropslig orientering. Denne omstilling udspringer af et brud i den praktiske sans og viser sig ikke som et pludseligt skift, men som en langsom proces, hvor selv de mest grundlæggende hverdagspraksisser må genfindes og genforhandles. Dette kommer til udtryk i alle 12 informanters beskrivelser af, hvordan tidligere selvfølgelige handlinger

mister deres umiddelbare karakter. Når hverdagslivets basale handlinger ikke længere automatisk udfolder sig, bliver spørgsmålet dermed ikke blot, hvad informanterne kan, men også hvordan de overhovedet lærer at orientere sig i verden efter synstabet. Informanternes handlinger må i højere grad genopbygges gennem opmærksomhed, afprøvning og gentagelse, hvilket for flere af informanterne blandt andet sker gennem mobility træning. For tre ud af 12 informanter spiller kontakt med fagprofessionelle en central rolle i genetableringen af praksisser (Christian, Henrik og Lisbeth). Christian beskriver eksempelvis, hvordan han introduceres for sin mobilitystok. Gennem denne oplæring tilegner han sig konkrete måder at orientere sig på, herunder at følge kantsten og genkende ruter (Christian:6). Hos Henrik fremstår træningen ligeledes som situeret i konkrete hverdagskontekster, hvor han i forbindelse med et nyt arbejde får hjælp til at orientere sig i omgivelserne: *Hvor skal jeg hænge mit tøj henne? Hvor skal jeg sidde henne, hvordan kommer jeg derhen?* (Henrik:11). Her bliver genopbygningen af praksis knyttet til specifikke steder og funktioner i hverdagen. Lisbeths fortælling tydeliggør yderligere, hvordan denne genlæring er forbundet med både usikkerhed og gentagelse. Hun beskriver, hvordan det var *'*grænseoverskridende*'* at bevæge sig udenfor, og hvordan hun måtte lære sine ruter *'*igen og igen*'* (Lisbeth:5). Som hun selv formulerer det, handlede det om: *at lære nogle kendetegn, så jeg vidste, at dér skulle jeg dreje. Jeg vidste, at de der fliser, så skulle jeg det der* (Lisbeth:5).

På tværs af disse fortællinger bliver det tydeligt, hvordan orienteringen må opbygges gennem fokus på kroppens bevægelser og omgivelsernes detaljer. Med Leder kan dette forstås som en situation, hvor kroppen ikke længere fungerer ubemærket i handling, men træder frem som noget, der kræver styring. I forlængelse heraf kan informanternes beskrivelser ses som udtryk for, at omgivelserne i højere grad må aflæses gennem konkrete tegn frem for en umiddelbar helhedsforståelse. Samtidig peger beskrivelserne på, hvordan nye måder at handle på gradvist etableres. Med Bourdieu kan dette begribes som en proces, hvor den praktiske sans ikke blot genetableres, men formes på ny gennem gentagelse og deltagelse i konkrete situationer.

For fem af informanterne har mobility træning dog ikke haft samme betydning (Anders, Poul, Jørgen, Marianne, Rolf). Anders fremhæver, at han endnu ikke har haft behov for træning, selvom han overvejer det i fremtiden: *Der er jeg sku ikke endnu* (Anders:25). Hos Jørgen fremstår genopbygningen i højere grad som en improviseret proces, hvor han mærker sig frem og udvikler egne måder at håndtere omgivelserne på (Jørgen:16). Disse fortællinger tydeliggør, at genopbygningen af praksisser ikke udelukkende er afhængig af formel træning, men også

udfolder sig gennem selvstændig afprøvning. Med Bourdieu kan dette forstås som et udtryk for, at habitus fortsat søger at orientere sig i verden, når de tidligere dispositioner er udfordret. Uanset om genopbygningen sker gennem træning eller egen afprøvning, peger informanternes beskrivelser således på, at det afgørende ikke blot er tilegnelsen af teknikker, men en mere grundlæggende genopbygning af en kropslig måde at være i verden på.

Førstegangsbevægelse

I overgangen til livet som senblind beskriver informanterne, hvordan de oplevede deres førstegangbevægelse i byrummet. Alle informanterne fandt denne bevægelse særlig udfordrende. Især Christian og Anders beskriver, hvordan de første bevægelser er præget af usikkerhed. Christian beskriver eksempelvis, hvordan han pludselig mistede orientering på en parkeringsplads, da han bevægede sig ud første gang alene: *Når man kommer ud i et stort tomrum, er der ikke rigtig noget at gribe efter. Man kommer faktisk hurtigt til at miste retning, fordi man bliver lidt utryg og i tvivl: "Var det nu lidt mere til venstre, jeg gik?"* (Christian:6). Christian uddyber denne situation ved at fortælle, hvordan han forsøgte at finde en kantsten for at genvinde sin orientering. Han oplevede situationen som både usikker og utryg, hvilket førte til flere negative oplevelser i byrummet og gjorde det vanskeligere for ham at bevæge sig ud i . Denne erfaring fremtræder også i andre informanters fortællinger om deres førstegangsbevægelse i byrummet. Flere informanter beskriver, hvordan de allerede kendte deres hjemby før deres synstab, men måtte lære den at kende på andre måder (Claus, Marianne, Henrik, Jørgen, Poul). Claus fortæller eksempelvis, at selvom han kendte sin hjemby, så måtte han nu *lære byen rigtigt at kende* (Claus:18). Ligeledes fortæller Marianne, at hendes bevægelse også var præget af, at hun kendte byen og derfor bevægede sig i de områder, hun kendte, og som hun havde gået gentagende gange før. Hun uddyber dette med: *Jeg vidste hvor jeg skulle stå ved kantstenen og vente til den (lydfyret) sagde "dytdytdyt" *griner* og gå over* (Marianne:24). Ovenstående fortællinger kan i relation til Leders teori være med til at forklare, hvordan deres bevægelse i byrummet før synstabet foregik uden refleksion. Efter synstabet har kroppen imidlertid mistet sit tidligere greb om verden, hvilket betyder, at de i højere grad må lære at orientere sig kropsligt på ny. I denne proces bliver kroppen nærværende og kræver en bevidst kropslig orientering. I lyset af Bourdieus teori kan dette samtidig også forstås som et udtryk for, at deres praktiske sans ikke længere fungerer som tidligere og må bygge videre på tidligere erfaringer. Deres handlinger i verden bliver derfor mere undersøgende og eksperimenterende, hvor de i højere grad må forsøge sig frem i konkrete situationer. Poul fortæller eksempelvis, hvordan det at bruge fødderne og hørelsen, gjorde det nemmere for hans

nye orientering i byrummet (Poul:15). Jørgen beskriver tilsvarende, hvordan han under sine første bevægelser i byrummet brugte hørelsen til at orientere sig efter trafikken og vurdere, hvornår det var sikkert at krydse fodgængerfeltet (Jørgen:17). Et andet billede træder frem i Henriks fortælling, hvor hans første bevægelser i byrummet var præget af usikkerhed. Allerede efter en tur over til naboen beskriver han en følelse af 'aldrig at komme videre' (Henrik:20). På trods af deres forskellige oplevelser af førstegangsbevægelsen synes begge fortællinger dog at pege på en begyndende oplevelse af mestring i overgangen til livet som senblind. Hvor Henrik efter sin første gang i byrummet var nervøs for aldrig at komme videre, fortæller han dog i interviewet, hvordan denne oplevelse med tiden ændrede sig. Tilsvarende fortæller Jørgen, at han fik en følelse af at have 'klaret noget selv'. Det tyder derfor på, at deres førstegangsbevægelse har bidraget til en gradvis genopbygning af tillid til egne evner ved bevægelsen i byrummet.

For ni ud af 12 informanter har familien og sociale relationer en betydelig indvirkning på informanternes overgang til livet som senblind (Lisbeth, Rolf, Marianne, Henrik, Poul, Rune, Claus, Svend, Jørgen). Særligt for Rune har de nærmeste relationer spillet en central rolle i hans førstegangsbevægelse (Rune:11). Han beskriver dog samtidig, hvordan det kan være vanskeligt at give slip på kontrollen, når han lader sig føre ved hjælp af andres arm: (*De siger) "Stol nu på mig." (Han svarer) "Jeg skal nok prøve, men det er fucking nyt for mig."* (Rune:15). Denne støtte og tryghed, som han finder hos sine nærmeste, bliver afgørende for, at han senere får mod på at udfordre sig selv i hverdagen. På den baggrund fremstår genopbygningen af bevægelse ikke som en udelukkende individuel proces, men som noget, der i høj grad er socialt medieret. Tillid bliver her et centralt element, idet evnen til at bevæge sig er tæt forbundet med muligheden for at støtte sig til andre**.** Med Bourdieu kan dette forstås som en situation, hvor udviklingen af en ny praktisk sans ikke alene sker gennem individuel afprøvning, men også gennem relationer, hvor kroppen gradvist lærer at orientere sig i samspil med andre. Genopbygningen af bevægelse fremstår dermed som tæt forbundet med de relationer, der muliggør de første skridt tilbage i verden.

10.3 Hverdagslivet efter synstab

Selvom synstabet for flere har været et skelsættende vendepunkt, befinder informanterne sig i en fase, hvor hverdagslivet i højere grad fremstår stabiliseret og genopbygget. Dette kommer blandt andet til udtryk gennem de livsmottoer, som alle informanter fremhæver som retningsgivende for deres måde at leve livet på. Disse udgør det samlede plot, hvor

informanternes enkeltes fortællinger i samspil hinanden medvirker til en helhedsforståelse af livet som senblind. På tværs af fortællingerne tegner der sig et fælles mønster, hvor det centrale ikke er at lade sig begrænse, men derimod fastholde en aktiv tilgang til livet. Claus understreger dette i følgende: *Lev livet, mens I kan det og mens I vil det og mens I tør det, for vi ved ikke hvornår der er en eller anden, der sætter en sko i vejen på os* (Claus:11). Tilsvarende understreger Rune, at passivitet ikke er en mulighed: *Jeg gider ikke sidde nede på en stol og så bare sidde og tørre øjne og drikke mælk* (Rune:15). Denne orientering genfindes også hos de øvrige informanter, hvor der på forskellig vis udtrykkes en vilje til at komme videre og få noget ud af livet. Keld giver også udtryk for, at det for ham handler om at *få et spark i røven og komme i gang* (Keld:27). Fælles for disse udsagn er, at de ikke blot fungerer som refleksioner over livet med synstab, men også som måder at formulere og synliggøre en nyetableret selvforståelse. Med afsæt i Goffmans begreb om indtryksstyring kan disse livsmottoer derfor forstås som en form for indtryksstyring, hvor informanterne i interviewsituationen fremstiller sig selv som handlekraftige i deres livssituation. På den baggrund positionerer informanterne sig som nogen, der har fundet fodfæste i deres tilværelse og ikke blot beskriver deres situation, men også etablerer en bestemt måde at fremstå i den på.

I det følgende udfoldes, hvordan informanterne konkret får hverdagen til at fungere, herunder hvilke praksisser, rutiner og interesser, der strukturerer deres liv efter synstabet.

10.3.1 Dagligdagen

I hverdagslivet efter synstabet er tre af de 12 informanter fortsat i beskæftigelse, dog i andre funktioner og under tilpassede og fleksible vilkår (Anders, Christian, Henrik). Anders fremhæver eksempelvis: *Jobbet passer også perfekt til min situation ellers jeg tror ikke jeg ville kunne have et arbejde mere* (Anders:15). For Anders passer det nuværende arbejde til hans betydelige nedsatte energiniveau som følge af synstabet, da det giver mulighed for hjemmearbejde og fleksible arbejdstider. Han understreger samtidig, at det ikke ville være muligt for ham at opretholde et arbejde, hvis mobiliteten fortsat var en central forudsætning, som det var i hans tidligere stilling før synstabet. Arbejdet bidrager til en følelse af tilstrækkelighed og mening i livet efter synstabet (Anders:14-15). I lyset af Bourdieus habitusbegreb og praktisk sans illustrerer de informanter, der fortsat er i beskæftigelse, hvordan tidligere dispositioner knyttet til arbejdslivet videreføres i modificeret form, hvor den praktiske sans reorganiseres og tilpasses nye betingelser for at kunne opretholde arbejdet. Med inddragelse af Leder kan det desuden forstås, hvordan kropslige forandringer kan udfordre og

true individets livsprojekter, herunder arbejdslivet. I denne sammenhæng fremstår arbejdet for de tre informanter ikke som endegyldigt tabt, men som noget, der trods forandrede kropslige vilkår fortsat kan opretholdes og fungere som et holdepunkt i hverdagslivet efter synstabet.

Ud af resterende ni informanter er størstedelen førtidspensionister, mens resten er pensionister. Dette peger på, at deltagelsen forskydes fra arbejdsmarkedet til andre sociale arenaer i tilværelsen efter synstabet. Dog er en struktureret hverdag med andre praksisser og rutiner et fællestræk for alle informanter.

På tværs af informanternes fortællinger tegner der sig et billede af en hverdag præget af frihed til selv at prioritere dagens aktiviteter. Denne frihed synes dog samtidig at være tæt forbundet med faste rutiner og genkendelige strukturer i hverdagen. Lisbeth beskriver eksempelvis en hverdag, hvor dagene følger en overvejende kontinuerlig struktur (Lisbeth:7), mens Claus fremhæver, hvordan hans hverdag *ligner uangribeligt meget hinanden* (Claus:8).

Halvdelen af informanterne betoner særligt det at lave mad som en central praksis i deres dagligdag (Keld, Henrik, Claus, Lisbeth, Svend, Marianne). Keld fortæller eksempelvis, hvordan han går til madlavning, hvilket har ført til en mestring, han ikke har oplevet i mange år: *Jeg lavede mad til 10 andre i lørdags. Det har jeg ikke gjort i 20 år (...) Jeg lavede noget, jeg aldrig har lavet før, og det smagte pisse godt* (Keld:8,15). Hvor madlavning i hjemmet fremstår som en praksis præget af mestring og genopbygning af kropslig kunnen, beskriver flere informanter samtidig en tilbageholdenhed i relation til sociale spisesituationer uden for hjemmet. Marianne beskriver i følgende, hvordan hun konsekvent undgår at spise ude: *Jeg kan ikke lide at spise sammen med andre mennesker. Gaffelen vender forkert. Jeg stikker den ind i min læbe i stedet for ind i munden eller jeg vender skeen forkert så suppen løber af og de sidder og griner af mig* (Marianne:28). Poul giver tilsvarende udtryk for et ubehag forbundet med at spilde mad på sig selv i samvær med andre, hvorfor han holder sig fra at spise ude: *Det kan jeg jo ikke fordrage, når vi er ude at spise. Jeg kan ikke snuppe det. Jeg bliver simpelthen så rasende* (Poul:27). Dette ubehag genfindes også i forhold til påklædning, hvor både Marianne og Henrik beskriver en manglende mulighed for at vurdere, hvordan deres fremtoning tager sig ud for andre. Marianne fortæller eksempelvis: *Jeg spilder jo også ned af mig selv og det er jo selvfølgelig kedeligt, fordi det er kedeligt for folk at se på* (Marianne:29). Henrik beskriver tilsvarende en usikkerhed omkring tøjets fremtoning, hvilket får ham til at skifte tøj flere gange dagligt: *Mit tøj, det kan også godt være beskidt, jeg ved ikke om den her er beskidt lige nu? Det kunne godt ske* (Henrik:18). Med afsæt i Goffmans begreb om utilsigtede gestus og indtryksstyring kan disse handlinger forstås som forsøg på at håndtere en situation, hvor

kontrollen over egen fremtoning er blevet usikker. Informanternes tilbageholdenhed i forhold til at spise ude kan forstås som en måde at undgå situationer, hvor risikoen for at miste kontrollen over egne handlinger bliver særlig fremtrædende. Desuden kan uvisheden om at have beskidt tøj på medfører en manglende kontrol på fremtoning. Disse to faktorer udfordrer informanternes muligheder for at kontrollere deres selvpræsentation, hvilket medfører en mere usikker indtryksstyring.

10.3.2 Fritidsinteresser

Fritidsinteresser spiller en mere betydningsfuld rolle i informanternes hverdagsliv efter synstabet, og kommer til udtryk i forskellige former. Fritidsinteresser spænder fra kropslige og praktisk orienterede aktiviteter som rejser, gåture, havearbejde, svømning og træning til mere stillesiddende aktiviteter som kortspil, skak, stoleflet og brugen af lydbøger og radio. Poul prioriterer fortsat at rejse med sin kone flere gange om året: *Vi har jo ikke noget at skulle hjem til. Vi kan sige, hvornår vi vil rejse og så kan vi bare lukke døren og tage afsted* (Poul: 5). Henrik beskriver, hvordan han efter synstabet er begyndt at deltage i saunagus: *Det er en meget inkluderende klub. Så der er jeg glad for at komme* (Henrik:29). For Svend har det derimod betydet, at han er langt mere interesseret i litteratur end tidligere: *Jeg har aldrig læst så meget som efter jeg ikke kunne læse* (Svend:5). En anden informant, Keld, har desuden fundet glæde i stoleflet, som han værdsætter højt. Interessen har desuden medført, at han nu lærer fra sig: *Der kommer faktisk nogle som jeg skal lære at flette stole* (Keld:11-12). Med Bourdieu kan Kelds færdighed i stoleflet illustere, hvordan han har udviklet en praktisk sans, der er integreret i hans habitus og kommer til udtryk som en selvfølgelig praksis, der kan videreformidles til andre. På tværs af informanternes beskrivelser af fritidsinteresser fremstår det, at aktiviteter og projekter ikke forsvinder med synstabet, men snarere omformes og tilpasses nye livsbetingelser. I lyset af Bourdieus begreb om habitus kan dette forstås som en fortsættelse af en praktisk orienteret disposition, hvor informanterne fortsat handler i verden gennem nye former for interesser. Synstabet indebærer således ikke et brud med denne disposition, men en reorientering af dens udtryk.

I informanternes fritids- og hverdagsaktiviteter fungerer ledsagerordningen som en vigtig støtte for otte ud af 12 informanter. Dette gælder særligt i forbindelse med aktiviteter som indkøb, transport, udflugter samt deltagelse i fritidsaktiviteter som biografture, koncerter og sportsarrangementer. For nogle er ledsageren en forudsætning for overhovedet at kunne deltage i sådanne aktiviteter. Keld beskriver eksempelvis, hvordan han bruger sin ledsager til at komme til musikarrangementer og understreger: *Det havde jeg ikke klaret alene* (Keld:21). Samtidig

rækker relationen til ledsageren for flere informanter ud over det rent praktiske. For Anders, Henrik og Rune er relationen blevet tæt og i høj grad præget af et venskabeligt forhold. Henrik beskriver eksempelvis sin ledsager som 'min allerbedste ven' og fremhæver, at de ofte deler oplevelser og interesser (Henrik:14). Dette vidner om, at ledsageren for Henrik ikke blot fungerer som støtte i praktiske gøremål, men også udgør en særdeles betydningsfuld social relation i hans tilværelse. Henriks udsagn om sit nære forhold til sin ledsager illustrerer, at ledsagerordningen på tværs af de tre informanter både understøtter praktiske behov og mobilitet samt rummer en væsentlig social dimension. For nogle udvikler relationen sig til reelle sociale bånd, mens ordningen samtidig muliggør deltagelse i sociale og kulturelle fællesskaber, som ellers ville være vanskelige eller i nogle tilfælde ikke mulige at indgå i. Dermed fremstår ledsagerordningen på tværs af informanterne både som en formel støtteordning og som en relation, der i praksis ofte får en uformel og personlig karakter.

10.3.3 Mobilitetserfaringer efter synstabet

I informanternes hverdagsliv har betingelserne for mobilitet ændret sig, hvor den ikke længere synes at være dybt forankret i stabile praksisser og uden refleksion. Halvdelen af informanterne beskriver, at bilen fortsat udgør en del af deres hverdagsmobilitet efter synstabet, men at denne mobilitetsform nu er afhængig af familiemedlemmers hjælp til at køre dem (Anders, Claus, Svend, Poul, Jørgen, Marianne). Anders beskriver eksempelvis, hvordan han *er så privilegeret, at jeg kan få nogen til at køre mig* (Anders:19). Tilsvarende fortæller Svend, hvordan det nu er konen, som kører bilen både på deres fælles ture eller når Svend har behov for transport (Svend:5). Når Svend skal færdes på egen hånd, benytter han kollektiv trafik som ikke opleves udfordrende (Svend:3). Anvendelsen af kollektiv transport går ligeledes igen hos størstedelen af informanterne, hvor ni ud af 12 fortæller om brugen af bus, tog eller flextrafik som en del af deres hverdagsmobilitet (Henrik, Jørgen, Svend, Keld, Lisbeth, Christian, Rolf, Rune, Marianne). For Rolf opleves benyttelsen af bus som 'nemt', idet næste stop løbende bliver annonceret over højtalerne (Rolf:15). Marianne, Lisbeth og Rune fortæller desuden, at de indimellem benytter flextrafik, som transporterer dem fra adresse til adresse. De beskriver primært pris og planlægning som udfordringer ved ordningen, men Marianne er villig til at 'betaler det, det koster' for fortsat at have mulighed for at bevæge sig rundt (Marianne:14).

Afhængigheden af familiemedlemmer og kollektiv transport bliver således en integreret del af informanternes nye mobilitetspraksisser. Informanternes mobilitet er netop i højere grad betinget af orientering og planlægning, både i forhold til kollektiv trafik og hjælp fra familiemedlemmer. Samtidig peger informanternes fortællinger på, at den kropslige

opmærksomhed ikke er statisk, idet deres nye måder at færdes på gradvist bliver rutinepræget og kropsligt indlejrede. Christian beskriver eksempelvis, at hans færden er blevet *meget vant og ikke noget, jeg tænker så meget over. Det er ren rutine* (Christian:2). Med Leders teori kan dette forklares som en proces, hvor informanterne over tid udvikler nye måder at være i verden på. Kroppen bliver i nogle situationer mere nærværende, samtidig med at mobilitetspraksisser reorganiseres, hvorfor nye bevægelsesmønstre opleves som naturlige og selvfølgelige.

Selvom reorganisering af informanternes mobilitet i mange situationer indebærer en afhængighed af familiemedlemmer eller kollektiv trafik, medfører dette dog ikke et tab af selvstændighed i deres mobilitetspraksisser. Tværtimod peger flere fortællinger på, at informanterne værdsætter selvstændigheden i at kunne transportere sig selv til fods (Claus, Jørgen, Keld, Poul, Rolf, Rune, Lisbeth, Marianne). Informanterne fortæller eksempelvis, at de værdsætter at gå ture i deres nærområder. Poul betoner blandt andet, at han i godt vejr 'lige så godt kan gå' (Poul:10). Dette stemmer overens med Claus' fortælling, hvori han beskriver, at på *sådan en god forårsdag og sommerdag, så vil jeg lige så gerne gå, som jeg vil køres* (Claus:27). På følgeturen bemærker vi desuden, hvordan Claus bevæger sig gennem byrummet i et raskt og selvsikkert tempo. I vores scratchnotes beskriver vi følgende: *Det er iøjnefaldende, hvordan han, uden brug af hjælpemidler, bevæger sig hurtigt og selvsikkert gennem byen og hilser på alle han møder på sin vej. Tempoet er til tider så højt, at vi finder det vanskeligt at følge med* (Bilag 3:21). I det efterfølgende interview spørger vi ind til det høje tempo, hvortil Claus forklarer, at det opstod i forbindelse med et ønske om vægttab, der sidenhen er blevet en integreret del af hans måde at bevæge sig på (Claus:25). Ovenstående udtalelser indikerer, at bevægelse til fods er blevet en central del af informanternes nye mobilitetspraksis. Samtidig synes denne mobilitetsform at skabe en oplevelse af selvstændighed i informanternes hverdagsliv, idet de her kan orientere og bevæge sig uden direkte afhængighed af andre. I lyset af Bourdieu kan denne selvstændighed være et udtryk for en etablering af habitus, hvor nye måder at bevæge sig på gradvist bliver en indlejret del af deres hverdagspraksis. Med Leder kan den nye mobilitetspraksis samtidig forstås som en måde, hvorpå informanterne gradvist genfinder en måde at være og orientere sig i verden på. Selvom synstabet har påvirket tidligere bevægelsesmønstre, herunder blandt andet muligheden for selv at kunne køre bil, synes den selvstændige mobilitet at bidrage til en genopbygning af både selvforståelsen og tilværelsen.

Brugen af markeringer

I informanternes nye mobilitetspraksisser fremgår det, at de benytter forskellige hjælpemidler, herunder blindestok, førerhund og badge. Ti ud af 12 informanter bruger en blindestok, men den anvendes dog forskelligt afhængigt af, om der er tale om en markeringsstok eller en mobilitystok. I scratchnotes fra følgeturen med Christian har vi eksempelvis observeret: *Vi lægger mærke til, hvordan han rytmisk fører mobilitystokken hen over ledelinjerne foran sig, mens han orienterer sig og bevæger sig sikkert gennem byrummet. (...) Hans tempo svarer meget til vores eget tempo* (Bilag 3:1). Andre informanter bruger en markeringsstok, som primært fungerer som en signalværdi overfor omgivelserne. På vores følgetur med Anders fortæller han eksempelvis: *Han anvender stokken på steder med mange mennesker, da den medfører, at andre i højere grad tager hensyn til ham i byrummet* (Bilag 3:15). Blindestokkens signalværdi fremhæver andre informanter ligeledes som vigtig i deres bevægelse i byrummet (Christian, Henrik, Jørgen, Rolf). Rolf fortæller eksempelvis, at blindestokken er med til at gøre sit synshandicap synligt (Rolf:10). Tilsvarende betoner Jørgen, at *det er rart at have den med, når jeg kommer op til vejen og skal over fodgængerovergangen. Jeg har på fornemmelsen, at der er en større villighed til at holde stille og vente på mig* (Jørgen:17). Ovenstående udtalelser fra informanterne viser dermed, at blindestokken udgør et betydningsfuldt hjælpemiddel i informanternes færden i byrummet. Den anvendes dog ikke alene som støtte til at orientere, men fungerer samtidig som en markering af deres synshandicap. Det er dog ikke kun blindestokken som informanterne anvender til at signalere deres synshandicap. På tværs af vores scratchnotes og informanternes fortællinger fremgår det også, at flere enten benytter eller tidligere har benyttet en badge med et blindesymbol. Den beskrives dog som 'bøvlet', da den skal flyttes mellem forskellige tøjgenstande, hvorfor den ikke anvendes i samme omfang som blindestokken (Christian, Jørgen, Keld, Marianne, Rolf, Rune). Udover disse hjælpemidler gør to informanter også brug af en førerhund i deres færden i byrummet. Henrik fortæller eksempelvis, at han valgte at få en førerhund, fordi han oplevede at gå langsommere med en blindestok og ønskede en større bevægelsesfrihed i sin færden. Han betoner samtidig, hvordan førerhunden gør hans bevægelse i byrummet tryg, og at han ikke behøver at koncentrere sig i samme grad, som da han blot benyttede blindestok (Henrik:22). Oplevelsen af tryghed fremhæves ligeledes af Keld, der beskriver førerhunden som afgørende for hans mulighed for fortsat at færdes i hverdagen. Han fortæller blandt andet humoristisk, at han uden førerhunden ville have 'siddet og rådnet op', hvilket kan forstås som et udtryk for, at førerhunden muliggør deltagelse og mobilitet i hverdagslivet (Keld:7,27). I relation til Bourdieu kan informanternes

brug af hjælpemidler forstås som udtryk for udviklingen af nye kropsligt indlejrede habitus. Blindestokken, badgen og førerhunden bliver således en del af informanternes praktiske sans, idet de bidrager til nye måder at orientere og bevæge sig på i byrummet efter synstabet. Desuden kan vi med udgangspunkt i Leder forstå, hvordan hjælpemidlerne gradvist integreres i informanternes kropslige orientering i byrummet. I takt med at hjælpemidlerne bliver indlejrede, træder informanternes kroppe delvist i baggrunden for bevidstheden, da bevægelserne og orienteringen igen bliver automatiserede og rutineprægede. På den måde fungerer blindestokken og førerhunden ikke blot som praktiske hjælpemidler, men en kropslig forlængelse, hvorigennem informanterne sanser og bevæger sig i verden.

Selvom flertallet af informanterne benytter forskellige hjælpemidler i deres færden i byrummet, skiller tre informanter sig ud ved bevidst at fravælge disse. På følgeturen med Svend fortæller han eksempelvis, at han ikke oplever behovet for en blindestok, da han mener, at hans syn ikke er yderligere forringet (Bilag 3:10). Selvom Claus har en blindestok og en badge, undgår han bevidst benyttelsen af dem. Han begrunder dette i følgende: *Gud fanden, er jeg svagtseende mand, men hvorfor skal jeg gå og ligefrem reklamere med, at jeg er?* (Claus:26). Rolf beskriver ligeledes det unødvendige behov for at reklamere med sit synshandicap. Han ønsker netop ikke at signalere: *Se mig, jeg er dårlig til at se* (Rolf:13).

Med udgangspunkt i Goffmans begreb om indtryksstyring kan Svend, Claus og Rolfs fravalg af synlige markeringer analyseres som et forsøg på aktivt at kontrollere, hvordan de fremstår over for andre i byrummet. Fravalget kan forstås som et ønske om at fremstå i overensstemmelse med det selvbillede, de ønsker at præsentere over for omgivelserne. Når Claus og Rolf eksempelvis giver udtryk for, at de ikke ønsker at 'reklamere' med deres synshandicap, kan dette tolkes som en bevidst strategi til at undgå at afgive indtryk, der kan føre til bestemte fortolkninger, vurderinger eller stigmatiserede opfattelser fra andre i byrummet. I denne sammenhæng kan Claus, Svend og Rolfs fravalg af synlige markeringer forstås som et forsøg på at undgå at blive associeret med de forestillinger som Goffman betegner som kropsligt og karaktermæssigt stigma, herunder opfattelser såsom afvigelse, hjælpeløs eller svaghed. De tre informanters undgåelse af markeringer kan samtidig tolkes i relation til Goffmans begreb om 'at passere', idet de gennem fravalget forsøger at fremstå som ikke-stigmatiseret i mødet med andre i byrummet. Dermed begrænser de bevidst de tolkninger og kategoriseringer, der kan knytte sig til stigmaet.

Udfordringer i mobiliteten

Selvom informanterne med tiden udvikler nye strategier og måder at færdes på i byrummet, fylder fortællinger om udfordringer og barrierer i byrummet særligt i de 12 interviews. Flere informanter beskriver eksempelvis, hvordan objekter, indtryk og mennesker kan gøre det vanskeligt at færdes i byrummet. Særligt fremhæver flertallet af informanterne manglen på lydfyr samt udfordringen ved at lokalisere fodgængertrykket som en barriere i deres mobilitet. Jørgen fortæller eksempelvis, at han er 'ligeglad' med, om lysreguleringen til fodgængerne lyser grønt, fordi det afgørende for ham er at kunne orientere sig gennem lyd (Jørgen:19). Ud over betydningen af lydfyr, beskriver flere informanter også, hvordan mange sanseindtryk og objekter generelt kan gøre det vanskeligt at navigere i byrummet. Anders beskriver blandt andet, at han oplever det vanskeligt at bevæge sig i Aalborg, idet *der er godt nok mange ting, man skal forholde sig til* (Anders:27). Han beskriver blandt andet situationer, hvor ledelinjer er blokeret eller uopmærksomme mennesker, der går rundt og *glor ned i en telefon* (Anders:27). Ligeledes fortæller Keld, hvordan det kan være 'meget frustrerende', hvis der holder en bil på fortove eller ledelinjer (Keld:26). For nogle informanter medfører disse udfordringer desuden, at bestemte steder eller tidspunkter helt undgås. Henrik betoner eksempelvis, at manglen på et fodgængerfelt i hans nærområde betyder, at han primært går i området om søndagen, hvor trafikken er mindre tæt (Henrik:38). Marianne beskriver ligeledes, at hun undgår steder, hvor hun tidligere har oplevet udfordringer med eksempelvis en for høj kantsten som hun er faldet over (Marianne:30). Når informanterne fortæller om deres mobilitetserfaringer bygger disse ofte på rutiner og genkendelighed. Ændringer i byrummet, som eksempelvis vejarbejde, kan derfor udfordre orienteringen markant (Jørgen, Christian, Lisbeth, Rune, Claus, Henrik). Jørgen fortæller eksempelvis: *Så de der skilte, hvor der står "fodgænger henvises til modsatte side". Det ville jeg jo godt have haft en advisering om længere henne, så jeg kunne have brugt en tidligere fodgængerovergang* (Jørgen:20). Rune har desuden oplevet, hvordan han under en gåtur næsten ramte en jernstang, som stak ud fra en lastbil og ind over fortovet: *Jeg når lige at se den, eller så har jeg smadret tænderne lige ind i den* (Rune:20). Informanternes beskrivelser af udfordringer i forbindelse med vejarbejde, kan med Bourdieu forstås som brud på deres praktiske sans. Når informanterne møder disse forandringer i byrummet, udfordres deres kropslige rutiner og måder at færdes på, hvilket kan skabe en større usikkerhed og desorientering.

Disse udfordringer i byrummet fører således til et tab af kontrol over handlinger, hvilket vi blandt andet oplever på følgeturen med Christian. Her observerer vi eksempelvis situationer,

hvor han går ind i en lavthængende valgplakat, en kegle og en skraldecontainer (Bilag 3:2-3). Selvom Christian i situationen ikke umiddelbart virker påvirket af hændelsen, fortæller han senere i interviewet, at han godt kan blive irriteret eller rasende, men at han forsøger ikke at lade det gå ham på: *Det bedste er jo at bevare roen og komme videre og bare sige pyt. Så det prøver jeg så vidt som muligt* (Christian:16). Samtidig fortæller han, at han valgte at deltage i interviewet for at vise os hvor 'dygtig' han er, og at han forsøger at være i sin 'bedste performance' (Christian:16). Dette kan tolkes som et udtryk for, at Christian forsøger at fremstå selvstændig og sikker i sin færden. Når han undervejs går ind i forskellige objekter, kan disse situationer med Goffman forstås som en utilsigtede gestus, hvor kroppen kommunikerer noget andet end det indtryk, han forsøger at opretholde. Christians forsøg på at bevare roen og sige 'pyt', kan samtidig forstås som en strategi til at håndtere og opretholde situationen og kontrollen over sin fremtræden. En lignende tab af kontrol oplever Jørgen kort tid efter synstabet, hvor han går ind i et vejskilt og efterfølgende hører forbikørende grine af ham. I modsætning til Christian, beskriver Jørgen derimod situationen som pinlig og *på kanten af, at det er træls (...) Man ville ønske, at man lige kunne sige "nu lukker jeg lige øjnene i tre sekunder, og så er alle andre væk"* (Jørgen:21). Jørgens oplevelse bliver et yderligere eksempel på, hvordan utilsigtede gestus kan forårsage direkte forlegenhed, når individet mister kontrollen over den fremtræden. Hans umiddelbare håndtering af episoden synes dog at være præget af humor, idet han under interviewet bemærker: *Det havde da også set sjovt ud* (Jørgen:21). Den humoristiske tilgang kan forstås som en strategi til at håndtere episodens pinlighed samt bevare kontrollen over sin fremtræden og selvpræsentation i interviewsituationen.

Ovenstående udtalelser fra informanterne indikerer, hvordan mobiliteten er tæt forbundet til kroppens sanselige orientering i byrummet. Flere informanter beskriver i den forbindelse, hvordan lyd, føling og vejret bliver afgørende for deres muligheder for at færdes i hverdagen.

Sansning og vejrets betydning for mobiliteten

I informanternes fortællinger bliver det tydeligt, hvordan sanserne aktivt bruges til at navigere i byrummet. Lisbeth, Poul og Rolf fortæller på følgeturen, hvordan de ikke alene orienterer sig gennem hørelsen, men også gennem føddernes kontakt med underlaget. Lisbeth fortæller eksempelvis på følgeturen: *Når jeg kommer de her steder hen, hvor jeg godt kan miste overblikket, så går jeg langsommere og jeg bruger mere mine fødder til at mærke hvor jeg er* (Bilag 3:24). Ydermere fortæller andre informanter, hvordan afhængigheden af hørelsen og det at kunne mærke underlaget samtidig gør dem særligt påvirkelige over for dårligt vejr, trafik og støj (Poul, Anders, Lisbeth, Christian). Poul fortæller eksempelvis: *Det er jo lidt træls at bo i*

sådan en vindblæst by. Hvis der er for meget vindstøj, så jeg ikke kan høre, når jeg skal krydse gader og sådan noget, det er irriterende (Poul:15). For fem ud af 12 informanter påvirker snevejr deres muligheder for at navigere og færdes i byrummet (Claus, Henrik, Jørgen, Lisbeth, Marianne). Henrik beskriver blandt andet sneen som *roden til alt ondt* (Henrik:22), mens Lisbeth og Marianne fortæller, hvordan snevejr og glatte fortove medfører, at de bevidst undgår at bevæge sig ud (Marianne:30-31; Lisbeth:14-15). At bestemte omgivelser og forhold kan begrænse informanternes mobilitet, træder ligeledes frem hos Anders, der fortæller, at han undgår at færdes på Vesterbro i Aalborg, idet områdets intense trafik og støjniveau opleves som 'voldsomt distraherende' (Anders:29). Problematikken omkring trafikstøj i byrummet samt dårlige vejrforhold handler dog ikke blot om muligheden for at orientere sig, men også om at kunne registrere og komme i kontakt med mennesker i omgivelserne. Dette beskriver Christian som særligt udfordrende: *Nogle gange er det også svært at fange nogen, fordi hvis der er meget trafikstøj, så er der altså nogen, der kan passere, uden man når at få gjort noget* (Christian:12). Christians fortælling peger dermed på, hvordan trafikstøj og vejrforhold kan udfordre mulighederne for at opsøge hjælp fra andre i byrummet. I det følgende rettes fokus mod de udfordringer, informanterne oplever i mødet med andre i byrummet, herunder vanskelighederne ved at bede om hjælp i starten af deres synstab samt hvordan de bevidst forsøger at signalere efter hjælp fra andre.

Hjælp som mobilitet og stigma

Gennem informanternes fortællinger om mobilitetserfaringer i byrummet tegner der sig et billede af, at mobiliteten ikke alene handler om at orientere sig i de fysiske omgivelser, men også om relationer og interaktioner med andre mennesker i byrummet. Det at spørge om hjælp træder eksempelvis frem som en central del af deres mobilitet. Informanterne beskriver overordnet set, at de ikke finder det problematisk at spørge andre om hjælp. Rune fortæller blandt andet: *Det er også den mentalitet jeg har. Jamen, jeg har brug for den hjælp* (Rune:23), mens Svend ligeledes understreger, at *jeg er ikke bange for at spørge om hjælp* (Svend:14). Flere informanter beskriver dog, hvordan de særligt i starten af deres synstab fandt det vanskeligt at spørge andre om hjælp, men at det efterhånden er blevet en naturlig del af hverdagsmobiliteten. Anders fortæller eksempelvis, at han i begyndelsen oplevelse det som vanskeligt at bede om hjælp til at finde den rigtige bus, men at dette ikke længere opleves som udfordrende (Anders:29). Tilsvarende betoner Lisbeth: *Det har været noget, jeg skulle tage tilløb til i starten. Jeg synes da også, det var svært i starten. Jeg synes også, det var grænseoverskridende. Men det er det ikke i dag for mig* (Lisbeth:10). Efter flere år med synstab

er det for blandt andre Rune, Svend, Anders og Lisbeth blevet en integreret del af deres mobilitet at spørge om hjælp. Med Bourdieu kan dette forstås som udviklingen af en ny habitus og praktiske sans, hvor det at bede andre om hjælp gradvist indlejres som en naturlig del af deres måde at orientere sig og færdes i byrummet på.

Selvom informanterne overordnet set ikke længere oplever det som særligt udfordrende at spørge andre om hjælp, peger flere fortællinger på, at der fortsat kan eksistere en ambivalens forbundet med at synliggøre sit synshandicap og gøre sig afhængig af andre. Dette kommer eksempelvis til udtryk ved Marianne, der i forbindelse med at skulle finde en seende veninde til en gudstjeneste, beskriver sig selv som 'bøvlet', da vi foreslår, at præsten muligvis kunne hjælpe hende (Marianne:39). Tilsvarende beskriver Christian, hvordan han i mange år var bange for at fremstå 'uselvstændig' og 'hjælpeløs', når han bad andre om hjælp. Han beskriver samtidig, at det er en læringsproces at vurdere: *Hvornår er det, at jeg ikke kan noget? Eller hvornår er det bare, at det er noget, som jeg ikke har lært endnu?* (Christian:10). Derfor vurderer Christian nøje, hvornår han har behov for hjælp fra andre, da han ønsker at bevare en så selvstændig mobilitet som muligt. Samtidig understreger han, at det at bede om hjælp ikke nødvendigvis er udtryk for hjælpeløshed: *Det betyder faktisk, at man tager ansvar for sin egen situation og gør noget ved det og beder om hjælp* (Christian:10). Denne pointe træder også frem hos Poul, der fortæller, at han har svært ved at forstå, hvorfor nogle synshandicappede ikke ønsker at synliggøre deres synshandicap. Han uddyber dette i følgende:

Fordi den eventuelle hjælp man får af nogen, hvis man står og ser for tøvende ud et eller andet sted, så sker der ikke noget ved at folk de spørger, "har du brug for hjælp?" Men hvorfor skulle de gøre det, hvis de tror du er halvfuld? (Poul:25).

I relation til Goffmans teori om stigma kan informanternes ambivalens forstås som et udtryk for en bekymring for, hvordan deres synshandicap bliver opfattet i interaktioner med andre. Mariannes beskrivelse af sig selv som 'bøvlet' og Christians frygt for at fremstå 'hjælpeløs' eller 'uselvstændig' peger på en bevidsthed om, hvordan behovet for hjælp kan påvirke deres fremtræden. Dette kan medføre et karaktermæssigt stigma, hvor de risikerer at blive opfattet som afhængige af andre og mindre kompetente. I denne sammenhæng kan der opstå en uoverensstemmelse mellem informanternes faktiske identitet og den tilsyneladende identitet, idet de ikke nødvendigvis opfatter sig selv som hjælpeløse, men frygter, at andre tillægger dem disse egenskaber. Pouls udtalelse peger samtidig på, at synliggørelsen af synshandicappet kan

fungere strategisk i sociale interaktioner, idet den påvirker omgivelsernes fortolkning af individets adfærd. Frem for at blive opfattet som 'halvfuld' og dermed afvigende, bliver personen forstået som synshandicappet, der potentielt har behov for hjælp.

Informanternes fortællinger peger ikke blot på en frygt for stigmatisering, men også, hvordan de bevidst forsøger at påvirke deres omgivelser. Ud fra flere af informanternes fortællinger fra byrummet tyder det på, hvordan de bevidst indtryksstyrer deres fremtoning i byrummet for at signalere, at de har behov for hjælp (Keld, Christian, Rune, Henrik, Rolf). Keld beskriver eksempelvis, hvordan han 'øver sig' i at ligne *et kæmpestort spørgsmålstegn nede ved købmanden*, *fordi så synes jeg hurtigt, at der kommer en og hjælper dig, hvis ikke jeg kan finde noget* (Keld:24). Andre informanter betoner ligeledes, hvordan blindestokken fungerer som en central rekvisit i deres indtryksstyring og dermed påvirker omgivelsernes definition af situationen. Rune fortæller eksempelvis:

*Hvis jeg skal over en Nytorv, så stopper jeg op og så kigger jeg lidt, og så stikker jeg stokken ud i luften sådan her. Og så venter jeg fem sekunder, og så begynder jeg at gå lige så stille. Så kan folk sgu se "Nå, han vil nok gerne over" *griner** (Rune:28).

Tilsvarende beskriver Rolf, hvordan han i udfordrende situationer taler højt for sig selv for at orientere sig. Samtidig fortæller han, hvordan denne adfærd risikerer at fremstå 'mærkelig' for omgivelserne, hvorfor han bevidst har blindestokken fremme og håber på, at de forbipasserende først ser den *inden de ser mig, som står og snakker med mig selv* (Rolf:4). Med afsæt i Goffman begreb om indtryksstyring kan brugen af blindestokken forstås som en måde, hvorpå informanterne bevidst signalerer deres synshandicap og behov for hensyn eller hjælp fra andre. Blindestokken bidrager ydermere til, at informanternes handlinger i højere grad forstås i relation til deres synshandicap snarere end som afvigende.

Selvom informanterne i mange situationer er afhængige af hjælp og hensyn fra omgivelserne i deres mobilitet i byrummet, beskriver flere samtidig erfaringer med hjælp, der opleves som utilstrækkelig eller uhensigtsmæssig.

Uhensigtsmæssig hjælp

På tværs af informanternes fortællinger fremstår det tydeligt, hvordan udfordringer i byrummet også er knyttet til den måde, de mødes og hjælpes af andre på. Alle informanter beskriver, hvordan hjælpen ofte gives uden reel forståelse for deres situation. Anders og Claus fremhæver begge, hvordan det særligt i supermarkeder kan være vanskeligt at få den hjælp, de har behov for. Anders beskriver eksempelvis: *Spørg nu, hvad det er, de kan hjælpe med. (...) Lad være med at pege, hvor man skal gå hen. Gå nu fucking ned og hjælp mig med det* (Anders:31). Informanternes oplevelser peger på, hvordan den umiddelbare hjælp tager synet for givet. Denne form for hjælp kan forklares med afsæt i Bourdieus begreb om den praktiske sans, idet den primære orientering i verden tager afsæt i en selvfølgelighed, hvor synet er den centrale orienteringsform. Dermed risikerer hjælpen fra andre at blive en barriere frem for en støtte. Yderligere fortæller Rolf, at hans udfordringer med utilsigtet hjælp muligvis skyldes hans fremtoning samt hans begrænsede brug af synlige hjælpemidler i det offentlige rum. Han beskriver det i følgende udsagn: *Jeg skal have et eller andet, jeg kan stå imod. Jeg skal have det her lidt macho look, selvom jeg er svag (...) Jeg er nødt til at få looket med mig* (Rolf:13). Med afsæt i Goffmans begreb om indtryksstyring forsøger Rolf aktivt at kontrollere andres opfattelse. Hans fremtoning forstås således som en måde at opretholde et bestemt selvbillede og respekt i mødet med andre. Samtidig peger fortællingen på et forsøg på at undgå at blive stigmatiseret gennem en mere begrænset og situationsbestemt brug af blindestok.

Endvidere beskriver Poul, Keld og Rolf, hvordan de i nogle situationer oplever at blive ignoreret af andre i det offentlige rum. Poul fortæller eksempelvis en situation i Matas, hvor han sammen med sin kone skal købe en deodorant. Her oplever han situationen som absurd, idet ekspedienten henvender sig til konen frem for ham (Poul:24). Rolf beskriver en lignende oplevelse, hvor han fortæller: *Jeg er jo ikke dum i hovedet. Jeg er bare dårlig til at se, jo* (Rolf:4). Keld fortæller desuden, hvordan han sommetider ikke bliver hilst på i byrummet, selvom han kan genkende stemmerne på menneskerne omkring ham (Keld:20). Med afsæt i Goffmans begreb om stigma peger disse situationer på, hvordan informanterne risikerer at blive reduceret til deres synshandicap i mødet med andre. I forsøget på at undgå pinlige situationer henvender omgivelserne sig eksempelvis til andre frem for direkte til informanterne selv eller undgår interaktionen helt. Informanterne bliver dermed ikke mødt som deltagende aktører i situationen, men behandles snarere som nogen, der står uden for interaktionen.

For fem af informanterne bliver hjælpen i andre situationer påtrængende, idet der ikke tages hensyn til deres behov (Christian, Henrik, Jørgen, Lisbeth, Poul). Jørgen har adskillige gange

blandt andet oplevet at blive hevet afsted af en fremmed. Han fortæller blandt andet om en episode ved et busstoppested, hvor en fremmed pludselig tager fat i hans arm og forsøger at hjælpe ham ind i bussen: *Så kommer der lige en til mig og siger, "ja, værsgo, så skal jeg lige hjælpe dig." Så når man kommer ind, så siger jeg "tak, skal du have, men kan du ikke lige hjælpe mig ud, fordi jeg skal med den anden bus?* (Jørgen:32). Lisbeth beskriver ligeledes sådanne situationer som grænseoverskridende og uddyber en anden episode på et hotel: *Jeg kommer hen mod elevatoren, og der går jeg bare med min kuffert og min stok, og så ser han det, og så uden at sige noget, wupti, så hiver han kufferten ud af hånden på mig. (...) hvor jeg siger: "Hey, I skal lige huske at spørge* (Lisbeth:16-17). Fortællingerne peger dermed på situationer, hvor andre overtager kontrollen over informanternes handlinger uden deres accept. Med afsæt i Goffman kan andre stemple informanterne som værende et nedgjort og lavt rangeret menneske, der i højere grad behandles som en svaghed og dermed en, andre bør tage styringen over.

Ovenstående erfaringer peger samtidig på, at problemet ikke alene handler om måden, hjælpen gives på, men også om en mere grundlæggende mangel på forståelse for, hvad det vil sige at leve med et synstab. Anders beskriver eksempelvis, hvordan han oplever manglende forståelse fra omverdenen og en generel usikkerhed i mødet med blinde og svagsynede: *Det er den der forståelse og møde i samfundet, der er sådan lidt "tænkt dig nu om"-agtigt* (Anders:32). Rune fortæller desuden om en café på et befærdet område, hvor borde og skilte ofte placeres oven på ledelinjerne. Han beskriver blandt andet en episode, hvor han netop 'vader' ind i et bord. Caféen pointerer derefter, at han skal gå lidt udenom, hvortil han svarer:

"Ja, det kan du kraft…" (Indikerer at han lige trækker vejret en ekstra gang) "Undskyld. Du må lige... Den streg der er her, den er til for at jeg kan komme sikkert ned." (De svarer) "Okay, de har da godt nok set den, men de var jo ikke klar over hvad den er til" (Rune:21).

En lignende refleksion fremhæver Henrik, når han fortæller om butikkers manglende hensyn til mennesker med synshandicap: *De tænker ikke over det. De ved det ikke. Det tror jeg simpelthen ikke, de gør* (Henrik:37). Informanternes fortællinger peger dermed på, hvordan barriererne ofte ikke udspringer af ond vilje, men snarere af en grundlæggende uvidenhed om, hvordan byrummet anvendes og orienteres i af mennesker med synshandicap. Som følge heraf mister byrummet delvist sin funktion som orienteringsrum, idet ledelinjer, der muliggør bevægelse og orientering, ikke anerkendes af omgivelserne. På tværs af disse fortællinger

fremstår det således ikke alene som enkeltstående episoder, men som et mere gennemgående mønster i mødet mellem senblinde og deres omgivelser.
Selvom informanterne på tværs af fortællingerne i høj grad fremhæver udfordringer, barrierer og uhensigtsmæssige møder med andre, danner byrummet samtidig rammen for positive oplevelser.

De gode oplevelser i byrummet

På trods af seendes manglede forståelse for ledelinjer, oplever 10 ud af 12 informanter, at en omfattende tilstedeværelse af lydfyr og ledelinjer bidrager til en god og tryg oplevelse af at færdes i byrummet. Under følgeturen fremhæver Lisbeth eksempelvis deres betydning med ordene: *Det er en fornøjelse, når der er gode lydfyr og gode ledelinjer* (Bilag 3:23). Udsagnet peger på, hvordan byrummets indretning ikke blot muliggør bevægelse, men understøtter oplevelsen af en sikker og overskuelig færden. Denne oplevelse genfindes hos flere informanter, som betoner, hvordan bestemte indretninger i byrummet skaber en ubesværet bevægelse. Christian og Lisbeth beskriver eksempelvis, hvordan lange, ensartede stier reducerer behovet for konstant opmærksomhed, idet de ikke kræver skift mellem forskellige underlag (Christian:2; Lisbeth:9). Tilsvarende fremhæver Claus under følgeturen, hvordan sammenhængende stiforløb gør det muligt at bevæge sig gennem byen uden afbrydelser: *Man kan næsten gå igennem hele byen på lukket sti* (Bilag 3:20). På tværs af disse udsagn fremstår det, at en forudsigelig og sammenhængende indretning i byrummet mindsker kompleksiteten i bevægelsen og gør den mindre refleksivt krævende. Med afsæt i Bourdieu kan dette forstås som en forstærkning af den praktiske sans, hvilket muliggør en mere kropsliggjort orientering i byrummet. Bevægelsen bliver i mindre grad genstand for bevidst overvejelse og i højere grad en integreret del af kroppen. I forlængelse heraf kan Leder bidrage til at belyse, hvordan kroppen i sådanne situationer i højere grad træder i baggrunden for bevidstheden. Når omgivelserne understøtter orienteringen, kan opmærksomheden i højere grad rettes mod verden frem for mod selve bevægelsen, hvilket opleves som en mere flydende og let færden. Hos nogle informanter konkretiseres dette yderligere gennem fremhævelsen af, hvordan byens indretning understøtter deres bevægelse. Under følgeturen viser Poul eksempelvis et lyskryds, som i dag fungerer som et 'knudepunkt for alle mulige ruter' (Bilag 3:16), netop fordi det er blevet gjort tilgængeligt gennem blandt andet lydfyr. Tilsvarende fortæller Jørgen, hvordan han bevidst vælger længere ruter, fordi de er udstyret med lydfyr: *Jeg vil hellere gå oppe ved en stor vej, fordi der ved jeg, at de lysreguleringer jeg kommer til har lydfyr* (Jørgen:26). Disse udsagn illustrerer, hvordan informanterne aktivt orienterer sig mod de dele af byen, hvor strukturen

understøtter deres bevægelse. I lyset af Bourdieu kan deres praksisser forstås som udtryk for en tilpasning af habitus, hvor byens indretning gradvist integreres som nye orienteringsmønstre. Det er således ikke blot byen, der er tilpasset informanterne, men også informanterne, der udvikler nye måder at være i byen på. Det er imidlertid ikke alene byens indretning, der bidrager til de gode oplevelser. For nogle informanter spiller vaner og erfaringer en central rolle. Rolf beskriver eksempelvis sin færden i nærområdet som uproblematisk, idet han knytter til sit kendskab til stier og veje som en rutine (Bilag 3:8). Tilsvarende fortæller Henrik, at ruterne 'hænger på rygraden' (Bilag 3:11), mens Poul fremhæver sin stedsans som en ressource, der gør det lettere at orientere sig, selv efter kun ét besøg (Poul:6). Disse erfaringer peger på, hvordan gentagelse og kropslig indlejring gradvist skaber en selvfølgelighed i bevægelsen. Med Bourdieu kan dette forstås som en yderligere udvikling af den praktiske sans, hvor erfaringer lagres kropsligt og muliggør handling uden bevidst refleksion. Samtidig kan Leder nuancere denne proces ved at pege på, hvordan kroppen igen træder ud af bevidsthedens fokus i takt med, at bevægelsen bliver rutinemæssig.

Selvom byrummets fysiske indretning og anlagte hjælpemidler spiller en væsentlig rolle for de gode oplevelser, fremhæver informanterne også, hvordan mødet med andre mennesker er betydningsfulde for deres måde at færdes på. En central dimension i denne sammenhæng er, hvad der opleves som en hensigtsmæssig hjælp. Christian beskriver dette som en form for situationsfornemmelse hos den anden: *En god hjælp? [tænkepause] Det er når folk ser mig. Ser, hvad jeg har brug for* (Christian:21). Hjælp fremstår således ikke som en standardiseret handling, men som noget, der forudsætter en opmærksom aflæsning af den enkeltes behov i situationen. For Jørgen og Marianne indebærer en god hjælp eksempelvis, at andre tilbyder deres arm til at føre dem gennem byrummet (Jørgen:32; Marianne:34). På tværs af disse udsagn fremstår hjælp som noget, der ikke blot letter bevægelsen praktisk, men som samtidig bidrager til en oplevelse af tryghed i situationer, hvor orienteringen ellers kan være usikker. Fire informanter peger desuden på, hvordan andre i byrummet udviser hensyn (Anders, Lisbeth, Poul og Christian). Lisbeth formulerer eksempelvis, hvordan *folk er søde til at give en hånd* (Lisbeth:9). Denne erfaring genfindes under følgeturen med Christian, hvor det observeres, hvordan forbipasserende aktivt tilpasser deres bevægelse: *Vi lægger mærke til, at andre mennesker, som går imod os, bevæger sig udenom og på den måde undviger Christians mobilitystok* (Bilag 3:2). Disse situationer vidner om en form for gensidig koordinering, hvor bevægelsen i byrummet ikke alene afhænger af den enkelte, men opstår i samspil med andre. I forlængelse heraf træder betydningen af relationer tydeligt frem hos tre informanter i deres beskrivelser af nære relationer (Poul, Marianne, Rolf). Et konkret eksempel på betydningen af

nære relationer i forbindelse med mobilitet kommer til udtryk hos Rolf, hvor det at gå hånd i hånd med sin kone skaber en oplevelse af lettelse: *Hun trækker mig bare i hånden (...) Jeg tænker aldrig over, at jeg er dårlig til at se, når jeg går sammen med hende. Det gør jeg ikke. Det er jo også en befrielse* (Rolf:22). Rolfs udsagn peger på, hvordan opmærksomheden på egen bevægelse kan forskydes i samspil med andre. Med afsæt i Leder kan dette forstås som en situation, hvor kroppen i overvejende grad bliver fraværende i bevidstheden. Når ansvaret for orienteringen delvist overtages af en anden, reduceres behovet for konstant kropslig kontrol, hvilket muliggør en mere umiddelbar erfaring af bevægelsen. Informanternes samlede beskrivelser peger på, at bevægelse i byrummet ikke kan forstås som en isoleret individuel praksis. Med Bourdieu kan relationerne til andre ses som en del af det handlingsrepertoire, der gradvist internaliseres og former måden at færdes på. Bevægelsen bliver dermed ikke alene et spørgsmål om at orientere sig i fysiske strukturer, men også om at indgå i sociale relationer, der understøtter og muliggør denne orientering.

11. Diskuterende konklusion

Nærværende speciale havde til formål at undersøge, hvordan mennesker oplever overgangen til et liv med synstab, og hvilken betydning mobilitetserfaringer i byrummet får for den nye tilværelse. Med afsæt i narrative interviews og deltagende observation i form af følgeture viser specialet, at synstabet ikke alene opleves som et sansetab, men som et biografisk og kropsligt brud i hverdagslivet, hvor tidligere selvfølgelige former for mobilitet, deltagelse og selvforståelse må genforhandles. På tværs af fortællingerne opleves synstabet som et vendepunkt, der medfører afkald på betydningsfulde aspekter af hverdagslivet og skaber en omfattende desorientering i informanternes væren i verden. Samtidig viser specialet, at informanterne gradvist forsøger at genetablere selvstændighed, mening og deltagelse gennem nye strategier, rytmer og mobilitetspraksisser. Gennem informanternes mobilitetsfortællinger bliver det desuden tydeligt, at byrummet ikke fremstår som en neutral ramme for bevægelse. Tværtimod viser erfaringerne, hvordan byrummets indretning og mødet med andre mennesker både kan understøtte og begrænse mulighederne for at orientere sig og deltage i samfundslivet. I forlængelse heraf fremstår det særligt tydeligt, hvordan informanterne i høj grad orienterer sig mod ikke at fremstå 'uselvstændige' i mødet med andre i byrummet. Mobilitetsfortællingerne synliggør dermed, at både overgangen til synstab og det efterfølgende hverdagsliv betinges af måden, informanterne mødes og inkluderes på i samfundet. Dette står

i kontrast til livet før synstabet, hvor mobiliteten i langt højere grad blev taget for givet, og hvor informanterne bevægede sig ureflekteret frem gennem tilværelsen.

Flere af specialets fund peger på ligheder med den eksisterende forskning om synstab (jf. *2. Problemfelt*). Girdler et al. fremhæver eksempelvis, at deltagelse i aktiviteter efter synstabet opleves som meningsfulde; uagtet at disse er blevet vanskeligere at udføre (jf. *2.1 Det levede liv som blind og senblind*). Dette genfindes også hos informanterne, hvor særligt tabet af arbejdslivet medfører, at andre aktiviteter får en større betydning i hverdagen, herunder eksempelvis rejser, havearbejde og stoleflet. Disse aktiviteter synes ikke blot at skabe struktur i tilværelsen, men bidrager også til oplevelsen af mening og fortsat deltagelse i sociale og hverdagslige fællesskaber. Informanternes muligheder for fortsat at deltage, må imidlertid også forstås i relation til de kropslige og mobilitetsmæssige forandringer, som synstabet medfører. Hos både Krieger og Schinazi et al. beskrives synstabet som en kropslig, social og identitetsmæssig omstillingsproces, hvor tidligere selvfølgelige måder at navigere i verden på må genforhandles (jf. *2.1.1 Den kropslige erfaring med synstab*; *3. Bevægelse i byrumme*t). Dette genfindes også hos vores informanter, der beskriver, hvordan orienteringen i byrummet i højere grad må ske gennem øvrige sanser samt en øget kropslig opmærksomhed. Samtidig bekræfter vores fund, ligesom Schinazi et al., at informanterne bevæger sig i et byrum, der i høj grad er indrettet efter seende. Hertil peger informanternes mobilitetserfaringer på en øget bevidsthed om, hvordan de fremstår over for andre i byrummet, hvilket ligeledes fremhæves hos Krieger (jf. *2.1.1 Den kropslige erfaring med synstab*).

11.1 Specialets nuancering til eksisterende forskning

Specialet understøtter andre dimensioner af senblindes hverdagsliv og mobilitet, som i mindre grad fremstår belyst i den eksisterende forskning. Med afsæt i de 12 narrative interviews bidrager vores fund ikke blot til forståelsen af de kropslige og sociale konsekvenser af synstab, men peger også på nogle mere interaktionelle dynamikker i informanternes møde med omgivelserne, idet informanterne i høj grad synes at regulere egne reaktioner og adfærd i byrummet. Den tilbageholdende og selvregulerende tilgang kan imidlertid også hænge sammen med informantgruppens sammensætning, idet flere informanter har etableret et relativt stabilt og meningsfuldt hverdagsliv efter synstabet. Dette kan påvirke, hvordan informanterne fortæller om deres mobilitetserfaringer og dermed bidrage til, at barrierer i byrummet nedtones. Specialet indfanger netop i mindre grad mennesker, der befinder sig tidligt i

omstillingsprocessen til livet som senblind, hvor både hverdagslivet og fortællingerne muligvis i højere grad ville være præget af usikkerhed og manglende stabilitet i tilværelsen. Selvom informanternes fortællinger og hverdagspraksisser ikke i overvejende grad er præget af direkte kritik, kan denne afdæmpede og tilbageholdende tilgang i det følgende diskuteres som et udtryk for 'minoritets stress'. Hertil diskuteres de materielle omgivelser i byrummet og deres betydning for synshandicappedes mobilitet og deltagelse.

Som belyst i indledningen udgør personer med et synshandicap en relativ lille del af befolkningen, hvorfor det offentlige rum ofte er udsprunget af majoritetens normer og præmisser, herunder de seendes (jf. *1. Indledning*). En minoritetsperson kan derfor opleve konflikter, idet deres egenskaber ikke afspejles i den dominerende kultur og sociale struktur. Dette kan medføre en grad af 'minoritetsstress', hvor minoritetsgruppen oplever en belastningstilstand som følge af ydre eller indre krav fra majoriteten og kan dermed føle sig som 'mindre velkomne' og 'forkerte' (Meyer 2003:675; Khawaja 2022:93). I relation til nærværende speciale kommer denne minoritetsstress til udtryk gennem informanternes reaktioner på den uhensigtsmæssige hjælp og andres uforståenhed over for synshandicappedes livssituation. Som beskrevet i analysen fortæller Jørgen, hvordan han oplevede at blive trukket ind i en bus af en fremmed, selvom han ikke skulle med bussen (jf. *Uhensigtsmæssig hjælp*). På trods af denne uhensigtsmæssige hjælp, responderer Jørgen alligevel høfligt og begrunder dette med: *Jeg vil ikke have, at folk de bliver sure og tvære over, at jeg ikke skal have hjælp, og det så går ud over den næste, der kommer* (Jørgen:32). Jørgens fortælling peger dermed på en oplevelse af, at den synshandicappedes reaktion ikke blot har betydning for den konkrete interaktion, men også for seendes fremtidige tilbøjelighed til at hjælpe personer med et synshandicap. Dette kommer også til udtryk hos Poul, der fortæller, hvordan han engang blev forskrækket, da en fremmed uvarslet hjælper ham i byrummet, hvortil han råber: *Lad være med at tage fat i mig, din klovn* (Poul:15). Efterfølgende pointerede hans kone, at Pouls manglende selvregulering muligvis har medført, at vedkommende fremover ville være tilbageholdende med at hjælpe synshandicappede. I modsætning til Poul fortæller andre informanter, hvordan de netop forsøger at selvregulere deres frustrationer i mødet med omgivelserne. Anders fortæller eksempelvis, at for at være sikker på hjælp i det offentlige rum, så må *os handicappede holde sammen i forhold til at holde den gode tone* (Anders:31). Tilsvarende er der i analysen beskrevet, hvordan Rune i en situation, hvor en café har placeret et bord på ledelinjen, må trække vejret en ekstra gang for at nedtone sin frustration, inden han høfligt forklarer: *Undskyld. Den streg der er her, den er til for, at jeg kan komme sikkert frem* (Rune:21). Det kan ud fra informanternes udtalelser diskuteres, hvordan interaktionerne med seende kræver en

betydelig grad af selvregulering og tilpasning (Meyer 2003:676, 681). Denne form for minoritetsstress peger således på, at ansvaret for at opretholde en gnidningsfri interaktion ofte placeres hos den stigmatiserede part. Selv når informanterne møder grænseoverskridende eller uhensigtsmæssig hjælp ved eksempelvis at blive hevet i armen eller mødt med upræcise anvisninger, nedtoner de ofte egne frustrationer og kompenserer dermed for potentielle brud i interaktionen (jf. *Uhensigtsmæssig hjælp*). Informanterne synes dermed at føle et ansvar for at præsentere personer med et synshandicap på en høflig og imødekommende måde i mødet med seende. Når informanterne ikke aktivt påtager sig ansvaret for interaktionen med andre i byrummet, viser analysen desuden, hvordan de bliver ignoreret eller overset og dermed ekskluderet fra interaktionen (jf. *Uhensigtsmæssig hjælp*). Dette understreger yderligere, hvordan ansvaret placeres hos minoriteten.

I forhold til de materielle omgivelser fremhæver alle informanter ønsker til deres kommune eller nærområde, som kan forbedre hverdagen med et synshandicap. Nogle giver udtryk for forbedringer i de fysiske omgivelser, herunder blandt andet flere ledelinjer og lydfyr. Rune beskriver eksempelvis, hvordan ledelinjerne betyder 'rigtig meget' for synshandicappede og har et ønske om, at de kunne forbinde hele byen (Rune:30). Lisbeth fortæller ligeledes: *Jeg kunne godt ønske mig flere lydfyr (...) og forbedring af ledelinjer* (Lisbeth:21). Henrik betoner tilsvarende nødvendigheden for flere lydfyr i hans nærområde, men at man *kan snakke fra i dag og til næste valg, hvor der ikke sker noget som helst* (Henrik:37, 42). Han uddyber dette med, hvordan han tidligere har været i dialog med kommunen om etableringen af flere lydfyr, hvor kommunen svarede, at lydfyrene ikke måtte være til gene for de omkringliggende beboere. Hertil uddyber han: *Men sådan er det jo bare. Og hvor mange blinde er det? Det tænker jeg faktisk nogle gange på. Jamen, hvor mange blinde er det, egentlig der kommer forbi der om dagen?* (Henrik:37). Selvom informanterne betoner nødvendigheden af flere ledelinjer og lydfyr, accepterer de ofte eksisterende betingelser i byrummet. Under følgeturen fortæller Poul tilsvarende, at *man ikke kan forvente, at hele verden er lavet til mig* (Bilag 3:16). Tilsvarende beskriver Christian: *Man skal jo også bare lære at kunne begå sig i en verden, som ikke er perfekt. Så der tror jeg også, at man som synshandicappet skal lære det der med, at verden ikke er perfekt* (Christian:16). Han uddyber også, hvordan han er bevidst om de økonomiske omkostninger, der kan være forbundet med etableringen af flere lydfyr. Hans ræsonnement for at indordne sig udtrykker han i følgende: *Så det er jo også popularitet (...) Hvor populær man lige bliver, når man sætter sådan noget op, og der er mange, der ligesom skal høre på det* (Christian:22). Christians udsagn kan forstås som en orientering mod ikke at fremstå urimelig

eller krævende i mødet med majoriteten. Dette kommer også til udtryk i Pouls fortælling, når han fortæller: *Hvis vi bliver irriterende, så er der jo ingen der gider at hjælpe os* (Poul:23). Ovenstående udtalelser peger på, hvordan informanterne indordner sig et byrum, der primært er indrettet efter de seendes præmisser, hvilket tydeliggør markante forskelle mellem seende og ikke-seende i byrummet (jf. *3. Bevægelse i byrummet*).

Med afsæt i ovenstående om informanternes ønsker om flere ledelinjer og lydfyr kan det diskuteres, hvorvidt byrummets fysiske indretning lever op til principperne om universelt design, da personer med synshandicap ikke tilbydes de samme muligheder for deltagelse i det offentlige rum som seende (jf. *3. Bevægelse i byrummet*). I forlængelse heraf kan det argumenteres, om byens indretning rummer tendenser til dark design, idet manglen på ledelinjer og lydfyr begrænser synshandicappedes muligheder for deltagelse og bevægelse i byrummet. Byrummets fysiske indretning bliver dermed en aktiv medproducerende faktor i produktionen af handicap, hvilket kan indfanges i det relationelle handicapbegreb (jf. *1. Indledning; 3. Bevægelse i byrummet*).

Gennem ovenstående diskussion synes informanterne i flere situationer at indrette sig efter majoritetens præmisser både interaktionelt og materielt. Der tegner sig dermed et billede af, at informanterne i mindre grad anlægger et direkte kritisk blik på kravet om at opretholde en gnidningsfri interaktion samt byrummets fysiske omgivelser. En sammenfatning af specialets analyse og eksisterende forskning peger på flere forhold, der kan legitimere en mere kritisk problematisering af de fysiske omgivelser samt at sætte krav til samfundets manglende tilpasning og forståelse for deres livssituation. Derfor argumenterer vi for vigtigheden af at skabe rum for en samfundsmæssig debat, der både inkluderer og tillægger større værdi til kritiske perspektiver. I forlængelse heraf bør ansvaret for inklusion i højere grad placeres hos majoriteten og de dominerende samfundsstrukturer, som har de største forudsætninger for at sikre deltagelsesmuligheder for forskellige grupper i samfundet.

Litteraturliste

Ahulló-Fuster, M.-A., Sánchez-Sánchez, M. L., Varela-Donoso, E., & Ortiz, T. (2025). *Measuring vision-related quality of life in individuals with early- and late-onset visual impairment.* Physiotherapy, 126, Article 101560. https://doi.org/10.1016/j.physio.2025.101560

Aalborg Universitet. (u.å.). *Terms and conditions*. https://hpc.aau.dk/ucloud/terms-and-conditions/

Amilon, A., Larsen, L. B., Østergaard, S. V., & Rasmussen, A. H. (2017). *Blinde og stærkt svagsynedes levevilkår: Muligheder og barrierer for samfundsdeltagelse.* VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/media/pure/ozo65lzn/1046661

Amilon, A., Røgeskov, M., Poulsen, J. B., Siren, A., & Brünner, R. N. (2021). *Ældre med synstab.* VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/media/pure/4z64moxq/5251123

Baarts, Charlotte (2015). *Etnografisk metode.* Syddansk Universitetsforlag.

Bo, I., Christensen, A., D. & Thomsen, T., L. (2016). *Narrativ forskning – tilgange og metoder*. Hans Reitzel.

Bo, Glavind, Inger (2022): "Kontinuitet og brud i dannelsesfortællinger" (s. 145-158) i Casper Feilberg, Inger Glavind Bo & Annette Quinto Romani (2022): *Projektarbejdets dannelsespotentiale*. Aalborg Universitetsforlag.

Bourdieu, P. (2007). *Den praktiske sans*. Hans Reitzels Forlag.

Bredmose, A. & Anders Hansen, Rhiger, A. (2020). *Kortlægning af fysiske elementers væsentlighed i trafikken for personer med synshandicap*. Polyteknisk Boghandel og Forlag.

Brunes, A., B. Hansen, M. & Heir, T. (2019). *Loneliness among adults with visual impairment: prevalence, associated factors, and relationship to life satisfaction.* Health Qual Life Outcomes 17, 24. https://doi.org/10.1186/s12955-019-1096-y

Brunes, A., & Heir, T. (2020). *Social interactions, experiences with adverse life events and depressive symptoms in individuals with visual impairment: a cross-sectional study.* BMC Psychiatry, 20(1), Article 224. https://doi.org/10.1186/s12888-020-02652-7

Brunes, A., Nielsen, M. B., & Heir, T. (2018). *Bullying among people with visual impairment: Prevalence, associated factors and relationship to self-efficacy and life satisfaction.* World journal of psychiatry, 8(1), 43–50. https://doi.org/10.5498/wjp.v8.i1.43

Bryman, A., et al. (2021). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press. 6.udgave.

Dansk Blindesamfund (u.å). *Fakta om synstab.* Sidst besøgt den 13-02-2026. https://blind.dk/viden-om-synshandicap/fakta-om-synshandicap/

Danske Handicaporganisationer (u.å). *Fakta om handicap*. Sidst besøgt den 12-02-2026. https://handicap.dk/politik/analyse-fakta-om-handicap/fakta-om-handicap

Dinesen, Skov, Malene & Agerbæk, Therkelsen, Amalie & Astrup, Jobling, Christian (2023): *Kreative metoder til dataindsamling*. Dansk psykologisk forlag.

Enoch, J., McDonald, L., Jones, L., Jones, P. R., & Crabb, D. P. (2019). *Evaluating Whether Sight Is the Most Valued Sense.* JAMA Ophthalmology, 137(11), 1317–1320. https://doi.org/10.1001/jamaophthalmol.2019.3537

Ferrey, A. E., Moore, L., & Jolly, J. K. (2024). *Renegotiating identity: The cognitive load of evaluating identity and self-presentation after vision loss.* SSM. Qualitative Research in Health, 5, Article 100372. https://doi.org/10.1016/j.ssmqr.2023.100372

Frandsen, A. K., Bonfils, I. S., & Olsen, L. (Eds.). (2023). *Universelt design – tværdisciplinære perspektiver i teori og praksis (1st ed.).* Aalborg Universitetsforlag.

Fuglsang, L., Olsen, P., B., & Rasborg, K. (2013). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne – på tværs af fagkulturer og paradigmer*. Samfundslitteratur. 3. udgave, 1. oplag.

Girdler, S., Packer, T. L., & Boldy, D. (2008). *The Impact of Age-Related Vision Loss.* OTJR (Thorofare, N.J.), 28(3), 110. https://doi.org/10.3928/15394492-20080601-05

Goffman, E. (1986). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. 1st ed., Touchstone.

Goffman, E. (2009). *Stigma. Om afvigerens sociale identitet.* Samfundslitteratur. 2. udgave.

Goffman, E. (2014). *Hverdagslivets rollespil*. Samfundslitteratur.

Gogate, P., Phadke, S., Samudra, M., Chaudhury, S., Gogate, S., Shitole, A., Magdum, R., & Radhakrishnan, O. K. (2024). *What do the blind feel? Psychological distress and satisfaction with life of blind persons: A community-based study.* Industrial Psychiatry Journal, 33(Suppl 1), S90–S96. https://doi.org/10.4103/ipj.ipj_79_24

Hamraie A. (2013). *Designing collective access: A feminist disability theory of universal design.* Disability Studies Quarterly, 33(4).

Heinskou, Marie Bruvik (2017): *Kapitel 5: Fænomenologisk analyse - om forholdet mellem forsker og forskningsfelt* i Kvalitativ analyse. Syv traditioner redigeret af Marggarethe Järvinen og Nanna Mik-Meyer. S. 103-124

Heydarian, C. H., Hanuschock, W. E., Baguhn, S. J., Wong, C., & Silverman, A. M. (2025). *Way to Go: Obstacles and Solutions to Indoor Wayfinding for People Who Are Blind or Have Low Vision*. Journal of Visual Impairment & Blindness, *119*(6), 516–523. https://doi.org/10.1177/0145482X251397990

Jacobsen, M. H., Jensen, S. Q., Krogh, C., Nielsen, L., & Krause, R. (2024). *Dansk handicapsociologi og det oversete syn – teoretiske potentialer og empiriske muligheder.* Tidsskriftet Dansk Sociologi, 36(1), 9-33.

Jakobsen, Vibeke, Christensen, Lybech, Mads & Mikkelsen, Højgaard, Christian (2025). *Handicap og beskæftigelse 2024.* VIVE - Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. https://www.vive.dk/media/pure/kx08qbrz/28330024

Jensen, B., Ole (2023). *The Bench - exploring exclusionary design through arts practices.* Applied Mobilities, 9:2-3, 206-220. https://doi.org/10.1080/23800127.2023.2234663

Juul, S., Pedersen, K. B. (2012). *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori – en indføring.* Hans Reitzels Forlag. 1.udg., 6 oplag.

Kempen, G. I. J. M., Ballemans, J., Ranchor, A. V., van Rens, G. H. M. B., & Zijlstra, G. A. R. (2012). *The impact of low vision on activities of daily living, symptoms of depression, feelings of anxiety and social support in community-living older adults seeking vision rehabilitation services.* Quality of Life Research, 21(8), 1405–1413. https://doi.org/10.1007/s11136-011-0061-y

Khawaja, Iram (2022). *Minoritetsstress – begrebet, dets anvendelighed og potentiale. Kvinder, køn & forskning.* s. 91–107. https://doi.org/10.7146/KKF.V34I1.130488.

Krieger, S. (2005). *Things no longer there : a memoir of losing sight and finding vision* (1st ed.). University of Wisconsin Press/Terrace Books.

Lee, E.-K. O., & Brennan, M. (2006). *Stress Constellations and Coping Styles of Older Adults with Age-Related Visual Impairment.* Health & Social Work, 31(4), 289–298. https://doi.org/10.1093/hsw/31.4.289

Leder, D. (1990). *The Absent Body.* The University of Chicago.

Magnus, E., & Vik, K. (2016). *Older Adults Recently Diagnosed with Age-Related Vision Loss: Readjusting to Everyday Life.* Activities, Adaptation, & Aging, 40(4), 296–319. https://doi.org/10.1080/01924788.2016.1231460

Meyer, H., Ilan (2003). *Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence.* Columbia University.

Nyman, S. R., Dibb, B., Victor, C. R., & Gosney, M. A. (2012). *Emotional well-being and adjustment to vision loss in later life: a meta-synthesis of qualitative studies.* Disability and Rehabilitation, 34(12), 971–981. https://doi.org/10.3109/09638288.2011.626487

Olesen, Thorkild & Lindhard, Mogens (2023). *Danskernes syn på handicap. En undersøgelse om danskernes kendskab og holdninger til mennesker med handicap.* https://dch.dk/files/media/document/Danskernes-syn-pa%CC%8A-handicap_endelig%20rapport_0.pdf

Prieur, P. & Sestoft, C. (2006). *Pierre Bourdieu. En introduktion.* Hans Reitzels Forlag.

Savikko, N., Routasalo, P., Tilvis, R. S., Strandberg, T. E., & Pitkälä, K. H. (2005). *Predictors and subjective causes of loneliness in an aged population.* Archives of Gerontology and Geriatrics, 41(3), 223–233. https://doi.org/10.1016/j.archger.2005.03.002

Schinazi, V. R., Thrash, T., & Chebat, D.-R. (2016). *Spatial navigation by congenitally blind individuals.* Wiley Interdisciplinary Reviews. Cognitive Science, *7*(1), 37–58. https://doi.org/10.1002/wcs.1375

Senra, H., Oliveira, R. A., & Leal, I. (2011). *From self-awareness to self-identification with visual impairment: a qualitative study with working age adults at a rehabilitation setting.* Clinical Rehabilitation, 25(12), 1140–1151. https://doi.org/10.1177/0269215511410729

Swedberg, Richard (2012): *Theorizing in sociology and social science: turning to the context of discovery.* Theory and society

Tanggaard, L & Brinkmann, S. (2020). *Kvalitative metoder: en grundbog.* Hans Reitzels Forlag 3. Udgave.

Tarvainen, M. (2020). *Loneliness in life stories by people with disabilities.* Disability & Society, 36(6), 864–882. https://doi.org/10.1080/09687599.2020.1779034

Thurston, M., Thurston, A., & McLeod, J. (2010). *Socio-emotional effects of the transition from sight to blindness.* The British Journal of Visual Impairment, 28(2), 90–112. https://doi.org/10.1177/0264619609359304

Thøgersen, U., & Thøgersen, U. (2004). *Krop og fænomenologi : en introduktion til Maurice*

Merleau-Pontys filosofi (1. udgave.). Systime.

Zapata, M. A. (2022). *Group Identity in Blindness Groups Predicts Life Satisfaction and Lower Anxiety and Depression.* Rehabilitation Psychology, 67(1), 42–52. https://doi.org/10.1037/rep0000432

Bilag 1 - Nvivo koder

Andres rolle i byrummet	0	0	20 Apr 2026 at 10.59	EF	20 Apr 2026 at 11.10	EF
Familie	7	11	20 Apr 2026 at 11.00	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Fremmede	10	31	20 Apr 2026 at 11.00	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Andres uvidenhed	7	16	20 Apr 2026 at 14....	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
At passere	2	5	1 May 2026 at 14.52	EF	4 May 2026 at 10.13	EF
Demonstration af blind	4	9	20 Apr 2026 at 10.59	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Den fraværende krop...	11	41	1 May 2026 at 14.51	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Den fraværende krop f...	9	18	1 May 2026 at 14.50	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Den nærværende krop	12	110	1 May 2026 at 14.51	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Førstegangsbevægelse	11	27	20 Apr 2026 at 10.56	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Habitus + Praksis sans	12	107	1 May 2026 at 14.51	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Hjælp	1	1	20 Apr 2026 at 11.00	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
At spørge om hjælp	11	45	20 Apr 2026 at 11.00	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Dårlig	9	15	20 Apr 2026 at 11.00	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
God	10	21	20 Apr 2026 at 11.00	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Hverdagsliv før	12	44	20 Apr 2026 at 10.53	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Hverdagsliv i dag	12	103	20 Apr 2026 at 10.53	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Indtryksstyring	12	67	1 May 2026 at 14.52	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Ledsagerordning	11	43	20 Apr 2026 at 10.57	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Mangel på frihed	8	19	20 Apr 2026 at 11.01	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Mantra	11	62	20 Apr 2026 at 11.01	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Markeringer	1	5	20 Apr 2026 at 11.05	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Badge	7	9	20 Apr 2026 at 11.06	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Førerhund	6	20	20 Apr 2026 at 11.06	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Stok	11	22	20 Apr 2026 at 11.06	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Utilpas	3	4	20 Apr 2026 at 11.06	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Mobilitet efter	12	61	20 Apr 2026 at 10.55	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Mobilitet før	12	21	20 Apr 2026 at 10.55	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Mobility træning	1	1	20 Apr 2026 at 10.56	EF	2 May 2026 at 23.14	EF
Hyppig	4	7	20 Apr 2026 at 10.56	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Sjældent	6	9	20 Apr 2026 at 10.56	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Overgangen til synstab	7	18	20 Apr 2026 at 10.53	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Arbejdsprøvning	5	15	20 Apr 2026 at 10....	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Tilpasning	8	63	20 Apr 2026 at 10.55	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Råd til kommune + om...	11	27	20 Apr 2026 at 11.01	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Situationer i livet gener...	0	0	20 Apr 2026 at 10.57	EF	20 Apr 2026 at 10.58	EF
Tilpas	10	30	20 Apr 2026 at 10.57	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Udfordrende	12	59	20 Apr 2026 at 10.57	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Situationer i mobiliteten	6	14	20 Apr 2026 at 11.04	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Tilpas	9	39	20 Apr 2026 at 11.04	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Udfordrende	12	78	20 Apr 2026 at 11.04	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Sted	0	0	20 Apr 2026 at 10.58	EF	20 Apr 2026 at 10.58	EF
Tryg	4	5	20 Apr 2026 at 10.58	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Utryg	7	9	20 Apr 2026 at 10.58	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Stigma	9	21	1 May 2026 at 14.52	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Synsforløb + årsag	12	43	20 Apr 2026 at 10.55	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Synsgrad	12	16	20 Apr 2026 at 10.55	EF	4 May 2026 at 09.49	EF
Teknologiske hjælpemi...	12	42	20 Apr 2026 at 10.59	EF	4 May 2026 at 09.49	EF

Bilag 2 - Transskriptionsregler

- Navne på informanten, intervieweren og observatøren er skrevet ud i fed skriftformatering.
- De steder, hvor der forekommer personfølsomme oplysninger, har vi valgt at sløre og skrive “(anonymiseret)” eller vælge et andet pseudonym
- Hvis informanten omformulerer sætningen, og det har en særlig betydning for forståelsen af tankerne, så markeres afbrydelserne med ”…”.
- Hvis informanten derimod gentagne gange forsøger at omformulere sig og det ikke har betydning for forståelsen af tankerne, så skal sætningen skrives ud i en hel sætning, der giver mening.
- Når der mangler et ord, som er relevant for konteksten, bruges der “[ ]”
- Relevant information og stemning skrives i parentes.
- De steder, hvor lyden er vanskelig at forstå, bliver det markeret med “[...]”
- Der laves ” ” for at indikere en samtale vedkommende har haft med en anden part eller sig selv.
- Vi undlader fyldeord, såsom “ja”, ”øh”, ”hm”, ”altså”, ”sådan”.
- Angivet kapitæler, hvis tonefaldet er højt.
- Følelsesudtryk såsom grin, fnys, frustration bliver markeret med ”* *”.
- Der bruges ”[ ]” for at indikere længere stilhed. Eksempelvis: [tænkepause].